

AZ ÉRTELMISÉGNEVELÉS HELYZETE ÉS FELADATAI
AZ AGRÁRSZAKKÉPZÉSBEN

Kandidátusi értekezés

Készítette:

Balla Gábor Tamás

BUDAPEST

1985.

T A R T A L O M

1. Szakképzés és értelmiségnevelés. Néhány elméleti szempont /4/
2. Az agrárértelmiségi pálya és az agrárértelmiségi hivatás, mint az értelmiségnevelés meghatározói /16/
 - 2.1 Az agrárértelmiségi pálya főbb sajátosságai /16/
 - 2.2 Az agrárértelmiség szubjektív viszonyulásai és magatartásai /20/
 2. 21 Viszonyulások a munkahelyhez, a munkatársakhoz. Munkahelyi magatartás /20/
 - 2.22 Viszonyulások a társadalomhoz. Közéleti magatartás /33/
 - 2.23 Viszonyulások a kultúrához. Kultúrális magatartás /36/
 - 2.24 A magánélet viszonyulásai /49/
 - 2.3 Az agrárszakemberek értelmiségi hivatását meghatározó újabb társadalmi kihívások /59/
3. Az agrárfelsőoktatási intézmények, mint értelmiségnevelő intézmények /66/
 - 3.1 Az agrárfelsőoktatási intézmények sajátos helyzete a magyar felsőoktatásban /66/
 - 3.2 Az értelmiségnevelés szinterei az agrárfelsőoktatási intézményekben /71/
 - 3.21 Az oktatás /71/
 - 3.22 A kollégium /74/
 - 3.23 A társadalmi szervezetek /78/

- 3.24 A közművelődés /80/
- 3.25 Az értelmiségnevelés egyéb szinterei /89/
- 3.3 Néhány észrevétel a hallgatók viszonyulásairól /91/
 - 3.31 A hallgatók beilleszkedése /92/
 - 3.32 Viszonyulás a pályához, a szakképzéshez /95/
 - 3.33 Politikai viszonyulások, közéleti magatartás/102/
 - 3.34 Viszonyulások a művelődéshez. Kultúrális magatartás /108/
- 3.4 Az oktatók magatartása, az oktatók és a hallgatók viszonya /114/
- 4. Az értelmiségnevelés céljai az agrárfelsőoktatási intézményekben /Javaslat a kutatás eredményeinek gyakorlati felhasználására /127
 - 4.1 A célok tartalma, rendszerezése és a célrendszer felépítése /127/
 - 4.2 A célrendszer vázlata /130/
 - 4.3 Lehetőségek a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazására /145/
- HIVATKOZÁSOK, JEGYZETEK /148/
- FÜGGELÉK
 - 1. Az oktatott szakok és a nappali tagozatos hallgatók száma az agrárfelsőoktatási intézményekben /156/
 - 2. Dokumentáció /Minták és adatok a kutatás során felhasznált kérdőívekről, adatlapokról, valamint az interjúk és esettanulmányok vezérfonalairól/ 158
- IRODALOM /179/

1. SZAKKÉPZÉS ÉS ÉRTELMSÉGNEVELÉS. NÉHÁNY

ELMÉLETI SZEMPONT

Értekezésünk "Az agrárszakképzés fejlesztése 1975-1980." és "Az agrárszakember-képzés tudományos megalapozása 1980-1985." című MEM tárcaszintű diszciplináris kutatások keretében végzett vizsgálatokra épül. Ezekhez kapcsolódva előbb "Az oktatáson kívüli nevelőmunka fejlesztésének lehetőségei az agrárfelsőoktatási intézményekben", majd a "Nevelés az oktatás folyamatában" című témák kidolgozását vállaltuk.¹

Eredeti célkitűzésünk szerint bizonyítani kívántuk, hogy az agrárfelsőoktatási intézményekben tanuló fiatalokat a szakmai munkavégzés mellett az értelmiségi szerepkörre is tudatosan és tervszerűen kell felkészíteni. Kutatásainkkal egyidőben azonban az új felsőoktatáspolitikai dokumentumok² hatására kibontakozó szakmai vitában már evidenciaként fogalmazódott meg az új pedagógiai terminus technicussal jelölt értelmiségnevelés. Így szükségessé vált, hogy apologetikus szándékainkon túllépve, tárgykörünket kibővítsük. Az értelmiségnevelés fontosságának bizonyítása helyett, magunkra vonatkoztatva is időszerűbb feladatnak tekintettük tartalmának, stratégiájának és módszereinek tudományos megalapozását. Ezt a szempontot próbáltuk érvényesíteni tényanyagunk feldolgozásakor, következtetéseink, megállapításaink és javaslataink megfogalmazásakor. Értekezésünkkel az agrárfelsőoktatási intézmények értelmiségnevelő tevékenységének tudatosabbá és tervszerűbbé tételéhez kívánunk hozzájárulni.

Tanulmányunk empirikus jellege megengedi, hogy a témával kapcsolatos elméleti vonatkozásokat csak érintsük, abból a megfontolásból, hogy saját állásfoglalásunkat ismertessük és fogalomhasználatunkat indokoljuk.

Kétségtelen, hogy az egyetemek és főiskolák oktató-nevelő munkája korábban sem korlátozódott a szakmai tudás elsajátítására. Az értelmiségivé válást azonban a köztudat a felsőfokú szakemberképzés természetes következményének tartotta, amely mindenféle pedagógiai többletmunka nélkül is megvalósul. Tulajdonképpen csak a hetvenes évek közepétől erősödtek meg azok a törekvések, amelyek az egyre professzionalizálódó felsőoktatás tartalmának ilyen irányú kiszélesítését szorgalmazták. Ezek között elsőként kell emlitenünk az egyetemi és főiskolai hallgatók kultúráközvetítésre történő felkészítésének sürgetését, amely a közművelődés iránti érdeklődés megélénkülésének és az értelmiség közművelődési szerepe felértékelődésének egyik következménye volt³. Nem sokkal később a leendő értelmiség közéletiségre nevelésének követelményei kaptak nagy hangsúlyt a felsőoktatással szemben támasztott elvárások között.⁴ Az egyoldalú "szakértelmiségi-képzés" koncepciójának felülvizsgálatára ösztönöztek Berend T. Iván irásai is⁴, bizonyítva, hogy az intenzív termelés és gazdálkodás szélesebb körű társadalomtudományi tájékozottságot követel meg a diplomás szakemberektől, mint korábban. Az értelmiségi tulajdonságok kialakításának szükségessége vetődött fel több vonatkozásban is a Magyar Tudomány 1979. évi számaiban lezajlott vitában⁵. Az érvek megerősítéséhez nagy mértékben járult hozzá Huszár Tibor 1980-ban publikált átfogó tanulmánya is⁶.

Az értelmiségnevelés fogalmának körülhatárolásához szerencsésnek bizonyult az a megközelítés, amely a felsőoktatás társadalmi funkcióit veszi alapul. Ez amiatt is indokolt eljárás, mert a felsőoktatással szemben differenciálódó követelmények, különböző társadalmi és szakmai csoportok eltérő érdekeit hordozva, más-más funkció hangsúlyozásában fejeződnek ki. A termelő üzemek és a diplomásokat foglalkoztató más intézmények például a magasan képzett munkaerőutánpótlás legfőbb bázisainak tekintik az egyetemeket és főiskolákat. Már ez is két eltérő, a szakemberképző és a vezetőképző funkció érvényesítését feltételezi. Nem kérdőjelezhető meg a felsőoktatási intézmények tudományos kutató és szolgáltató funkciója. Jogos társadalmi igény az is, hogy a felsőfokú tanintézetek települési környezetük szellemi központjai legyenek. Mindezek mellett az egyetemek és főiskolák gazdasági objektumként, munkahelyként, a hallgatóknak lakást és ellátást biztosító szociális intézményként is funkcionálnak.

Az eltérő igényeket és eltérő érdekeket tükröző funkciók megfogalmazása közben fennáll a veszélye annak, hogy elhalványul az a különbség, amely elősdelegességüket, illetve másodlagosságukat meghatározza. Ézért különösen időszerűnek tartjuk, hogy a felsőoktatás távlati fejlesztési tervének kidolgozásához az MM külön szakértői munkacsoportot szervezett a felsőoktatási intézmények társadalmi funkcióinak tanulmányozására. A Kahulits László vezetésével működő munkacsoport kísérletet tett arra, hogy rendszerezze a funkciókat, aszerint, hogy alapvetőnek, fetétel jellegűnek, vagy járulékosnak minősíthetők. Az értelmiségnevelést a szakemberképzés

mellett és attól elválasztva az alapfunkciók közé sorolta. Felterjesztésében ezt a következőképpen indokolta: "Lényegében az értelmiség-nevelés funkciójának lebecsülését, esetenként tagadását jelentik azok a felfogások, amelyek szerint az értelmiségi szerepekre nevelés benne van a szakképzésben. Ezek a szerepek azonban nem vezethetők le egyetlen szakma belső feladatrendszeréből, értékrendjéből, tudás és ismeretanyagából teljes körűen. Vagyis külön funkcióként kell kezelnünk az értelmiség nevelését. A felsőoktatási képzési-nevelési stratégiában a szakismeret alkalmazását kiegészítő intellektuális funkciókra és az értelmiségi szerepekre való felkészítésnek nyomatékosan kell szerepelnie."⁷ Az azóta elkészült és a Minisztertanács által 1984. májusában jóváhagyott fejlesztési program⁸ az értelmiségnevelést szintén önálló funkcióként jelöli meg.

Terminológiai vitára adhat okot, hogy a szakemberképzés kifejezésben a "képzés", az értelmiségnevelésben pedig a "nevelés" szó szerepel. Ezt azért is fontos felvetnünk, mert a felsőoktatási intézmények mindennapi gyakorlatában az oktatás, a nevelés és a képzés fogalmait megglehetősen következtelenül használják. Általánosnak mondható, hogy a szakképzés fogalmát az oktatásra szűkítik le, s a nevelést mellérendelt fogalomként értelmezik. Ez általában együtt jár a nevelés jelentőségének lebecsülésével. Például vannak akik úgy vélik, hogy a hallgatók személyiségének a formálása előzetes tanulmányaik során alapjában véve már befejeződött, s a felsőoktatásra csak az a feladat hárul, hogy ezt magas szintű szakmai tudással egészítse ki. Mások a nevelés létjogosultságát

ugyan nem kérdőjelezzik meg, de az oktatáson kívüli szférába számúzik. Ezt a felfogást tükrözi a legtöbb egyetem és főiskola hivatali struktúrája is. Más rektorhelyettes, dékánhelyettes, főigazgatóhelyettes, bizottság és hivatali apparátus foglalkozik az oktatás és a nevelés ügyeivel. Az utóbbiak rendszerint csak az oktatáson kívüli nevelésben tartják magukat illetékesnek. Az oktatás és a szakképzés szinonimaként való használata során az értelmiségnevelés jelentősége is elsikkad.

A neveléstudomány - legtöbbször Ágoston György érveire támaszkodva⁹ - a képzést a nevelés irányultságaként fogja fel, s eszerint különíti el az általános és a szakmai képzést. A szakdidaktika is ezt az álláspontot fogadja el¹⁰, s nekünk sincs okunk rá, hogy ettől eltérjünk. Ennek alapján próbáljuk értelmezni a szakképzés, a szakemberképzés és az értelmiségnevelés fogalmainak viszonyát is. Mivel a szakképzésnek több fokozata van a "felsőfokú" jelző használatát szükségesnek tartjuk. Így a fölérendelt fogalomnak /proximus genusnak/ a felsőfokú szakképzést tekintjük. Az ennek alárendelt szakemberképzés és értelmiségnevelés összevetését azonban csak úgy tartjuk célravezetőnek, hogy két különböző dimenzióként ragadjuk meg őket. A termelés és a gazdálkodás oldaláról megközelítve a felsőfokú szakképzésben a szakemberképző jelleg domborodik ki. A társadalomszervezés és a kultúra oldaláról viszont az értelmiségnevelő funkció kerül előtérbe. A felsőfokú szakképzést tehát egy olyan kétirányú nevelési folyamatnak értelmezzük, amelynek egyik oldalát a szakemberképzés, a másik oldalát pedig az értelmiségnevelés alkotja.

Félreértésekre adhat okot az értelmiségnevelés szöösszetétel előtagja is. A köztudatban és a szakirodalomban egyaránt találkozunk azzal a kettősséggel, amely az értelmiség fogalmát egyrészt szociológiai-statisztikai kategóriaként, másrészt normativaként fogja fel. A kétirányú megközelítést értekezésünkben is indokoltnak tartjuk.

Tekintettel arra, hogy az értelmiségnek, mint társadalmi rétegnek a behatárolására még nem alakult ki egységes álláspont, önkényesség nélkül helyezhetjük előtérbe a felsőoktatás szempontjait. Eszerint a "szellemi dolgozó" ismérv mellett, alapvető kritériumként kezeljük a felsőfokú képesítést is. Az agrárértelmiség behatárolása azonban így is gondot okoz. A legtöbb kimutatás például ide sorolja a mezőgazdasági üzemekben dolgozó, nem agronómiai képesítéssel rendelkező diplomás szakembert is. /Például a közgazdászokat, jogászokat, műszakiakat stb./ A köztudat és a napi sajtó viszont az agrárértelmiséget a mezőgazdasági és kertészmérnökök taborára szűkíti le, s ebből már az állatorvosokat és az erdőmérnököket is kirekeszti. Mi kutatásaink célját tartottuk szem előtt, amikor vizsgálatainkat azokra a mezőgazdasági üzemekben dolgozó, szellemi munkát végző szakemberekre terjesztettük ki, akik felsőfokú képzettségüket agrárfelsőoktatási intézményekben szerezték meg. Értekezésünkben ezt a populációt nevezzük agrárértelmiségnek.

A másik megközelítésnél az értelmiség fogalmát, mint társadalmi-nevelési eszményt tartalmazó fogalmat használjuk. Értelmezésénél abból indulunk ki, hogy a szocialista értelmiség eszménye tartalmazza mindazokat a tulajdonságokat,

amelyeket a kommunista embereszmény általánosít, de ezek kiegészülnek a sajátos értelmiségi tulajdonságok absztrakcióival is. Mivel a szocialista értelmiség eszményének, mint az értelmiségnevelést általánosan orientáló célkategóriának a meghatározását a társadalomirányítás hatáskörének tekintjük, tartalmát a különböző politikai dokumentumokban megjelölt, értelmiségre vonatkozó társadalmi szükségletekből vezethetjük le. Ezzel az eljárással a következő ismérveket sorakoztathatjuk fel: magas szintű szakmai felkészültség; demokratikus vezetői magatartás; az átlagemberét meghaladó általános műveltség; a rendszeres önképzés igénye; az átlagosnál aktívabb közéleti-politikai magatartás; aktív közművelődési szerepvállalás.¹¹

A felsőfokú szakemberképzéssel kapcsolatos általános célokat részben a szaktárcák, részben maguk a felsőoktatási intézmények bontják le egy-egy munkakörre, illetve tevékenységcsoportra. Minél konkrétan határolják körül ezeket a munkaköröket és tevékenységeket, annál pontosabban tudják leírni a betöltésükhöz szükséges személyiségdiszpozíciókat, s ennek következtében a képzés tartalmi elemeit és a képzésben résztvevők feladatait. Az értelmiségnevelés tartalmának a meghatározásához is ezt az utat tartjuk a legjárhatóbbnak.

Nem vitatjuk, hogy az értelmiségi szerepek egyetlen szakma belső feladatrendszeréből sem vezethetők le. Ugyanakkor azt is szem előtt tartjuk, hogy a felsőfokú képesítéssel rendelkező szakemberek, nemcsak a szakmai, hanem az értelmiségi tevékenységüket is meghatározott, a munkafajták különbözősége következtében eltérő gazdasági-társadalmi-kultúrális

közegben fejtik ki. Ezért az értelmiségnevelés konkrét feladatainak a meghatározásához elengedhetetlennek tartjuk az általános értelmiségi tulajdonságok lebontását egy-egy szakmára, illetve szakmacsoportra. Az agrárfelsőoktatási intézmények esetében természetesen az agrárértelmiségre kell koncentrálnunk.

Nyilvánvaló, hogy a céltudatosság követelménye az értelmiségnevelésnél is szükségessé teszi a nevelési célok rendszerezését. Ehhez a több évtizeden át oktatott "hagyományos" nevelési célrendszer adaptálását nem tartjuk szerencsésnek. A felsőoktatás területén némi módosítással eredményesebben alkalmazhatjuk azt a kétpólusú célrendszert, amelyet Ágoston György munkált ki másfél évtizede.¹² A konkrét teendők csoportosításához mintának vehetjük azt a felosztást is, amellyel a Nagy Sándor és Horváth Lajos által szerkesztett neveléelméleti tankönyvben találkozunk¹³. Az MTA kiadványaként 1976-ban ajánlások formájában közreadott célrendszer szintén az egyik megoldást jelentheti¹⁴. Számkra azonban az a többdimenziós nevelési célrendszer bizonyult a legalkalmasabb modellnek, amelyet a "Vázlat a szocialista nevelőiskoláról" c. OPI kiadványból ismertünk meg. Szerzői - Mihály Ottó és Lőrnd Ferenc - a nevelési célokat három oldalról, a "társadalmi-nevelési eszmény", a "társadalmi és egyéni szükségletkihívások", valamint a "rendelkezésre álló nevelési rendszer" felől közelítik meg. A célok tartalmának leírásához és rendszerezésükhöz a következő dimenziókat jelölik meg: alapvető társadalmi szerepek,

alapvető társadalmi tevékenységek; alapvető viszonyulások, magatartások; az általános műveltség tartalmi irányai; a személyiség pszichikus struktúrája. Emellett javasolják az egyes dimenziókon belül a célok négy különböző absztrakciós szint szerint történő csoportosítását is.¹⁵

Az agrárfelsőoktatási intézményekre háruló értelmiségnevelés céljait mi is három irányból próbáljuk megközelíteni. A társadalmi-nevelési eszmény lebontására vonatkozó nézetünket már ismertettük. A célokat meghatározó szükségleteket, kihívásokat természetesen az agrárértelmiségre vonatkoztatjuk, s velük kapcsolatban tárgyaljuk. Fontosnak tartottuk viszont, hogy ezt kiegészítsük az agrárértelmiség viszonyulásainak és magatartásának elemzésével is. A harmadik determinánsként megjelölt "rendelkezésre álló nevelési rendszert" az agrárfelsőoktatási intézményekkel azonosítottuk, s ennek értelmében vizsgáltuk az értelmiségnevelés lehetőségeit az agrártudományi egyetemeken és a mezőgazdasági főiskolákon. Kutatásaink eredményeit egy olyan többdimenziós nevelési célrendszerben kíséreljük meg összefoglalni, amellyel - mint már említettük - elsősorban az agrárfelsőoktatási intézmények értelmiségnevelő munkájának a fejlesztéséhez kívánunk hozzájárulni. Egyben feltételezzük, hogy módszereink, megállapításaink és javaslataink közreadásával segítséget nyújtunk azoknak a kollégáknak is, akik a felsőoktatás más területein szándékoznak az értelmiségnevelést elméletileg megalapozni.

Tényfeltáró vizsgálataink megszervezésekor igyekeztünk kihasználni azokat a lehetőségeket, amelyekkel a tanulmányozott közegben élő kutató rendelkezik. A már feltárt tényeket folyamatosan szembesítettük a mindennapi tapasztalatokkal, megállapításainkat rendszeresen egyeztetjük azok véleményével, a kikre vonatkozott. Módszereink megválasztásakor szintén a meglévő adottságokat vettük alapul. Az egyre szűkülő gazdasági-pénzügyi feltételek is arra kényszerítették, hogy a jelentős költségeket nem igénylő eljárásokat alkalmazzuk. Az alábbiakban ezeket ismertetjük.

a/ Az egyetemi hallgatók tíz napos téli népművelési gyakorlatán végzett megfigyelésekre saját szempontjaink szerint öt alkalommal került sor. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemről tanévenként átlagosan 15-16 hallgató vesz részt ebben az országos akcióban, az ország különböző részein. A központilag megjelölt feladatokon kívül 1975-1980. között az általunk megadott instrukciók szerint az agrárértelmiség életvitelét is tanulmányozták. Megfigyeléseikről jelentésekben számoltak be. A jelentések közül 86-ot tartottunk alkalmasnak arra, hogy feldolgozzuk. Ezek mintegy 180 agrárértelmiségi helyzetéről tájékoztatnak 43 település viszonylatában. /Az általunk megadott vizsgálati szempontokat és a feldolgozás szempontjait a Függelékben mellékeljük./

b/ Kérdőíves vizsgálatokat agrárértelmiségiek körében három alkalommal végeztünk. Kérdőíveinket először 1978-ban juttattuk el a gödöllői járás valamennyi felsőfokú képzettségű, mezőgazdasági üzemben dolgozó agrárszakemberének. Valamennyit pontosan kitöltve kaptuk vissza, s így mind a

110-et kiértékelhettük. Ugyanezekből a kérdőívekből 1980/81. telén néhányat a Gödöllői Agrártudományi Egyetem három évvel korábban végzett, mezőgazdaságban dolgozó hallgatóinak is eljuttattunk. Ezek közül 63-at tudtunk feldolgozni. Ide soroljuk azokat a vizsgálatokat is, amelyeket az 1981/82. tanévben az egyetem Tanárképző Intézetének három hallgatója végzett, szakdolgozata elkészítésével kapcsolatban, hat mezőgazdasági üzemben, kérdőiveinket is felhasználva. Ennek során 42 agrárértelmiségi válaszát rögzítették.

c/ Több alkalommal agrárértelmiségekkel interjúkat is készítettünk. Először 1977-ben kérdezőbiztosok bevonásával 32 mélyinterjút. A hangszalagra felvett beszélgetéseket írásban is rögzítettük. A tervezett újabb felvételekhez a kérdezőbiztosok költségeit már nem tudtuk biztosítani, ezért lehetővé tettük, hogy a GATE Tanárképző Intézetének hallgatói - akik valamennyien diplomás agrárszakemberek, legalább két éves termelési gyakorlattal - a közművelődési ismeretek tantárgy keretében kötelező házi dolgozatuk témájául szakirodalmi tárgykörök feldolgozása helyett két-két interjú, vagy egy-egy esettanulmány elkészítését választhassák. Ennek eredményeként 1979. és 1982. között 86 fókuszinterjú készült el. /A vezérfonalak másolatát a Függelékben mellékeljük!/

d/ Az esettanulmányok az agrárértelmiségi családok életviteléről, az előzőekben említett keretek között a mérnök-tanár és a műszaki tanár szakos hallgatók készítették, összesen 133-at. Ezt a feladatot egyébként - hasonlóan az interjúk készítéséhez - szívesen vállalták. A felvétel nem jelentett számukra nehézséget, ugyanis az agrárértelmiségi szerepeket

maguk is átélték, így a vizsgált jelenségeket belülről tanulmányozhatták. /A vezérfonalat a Függelékben mellékeljük!/
e/ Kérdőíves vizsgálatokat a Gödöllői Agrártudományi

Egyetem hallgatói körében 1978, márciusában szerveztünk. A kollégisták között 500 kérdőívet osztottunk szét, s hozzá időmérleg űrlapokat is mellékelünk. A kitöltött 445 kérdőív-
ből 404-et dolgoztunk fel. Attól a tervünktől, hogy ezt a vizsgálatot más agrárfelsőoktatási intézményekben is megismételjük kénytelen voltunk elállni, részben pénzügyi nehézségek miatt, részben pedig amiatt, hogy hasonló tartalmú vizsgálatokat kezdtek a társintézményekben dolgozó kollégáink és tényanyagukat a rendelkezésünkre bocsájtották.

f/ Az egyetemi főiskolai oktatók pedagógiai beállítódásáról esettanulmányokat készítettek irányításunkkal azok a kollégák, akik a GATE Tanárképző Intézetében az agrárfelsőoktatásban dolgozók számára megszervezett tagozaton tanultak 1980-83. között. Ezek eredetileg az egyik nevelésselméleti konzultáció témáját képezték, de közülük 69-et - amelyek tizennégy agrárfelsőoktatási intézmény 345 oktatójáról szolgáltatnak információkat - alkalmasnak találtunk arra, hogy kutatásaink tényanyagát gyarapítsák.

g/ Az agrárfelsőoktatási intézmények oktatáson kívüli rendezvényeit két alkalommal, az 1977/78. és az 1981/82. tanév viszonylatában mértük fel. A feldolgozott adatokat kis kiadványban is megjelentettük¹⁶. Bekapcsolódtunk abba a vizsgálatba is, amelyet az egyetemek és főiskolák közművelődési tevékenységének tanulmányozására a KISZ KB és az MM közösen szervezett 1982-ben.¹⁷

2. AZ AGRÁRÉRTELMIÉGI PÁLYA ÉS AZ AGRÁRÉRTELMIÉGI HIVATÁS MINT AZ ÉRTELMIÉGNEVELÉS MEGHATÁROZÓI

Az értelmiségnevelés folyamatának lényegét abban látjuk, hogy ennek eredményeként az egyetemeken, főiskolákon tanuló fiatalokban belsővé válnak azok a szükségletek, amelyeket a társadalom a jelen és a jövő értelmiségével szemben támaszt. Ezek a szükségletek - hol általános követelményként, hol konkrét elvárások formájában, hol pedig perspektivikus kihívásokban jelentkezve - az értelmiségi hivatásban összegződnek, s hivatástudattá interiorizálódva meghatározott tevékenységekre készítetnek.¹⁸ A hivatás által determinált tevékenységek azonban nem légtérben valósulnak meg, hanem valóságos emberi és tárgyi közegben, amely a megvalósítás feltételeit, eszközeit és szervezeti kereteit különböző módon határolja be. Ezeket a behatárolásokat nevezzük pályáknak, s az értelmiségi hivatás vonatkozásában értelmiségi pályáknak.

Az agrárértelmiségi pálya és az agrárértelmiségi hivatás tanulmányozásával egyrészt azokat a társadalmi követelményeket, elvárásokat és kihívásokat, másrészt azokat az objektív és szubjektív körülményeket próbáljuk feltárni, amelyek az agrár-felsőoktatásra háruló értelmiségnevelés tartalmát is meghatározzák.

2.1. Az agrárértelmiségi pálya főbb sajátosságai

Alapvető célkitűzésünkhöz ragaszkodva elegendőnek tartjuk, hogy itt a szakirodalomra támaszkodva¹⁹ csupán tézisszerűen vázoljuk fel azokat a sajátosságokat, amelyek az agrárértel-

miségi pályát más értelmiségi pályától megkülönböztetik.

a/ Az agrárértelmiség nem rendelkezik olyan tradíciókkal, mint például az orvos-, vagy pedagógus társadalom. Annak a mintegy nyolcezer felsőfokú képesítésű agrárszakembernek a többségét, akik közvetlenül a felszabadulás előtt dolgoztak a magyar mezőgazdaságban a történelmi események elsodorták. Kisebbségük a demokratikusan újjászerveződő agrárpolitika irányító posztjaira, a kutató intézetekbe és az agrárfelsőoktatásba került. Időközben a mezőgazdasági munka jellege is megváltozott. A szocialista agrárértelmiségi csoport szubkultúrája csak napjainkban kezd kirajzolódni.

b/ A pálya presztízse - ellentétben azzal a tendenciával, hogy általában az értelmiség tekintélye csökken - az utóbbi években jelentős mértékben megnövekedett. Erősödik az agrárértelmiség szakmai identitása is.

c/ A képzés irányultságából eredő sajátosság, hogy az agrárértelmiségiek az egyetemi, főiskolai oktatás keretében nem tesznek szert olyan szintű társadalomtudományi tájékozottságra, amely az értelmiségi szerepkörhöz nélkülözhetetlen.

d/ Megállapítható, hogy a szakmai ambíciók megvalósítására és a kreatív munkavégzésre az agrárértelmiség lehetőségei kedvezőbbek, mint a legtöbb más szakmabeli értelmiségé. Ez a következőkre vezethető vissza:

- A mezőgazdasági munka jellegéből adódik, hogy a különböző eljárások nem ismételhethők rutinszerűen, s nem merevedhetnek sztereotípiává. A tervezésben és a szervezésben előre nem látható körülmények /például az időjárás, a biológiai véletlenek, a piac igényei, az étkezési szokások változásai/

nagy rugalmasságot igényelnek.

- A mezőgazdasági üzemekben nem alakultak ki a direkt irányítás beidegződései olyan mértékben mint az iparban. Az új gazdasági mechanizmus egyes elemeinek a kipróbálása is a mezőgazdasági üzemekben kezdődött el.

- Az iparszerű technológiák bevezetése, megfelelő hazai előzmények híján a nemzetközi tapasztalatok alkalmazását tettené szükségessé. A kiterjedt külföldi kapcsolatok bővítették az agrárértelmiség látókörét.

- A mezőgazdasági üzemekben - főleg a termelőszövetkezetekben - az egyéni és a vállalati érdek gyakran esik egybe. Az innováció nemcsak az üzemek, hanem szinte valamennyi dolgozó személyes érdeke is. Itt csak nagyon ritkán fordul elő, hogy a magasabb beosztású vezetők presztizsféltés miatt akadályozzák a fiatal értelmiségiek szakmai kibontakozását.

- A gazdasági reform szelleme áthatja az agrárfelsőoktatást is. A tapasztalatok szerint az innen kikerülő fiatalok többsége megfelelő alkotói attitűddel kezdi pályáját.

e/ Az agrárértelmiségi pálya tipikus vidéki értelmiségi pálya. Ebből a következő sajátosságok erednek:

- A természet közelségében végzett munka és azok az életkörülmények, amelyekben az urbanizáció ártalmait csak kis mértékben jelentkezik, lehetővé teszik a nyugodtabb és egészségesebb életvitelt.

- A kis településeken élő agrárértelmiségnek számolnia kell azzal, hogy a megfelelő szellemi közeg hiánya és a kulturális infrastruktúra szegényessége értelmiségi szerepeik kiteljesedésénél hátrányt jelent azokkal szemben, akik

nagyobb városokban élnek.

- A kis településeken a lakóhelyi szociális környezet az esetek többségében még mindig erősen organizált közösség. A lakosság hagyományos értékrendjére épülő társadalmi kontroll az agrárértelmiség magatartását is szabályozza.

f/ Sajátos morális kötelezettségekre késztet az a tényező, hogy az agrárértelmiség a parasztság értelmisége. A parasztság múltjával és jelenével, értékeivel és törekvéseivel való azonosulás, képviselőjük a gazdasági, a politikai és a kulturális fórumokon az agrárértelmiségi hivatás egyik alkotóeleme.

g/ Az agrárértelmiségi pályán a szomatikus adottságok jelentősége nagyobb, mint a legtöbb más értelmiségi pályán. A jó fizikai állóképesség, az érzékszervek fejlettsége, s az általános higiéniai kultúráltság itt pályakövetelmény.

h/ Az agrárértelmiség korösszetételére a fiatalok igen magas aránya jellemző. Ezt tükrözi az alábbi kimutatás.

1. táblázat. A felsőfokú képzettségű agrárszakemberek számának és korösszetételének várható alakulása²⁰

Év I.1.	Létszám fő	Korösszetétel %-ban				
		-29	30-39	40-49	50-59	60-
1970.	31.912	37,1	26,5	20,1	7,1	9,2
1980.	50.681	25,4	33,5	21,2	7,7	12,2
1990.	56.763	15,1	28,3	26,4	16,0	14,2
2000.	56.874	12,9	21,4	24,1	19,1	22,5

2.2 AZ AGRÁRÉRTELMIÉG SZUBJEKTIV VISZONYULÁSAI ÉS MAGATARTÁSAI

Az előzőekben ismertettük azt az álláspontunkat, amely szerint az értelmiségnevelés lényegének az értelmiségi hivatásban összpontosuló társadalmi szükségletek belsővé tételét tekintjük. A belsővé vált szükségletek, a hozzájuk kapcsolódó tudással párosulva az egyén magatartásában fejeződnek ki. A magatartás azonban mindig változó körülmények között valósul meg, ezért fontos, hogy a szubsztanciát ragadjuk meg. Ezt mi abban az - ismereteket, jártasságokat, készségeket is magában hordozó, szükségletek által indukált - ösztönző-szabályozó viszonyulásban látjuk, amely a valóság valamelyik szférájához kapcsolódva határozza meg a tevékenységek tárgyát, illetve irányát.²¹

A magatartások többféleképpen csoportosíthatók. Tekintettel arra, hogy mi az agrárértelmiség magatartásait meghatározott céllal, az értelmiségnevelés aspektusából vizsgáltuk, azokat a faktorokat próbáltuk alapul venni, amelyekhez az értelmiségi szerepek kapcsolódnak. Ezzel magyarázható, hogy a munkahely, illetve a munkavégzés, a közélet, a művelődés és a magánélet területeire koncentráltunk. Kutatásainkra támaszkodva észrevételeinket és megállapításainkat is eszerint csoportosítjuk.

2.21 Viszonyulások a pályához, a munkahelyhez, a munkatársakhoz. Munkahelyi magatartás

A pályához való viszonyulást, mint érzelmi kötődést, mint

racionális tartalmú pályaképet és mint a szakmával, a pályával kapcsolatos egyéni elvárásokat igyekeztünk megközelíteni.

Megállapítható, hogy a pályára irányuló érzelmi kötődést az agrárértelmisség többségénél gyermekkori és kamaszkori élmények alapozzák meg. Erre esettanulmányaink 67 %-ban és interjúink 73 %-ban találtunk utalást. Az utóbbiakból emelünk ki egy-egy szemelvényt. /Az interjúalanyt A-val, a kérdezőbiztost B-vel rövidítjük./

27 éves ágazatvezető, tsz /1977./

A: Hatodikos koromban Húsvétra kaptam egy kis fehér nyulat. Nem engedtem, hogy anyám levágja. Csináltam neki egy kis házat és felneveltem. Amikor gimnáziumba kerültem, már egy valóságos telepem volt. Ez a családnak anyagilag is jól jött. Nem akartam a kollégiumba beköltözni, pedig lett volna hely, de inkább bejáró lettem, hogy a nyulaimmal foglalkozzak.

26 éves kertészmérnök, tsz /1979-81./

A: A szakmát a nagybátyám kapcsán szerettem meg. Náluk töltöttem a nyári szüneteket falun. Gimnazista koromban eljártam dolgozni a tsz kertészetébe, ahol a nagybátyám volt a főkertész. Nagyon élveztem a friss levegőt, a napfényt, jól leburnultam, lefogytam mindig...

34 éves mg. gépészmérnök, Ág. /1977./

A: Tíz éves lehettem, amikor szomszédunk felültetett egy öreg Hoferra. Megengedte, hogy menjek vele pár métert. Ettől kezdve semmi más csak gépész akartam lenni. Először persze traktoros, aztán technikus. A technikum után automatikusan jött a felvételi az ATE gépész karára.

A képzés időszakában az érzelmi kötődés tartalmában változik. Ezt elsősorban a szakma tartalma befolyásolja. A nagyüzemi termelés másféle emóciókat igényel, mint a ház körüli mezőgazdasági tevékenység. Az állatorvosi egyetemen például egy korábban végzett vizsgálat rámutatott arra, hogy milyen megpróbáltatásokat jelent az ivartalanítás, vagy az élveboncolás azoknak a hallgatóknak, akiket az állatok szeretete motivált erre a pályára²².

Az agrárfelsőoktatási intézményekbe jelentkező fiatalok pályaképe még meglehetősen eklektikus. A felvételi vizsgák tapasztalatai szerint majdani munkakörükről keveset tudnak, s inkább csak a gyakorlati teendőkről rendelkeznek némi információval. A képzés időszakában viszont inkább a szakma elméletével ismerkednek meg. Ezt főleg azok az interjúalanyok helytelenítik, akik egyetemeken szereztek meg diplomájukat. A gyakorlati felkészítés közel kétharmaduknak tűnt elégtelennek.

A munkába állás után a pályaképben a legtöbb változást annak a ténynek a felismerése idézi elő, hogy a gyakorló agrárértelmiség egyre több olyan feladat elvégzésére kényszerül, amely nem tartozik a szűkebben értelmezett szakmai munka területére. A téli népművelési gyakorlaton résztvevő hallgatóink feladatul kapták, hogy készítsenek kimutatást a gyakorlat színhelyén élő agrármérnökök egy-egy munkanapjáról. Utmutatásunk szerint csak azokat a tevékenységeket kellett regisztrálniuk, amelyek a munkavégzéssel kapcsolatosak és valamilyen döntéssel járnak. Ennek a lapján állítottuk össze egy "átlagos agrármérnök" munkahelyi tevékenységeinek struktúráját.

Eszerint a döntést igénylő tevékenységek 20-25 %-hoz elegendők a szakmai ismeretek önmagukban. A döntések 50-55 %-hoz a nem szakmai jellegű ismeretek is szükségesek, s a döntések 25-30 %-hoz egyáltalán nem kapcsolódnak a szakismeretek.

Ezeket az egyéb teendőket az agrárértelmisség zöme "vezetői feladatnak" tekinti. Sokan hiányolják közülük, hogy az agrárfelsőoktatási intézményekben erre nem képezték ki őket megfelelően. A részletesebb indoklás helyett ezt két interjúrészlettel illusztráljuk.

34 éves agrármérnök, Ág. /1977./

A: Véleményem szerint az egyetemnek féldiplomát kellene kiadnia, mert így mi nemcsak szakemberek vagyunk, hanem vezetők is és ehhez az egyetem sokat nem nyújtott.

32 éves agrármérnök, tsz /1979-81./

A: A mi beosztásunkban nem azon múlik a siker, hogy mennyire ismered a technológiát, hanem azon, hogy az emberrel hogyan tudod azt megvalósítani. Egy parasztember mellé állithatsz öt ellenőrt, akkor is átver ha nem akarja csinálni... Az egyetemnek végre az emberekkel való bánásmódot is kellene oktatni. Ennek híján a gyakorlatban nem sokra jutunk.

A pályakép kapcsán jegyezzük meg, hogy a vizsgálatainkba bevont agrárértelmisségek szakember és vezetői szerepüket jól ismerik, viszont értelmiségi szerepüket csak homályosan és bizonytalanul képzelik el. Jellemző, hogy körükben az "agrárértelmisség" kifejezés még nem honosodott meg igazában. Magukat általában diplomás agrárszakembereknek, vezető agrárszakembereknek, vagy egyszerűen mezőgazdasági vezetőnek nevezik. Ezt

A mi vizsgálataink szerint a pálya vonzását a következőkben látjuk: az átlagosnál magasabb jövedelem; a hivatali státushierarchián való viszonylag gyors felemelkedés reménye; az önálló alkotó munka, illetve a szakmai kibontakozás lehetősége; a más értelmiségiekhez viszonyítva kedvezőbb életkörülmények.

Az agrárértelmiség fizetése a hetvenes években valamivel magasabb volt, mint a legtöbb más szakmabeli értelmiségé. Az évtized végére azonban alulmaradt a szintén kritikusként számított műszaki értelmiség keresetéhez képest.

3. táblázat. Az agrárszakemberek bér és kereseti arányai a más ágazatok dolgozóihoz viszonyítva Ft-ban /1980/24

Állomány	Ipar	Építőip.	Keresk.	Ág.	Tsz
<u>Havi átlagbér</u>					
Vezető A.	9.531	10.508	9.726	9.584	7.130
Vezető B.	7.913	8.728	7.756	7.174	6.052
Vezető C.	6.526	7.380	6.394	6.082	5.145
Termelésirányító A.	7.059	7.276	6.209	5.963	4.925
B.	6.052	5.755	4.516	4.652	4.239
<u>Havi átlagkereset</u>					
Vezető A.	10.222	11.177	10.487	10.476	8.481
Vezető B.	8.628	9.594	9.069	8.116	7.027
Vezető C.	6.984	7.958	7.309	6.713	5.904
Termelésirányító A.	7.632	7.719	6.599	6.607	5.579
" B.	6.380	6.011	4.772	5.021	4.766

A vizsgálatainkban résztvevő agrárértelmiségiek fizetésüket józanul és belenyugvóan ítélték meg. Ebből szerintünk három okra következtethetünk. Az egyik az, hogy a keresetet a tényleges jövedelem jóval meghaladja. A mezőgazdasági üzemek az egyéb pénzbeli juttatások mellett segítséget nyújtanak az otthonteremtéshez, s gyakran egyes élelmiszerek jutányos beszerzését is lehetővé teszik. A háztáji és kisegítő gazdaságok jövedelemkiegészítő lehetőségeit is sokan kihasználják. A másik okot abban látjuk, hogy az agrárértelmiség zöme olyan beosztásban dolgozik, ahonnan reálisan áttekinthető a gazdaságok pénzügyi helyzete, s kellő információk birtokában saját fizetésüket is józanul mérlegelik. Harmadik okként jelölhető meg, hogy a reális ítéletalkotáshoz a képzés is hozzájárul. Az agrárgazdaságtan, az üzemtan, a statisztika oktatása a hallgatókban olyan ökonómiai szemléletet alakít ki, amely elősegíti, hogy jövedelmüket később körültekintőbben véleményezzék, mint azok akik ilyen tantárgyakat nem hallgattak.

A hivatali státushierarchián való viszonylag gyors felemelkedés lehetősége szinte valamennyi agrárértelmiségi szakmánál adva van. /Ezt érdemes összevetni a pedagógusok, az orvosok, a jogászok, a népművelők stb. effajta lehetőségeivel! / Az agrárfelsőoktatási intézményekből kikerülő fiatalok túlnyomó többsége vezetői besorolásban kezdi pályáját. Ez növeli tekintélyüket a kortárs közösség előtt, önbizalmat ad és kedvezően alakítja a pályához való viszonyulást. A vezetői attitűd azonban nem mindig segíti elő az alkotó értelmiségi szerep kiteljesedését.

A szakmai ambíciók megvalósításának kedvező lehetőségei csak az utóbbi években váltak általánossá. A hetvenes évek végéig végrehajtott "kádercseréig" a magasabb tudással szemben érzett bizalmatlanság több pályakezdő életét keserítette meg. Erre annakidején Garami László a következőképpen mutatott rá: "Az agrármérnökökre út vissza elsősorban az az iskolázottsági mutató, amely a községi vezetők kategóriáját jellemzi. Nem a tsz-tagok, sem pedig a munkatársak, hanem elsősorban a tsz-vezetés kelti fel a fiatal agrárszakemberek elégedetlenségét."²⁵ Korábbi mélyinterjúink és esettanulmányaink ezt szintén bőséges példákkal támasztják alá. Itt két jellemző részletet emelünk ki. Az egyik a menekülést, a másik a bele-törődést illusztrálja, mint két jellemző reakciót.

5.sz. esettanulmány /1976-77/. Agrármérnök férj

"Ő volt az egyedüli diplomás a szövetkezetben. Érvelt, vitatkozott, számolt, terveket készített, de minduntalan falnak ütközött. Az emberek szerették, de az aránykalászos gazdatanfolyamot végzett főagronómus és a hatelemis vezetőségi tagok ellenálltak... A közgyűlés elé vitte a szakosított szarvasmarhatelep programját, de nem szavazták meg. Ezután beadta a felmondását és elment tanítani..!"

35 éves agrármérnök, tsz /1977./

B: Amikor rájöttek, hogy ez a vázas szerkezet kifizetődőbb lett volna, te mit csináltál?

A: Mit? Befogtam a számat.

B: És ezt magaddal hogyan rendezted le?

A: Ugy, hogy eszembe jutott az albérlet, meg a 2300 Ft-os boríték, amit még az intézetben kaptam... Szóval az az igazság, hogy amikor az ember halad a korrallal a jó fizetés mindenért kárpótolja. A szakmai ambícióért is.

Hogy a munkával való elégedettség mennyire összefügg a szakmai kibontakozás lehetőségével, pozitív példával is bizonyítható.

29 éves agrármérnök, Ág. /1977./

A: Eredetileg úgy volt, hogy négy hónap alatt tanulmányozom a négy telepet. Ehelyett bedobtak a mélyvizbe. Először egy tehenészeti telep vezetője lettem, majd elkészítettem egy dolgozatot a sertéstenyésztésről. Az akkori igazgatóm azt mondta, hogy ha ennyire szereted ezt a témát, legyél a sertéstelep vezetője... Ez a dolgozat volt pályakezdésem legnagyobb élménye, amit a főnök úgy fogadott, hogy te Péter, mész a marháktól a disznókhoz.

A pályához való viszonyulás kapcsán kell kitérnünk a pálya presztizsére. A korábban végzett vizsgálatok megerősítették azt a tapasztalatot, hogy a közvélemény a diplomás agrárszakembereket sokáig nem tekintette igazi értelmiségieknek. Ezt egy sajátos példával szemléltetjük.

27 éves mg. gépészmérnök, Ág. /1977./

B: Tapasztaltad-e, hogy az agrárértelmiségieket más értelmiségiek nem tartják egyenrangúaknak?

A: Én ezt már egyetemista koromban tapasztaltam. Egy bölcsész kislánnyal jártam, akivel a téli népművelési gyakorlaton ismerkedtem meg. Azt kellett mondanom a barátnőinek, hogy műszakis vagyok, mert röstellte, hogy Gödöllőre járok.

Az újabb interjúk viszont a presztizs növekedését tükrözik. Erre is több példát hozhatnánk fel, de csak a következő kettőt emeljük ki.

28 éves, mg. gépészmérnök, tsz /1979-81./

B: Szerinted milyen az agrárértelmiség tekintélye?

A: Akkora nincs neki mint mondjuk az orvosnak, de jobban tisztelik mint a pedagógusokat. A feleségem például tanárnő, de a falusiak előtt csak Marika néni, én meg mégiscsak mérnök úr vagyok.

34 éves agrármérnök, tsz /1979-81/

A: Régebben az agrármérnök csak agronómus volt és nem értelmiségi... Most már minket is elismernek, mert a vak is látja, hpgy a nemzetközi nehézségek ellenére kaja mindig van az országban és ez nekünk tulajdonítható.

+

Az értelmiségi magatartások fontos meghatározójának tekintjük a munkatársakhoz való viszonyulásokat. A három kérdőíves vizsgálat erre vonatkozó adatait a következő oldalon lévő táblázatban mutatjuk be.

A felettesekkel történő összeütközések okait korábban a képzettségbeli és műveltségbeli különbségekre vezethettük vissza. Az újabb vizsgálatok alapján viszont általánosítható okokat nem tudunk kimutatni. Ennél súlyosabb problémának véljük a beosztottakhoz fűződő kapcsolatokból eredő konfliktusokat. Itt már több okot is feltételezünk.

Jeleztük már, hogy a felszabadulás előtti és a mai agrárértelmiség között kulturális és szociológiai kontinuitást nem látunk. Mégis úgy tűnik, hogy az egykori gazdatisztek arisztokratikusan autokrata hagyományai - amelyet legfeljebb a szülők közvetítették visszaemlékezéseikben a mai agrárértelmiséghez - még ma is felbukkannak. Előfordulásuk interjúinkban számszerint ugyan nem jelentősek, de mégis

4. táblázat. Az agrárértelmiség munkahelyi viszonyulásaiból
eredő konfliktusok gyakorisága

A gyakoriság jelzése: a = soha, b = ritkán, c = többször,
d = gyakran.

Populáció: /N/ = 1978-ban 110, 1981-ben 63, 1982-ben 42.

A konfliktus oka		A jelzések aránya %-ban				Index
		a	b	c	d	
Szakmai jellegű problémák	1978	13,6	69,1	10,9	6,4	0,366
	1981	14,2	68,3	15,3	2,2	
	1982	13,4	68,6	13,3	4,7	
A beosztottak irányítása	1978	11,8	45,0	20,9	22,3	0,482
	1981	14,2	39,8	23,2	22,8	
	1982	9,7	44,8	25,5	20,0	
A felettesekkel való kapcsolat	1978	11,8	59,1	20,0	9,1	0,416
	1981	16,3	61,7	15,6	6,4	
	1982	9,7	64,8	16,9	8,6	
A kevésbé művelt munkatársakkal való kapcsolat	1978	37,9	38,0	8,9	15,2	0,387
	1981	31,2	44,3	10,8	13,7	
	1982	39,4	44,8	4,2	11,6	
A kevésbé képzett. munkatársakkal való kapcsolat	1978	34,5	33,6	15,5	16,4	0,379
	1981	31,2	29,7	23,2	15,9	
	1982	29,8	32,2	30,1	7,9	
Helyérték /H/		0	1	2	3	

$$\text{Index} = -\frac{Hn}{3N}$$

H = helyérték, n = a jelölések száma
N = populáció

elgondolkoztatóak. Az alábbi részletekkel talán sikerül ezt alátámasztanunk.

31 éves agrármérnök, tsz /1977./

A: A beosztottaimtól nem vagyok elragadtatva. Lusták és trehányok... Ha Balogh Ferit látom, úgy érzem kifordul a belem. Vagy testvére a Balogh Lajos. Még huszonöt éves sincsen, de már elitta az eszét. Többször kapott fegyelmit, de egyik sem használt... Volt még egy lehetősége, rábiztuk a községi kanászságot... Ha kihajtott ott feküdt a szénaboglya tövében, de hogy egy újságot, vagy könyvet kivitt volna magával, olyan nincs. Most aztán augusztus elsejei hatállyal kizártuk a tsz-ből.

B: Nem lenne ilyenkor más módszer, mint a kizárás? Ha esetleg többet foglalkoznátok velük?

A: Mi nem jótékonyági intézmény vagyunk, hanem termelő üzem. Lehet, hogy legfőbb érték az ember, de nem engedhetjük meg, hogy egy furkó miatt több ezer forintos kár keletkezzen.

26 éves állattenyésztő üzemmérnök, tsz /1977./

A: Az emberekben csalódtam. Rándkivül értetetlenek, buták, rosszindulatúak. Igyekszem emberi hangon szólni hozzájuk, de ha valakire ráordítok, hogy alávágok a fizetésének csak akkor hajlandó normálisan dolgozni.

Gyakran előfordul, hogy megfelelő tapasztalatok híján a jószándékú próbálkozások kudarca okoz olyan attitűdváltozást, amely újabb konfliktusok forrása lehet. Ime erre is egy példa.

32 éves kertészmérnök, tsz /1977./

A: Az embereimmel eleinte megpróbáltam barátságos hangot használni. Beálltam közéjük focizni és mindenki kiröhögött. Akikkel tegeződtem elkezdtek bizalmaskodni és bejelentették, hogy egy hétre kiveszik a betegállományt,

mert mennek építkezni. Aki nem tartja be velük a három lépés távolságot, arról azt hiszik, hogy egy kereke hiányzik.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a demokratikus kapcsolatok kialakítását néha maguk a fizikai dolgozók nehezítik meg. Napjainkban is találkozunk azzal a jelenséggel - főleg az idősebbek részéről - amit Féjja Géza egykor így jellemezett: "Mikor tehát a falusi értelmiség falura kerül, úgy indul útnak mintha gyarmatra, vagy száműzetésbe menne, ismeretlen és jóelőre lenézett törzsek közé... A nép viszont megérzi, hogy idegen, más világban élő, más csillagok szerint mozgó ember érkezett hozzájuk, s védekezésül arcának barátságtalanabb felét fordítja feléje."²⁶ A falusi lakosság emlékezetében még élnek annak a jogos bizalmatlanságnak a maradványai, amelyet a szolgabírók és közjegyzők alakítottak ki, majd a kuláklisztákat összeállító és a padlásokat lesöpörő idegenek tovább tápláltak. Többek között ennek a következménye, hogy azok az értelmiségiek, akik a három lépés távolságot csökkenteni próbálják nem népszerűvé, hanem gyanússá válnak a szemükben. A fizikai dolgozókkal való demokratikus kapcsolatok megszervezéséhez tehát a demokratikus beállítódás önmagában még kevés. Ehhez megfelelő felkészültségre is szükség van.

2. 22 Viszonyulások a társadalomhoz. Közéleti magatartás

Az agrárértelmiség politikai beállítódására egyrészt az agrárfelsőoktatási intézményekben végzett vizsgálatokból, másrészt tapasztalatinkból következtethetünk. Ezeket általánosítva megállapíthatjuk, hogy túlnyomó többségük társadalmi rendszerünket elfogadja és politikai célkitűzéseinkkel azonosul. Fontos tényként értékeljük, hogy azok a feszültségek, amelyek egyes pályakezdő értelmiségi csoportoknál jelentkezve ifjúságpolitikánk számára nem kis gondot okoznak, az agrárértelmiség esetében nem tapasztalhatók. Ugyancsak a pozitív politikai viszonyulásokat fejezi ki, hogy az agrárértelmiség más értelmiségi csoportokhoz viszonyítva is aktív közéleti tevékenységet fejt ki.

A közéleti aktivitás egyik legjellemzőbb módja a különböző társadalmi funkciók vállalása a hivatalos munkavégzés mellett. Nemrég mezőgazdasági teremelőszövetkezetekben készült egy erre irányuló felmérés. Eszerint a felsőszintű vezetők 62,9 %-a, a középszintű vezetők 43,1 %-a, a középszintű vezetőknél alacsonyabb beosztású értelmiségieknek pedig 44,2 %-a tölt be választott, vagy megbízatáson alapuló társadalmi funkciót.²⁷ Örvendetes, hogy a pályakezdők között is igen magas azoknak az aránya, akik kötelező munkahelyi elfoglaltságuk mellett vállalnak társadalmi megbízatásokat. Egyországos felmérés agrármérnökök vonatkozásában 40 %-ot, egy Győr-Sopron megyében szervezett vizsgálat valamennyi agrár szakmát figyelembe véve 47 %-ot, a Kertészeti Egyetem pályakövetése pedig

52 %-ot mutat ki²⁸. Hasonló arányokat kaptunk saját kutatásaink során is.

Nem feledkezhethetünk meg arról sem, hogy a társadalmi munkában ellátott munkakörök a közéleti szerepvállalásnak csak egyik módját képezik. Jóval magasabb azoknak az agrárszakembereknek a száma, akik nem funkcióhoz kötve, de rendszeresen végeznek társadalmi munkát. /Interjúalanyainknál az arányuk 88 %./

Vizsgálataink fényt derítettek néhány olyan sajátos tényezőre is, amelyek az agrárértelmiség közéleti magatartását kedvezőtlenül befolyásolják.

Például a falusi és kisvárosi környezetbe való beilleszkedés gyakran okoz konfliktusokat a pályakezdők számára. Azoknál is, akik ilyen közegből származnak. Több nehézséggel kell azonban megbirkózniuk a nagyobb városokból származóknak.

A közéleti szerepvállalást megnehezíti, hogy az üzemi és a lakóhelyi elvárások néha gyökeresen különböznek. Egyik kollégánk erre a következőképpen mutat rá: "A vállalati környezet érdeke és a vállalati érdek nagyon gyakori összeütközései eredményeznek olyan konfliktusokat, amelyek a társadalmi közéletben betöltött hely tekintetében nehézséget okoznak a jelen és jövő agrármérnöke számára."²⁹ Ezt a problémát az egyik esettanulmányunkból kiemelt részlettel szemléltetjük.

86. sz. esettanulmány /1980./ Mg. gépészmérnök férj

"Megnehezítette helyzetüket, hogy a tanács és a tsz között huzavona támadt a gáz bevezetése miatt. Lajosnak, a tsz energetikusának azt az álláspontot kellett képviselni, hogy a gáz a legrövidebb úton jusson el a szárító berendezésekhez. Ezzel együtt, mint tanácstag, amellet kellett

volna kardoskodnia, hogy a csöveket a falu másik végéről fektessék le. Az építést ez jócskán meghosszabbította volna és a társulás pénze sem volt elegendő a pluszkiadásra. Végül abban maradtak, hogy a tsz előbb magáról gondoskodik, a tanács meg oldja meg a kérdést, ahogy tudja... A lakosság Lajosban látta a bünbakot és legközelebb már nem választották meg.

Az agrárértelmiség közéleti aktivitását befolyásolja, hogy milyen szintű személyes kapcsolatokat képesek kialakítani az alapvető osztályok tagjaival. Sajnos ezek a kapcsolatok egyre zártabbak. Az elzárkózás tendenciájának fokozódása jellemző a falun, illetve kisvárosban élő agrárértelmiségiek és a más szakbeli értelmiségiek személyes kapcsolataira is. Ezt szintén egy interjúrészlettel illusztráljuk.

38 éves állatorvos, Ág. /1979-81./

A: Pár évvel ezelőtt itt még élénk élet volt a helyi értelmiség körében. Egymást rendszeresen meglátogattuk, nagy házibulikat rendeztünk, lejártunk a folyóhoz focizni, szalonnát sütni. Aztán a forgószél elkapta az embereket. Mindenki ráhajtott a mellékesre, mindenki elkezdett spórolni új kocsira, házra, telekre, nyaralóra. Az asszonyok elkezdtek irigykedni egymásra, a férfiak kifáradtak és elfásultak. Lassan elmaradtak a kirándulások, a szalonnasütések, aztán a bulik is, ahol a gazdaság és a község ügyei is terítékre kerültek.

A negatív sajátosságok között említhetjük, hogy az értelmiségtől elvárt viselkedési kultúrát nem minden agrárszakember vallhatja magáénak. A társas érintkezés szokásrendszerében való járatlanság, az alkalomhoz nem illő fellépés, a nyelvi

önkifejezőkészség fejletlensége már több - egyébként szakmailag kiválóan felkészült - agrárértelmiségi előtt jelentett komoly akadályt a közéletben.

Az agrárértelmiség elsősorban érdekvédelmi és politikai-hatalmi jellegű közéleti feladatokat vállal szívesen. Helyenként aktívan vesznek részt a települések fejlesztésében, a környezetvédelemben, s jelentős részük a tudományos közéletbe is bekapcsolódik. A kulturális közéletben viszont meglehetősen passzívak. Erről részletesebben a következő fejezetben szólunk.

2.23 Viszonyulás a kultúrához. Kulturális magatartás

Nem állunk egyedül azzal a véleménnyel, hogy a felsőfokú képesítéssel rendelkező szakemberek értelmiségi minőségét minden más ismerv előtt a kultúrához való viszonyuk és kulturális magatartásuk határozza meg. Az agrárértelmiséget viszont éppen ebben a vonatkozásban éri a legtöbb bírálat. Így alapos okot láttunk arra, hogy kutatásaink során ezt a szempontot előtérbe helyezzük.

Az agrárértelmiség kulturális viszonyulásait három oldalról megközelítve próbáltuk vizsgálni. Ennek alapján tanulmányoztuk műveltség tudatukat, művelődési szokásaikat és közművelődési aktivitásukat.

Műveltség tudat alatt azt a tudattartamot értjük, amely magában foglalja a kultúráról, a műveltségről és a művelődésről alkotott képet, valamint az egyénnek ezekhez kapcsolódó emócióit. Művelődési szokásnak a kulturális értékek

fogyasztására irányuló, rendszeressé vált tevékenységeket értjük. A közművelődési aktivitást a kultúra értékeinek közvetítésében vállalt szereppel azonosítjuk.

Az agrárértelmség műveltségtudatáról a legtöbb információ birtokába az 1978-ban szervezett kérdőíves vizsgálatunk során jutottunk. Arra a kérdésünkre "Szükséges-e, hogy egy agrárértelmségi a szaktudásán túl művelt is legyen?" a válaszok összesítését az alábbi táblázat tartalmazza.

6. táblázat. A "Szükséges-e, hogy egy agrárértelmségi a szaktudásán túl művelt is legyen?" kérdésre adott válaszok

A megadott válaszlehetőségek	Leginkább egyét ért		Legkevésbé ért egyet	
	fő	%	fő	%
Nem feltétlenül szükséges, a szakismeretek fontosabbak	0	0,0	87	99,0
Nem szükséges, de hasznos, mert a műveltség elősegíti a munkából való kikapcsolódást	7	6,4	3	2,7
Szükséges, mert a művelt agrárértelmségi jobban illeszkedik be a jó társaságokba	11	10,5	12	10,9
Szükséges, mert a műveltség a munkavégzést is elősegíti	72	65,5	5	4,5
Szükséges, mert a kultúra boldoggá teszi a magánéletet	20	18,1	3	2,7

A válaszlehetőségeket úgy fogalmazzuk meg, hogy a köztudatban legelterjedtebb felfogásokat tükrözzék. A táblázatból kiderül, hogy a köztudattal ellentétben az agrárértelmiség elutasítja azt a "szakbarbár" mentalitást, amelyet nekik tulajdonítanak. Elenyésző azoknak az aránya is, akik a kultúra legfőbb funkciójában látják, hogy az egyént a munkából kikapcsolja.

Más adatokból viszont azt is meg kell állapítanunk, hogy az agrárértelmiség műveltségfelfogása számos prakticista elemet tartalmaz. Erre következtethetünk a 6. táblázatban összesített válaszokból.

6. táblázat. A mezőgazdaság termelékenységét befolyásoló tényezők megítélése

A befolyás jelzése: a = nem, b = kis mértékben, c = jelentős mértékben, d = döntő mértékben

A befolyásoló tényező	A jelzések aránya %-ban				Index
	a	b	c	d	
Agrárértelmiség szaktudása	4,9	14,4	26,8	53,9	0,763
A fizikai és szellemi dolgozók kapcsolata	3,9	21,4	42,7	32,0	0,637
A fizikai dolgozók szaktudása	4,9	21,8	55,4	17,8	0,620
Agrárértelmiség műveltsége	10,8	39,8	35,5	13,9	0,478
Fizikai dolgozók szemlélete	8,5	40,4	36,2	14,9	0,525
Fizikai dolgozók műveltsége	6,2	59,8	26,8	7,2	0,450
Helyérték /H/	0	1	2	3	

$$\text{Index} = \frac{HN}{3n}$$

N = a jelölések száma, n = populáció 110 fő

A táblázat adatai szerint a megkérdezettek a műveltséget a termelés szempontjából sem az agrárértelmiség, de a mezőgazdasági fizikai dolgozók esetében nem tartották jelentősnek. Feltehetőleg a műveltség fogalmát az "általános műveltség" fogalmával azonosították.

Az interjúk többségében /65 %/ szintén a szakmai és általános műveltség merev elkülönítésével találkozunk. Ugy is, hogy a szakmai műveltséget tekintették elsődlegesnek és úgy is, hogy az általános műveltséget vélték fontosabbnak. Mindkét végletet egy-egy részlettel szemléltetjük.

27 éves növénytermesztő üzemmérnök, tsz /1977./

B: Szerinted fokozódna a termelékenység, ha a dolgozók általános műveltségét növelnék?

A: Feltétlenül. Nem lennének annyira ostobák, hogy egy dolgot százszor kelljen nekik lemondani. De a szakmai műveltség a fontosabb. A termelékenység ettől függ... Általános műveltség nélkül még lehet termelni, de szakismeretek nélkül már nehezen.

27 éves üzemgazdász, tsz /1981./

A: Véleményem szerint az agrárértelmiségi először értelmiségi és csak utána szakember. Ez így van akkor is ha másképpen látják... A szakmai ismeretek szerintem nem tartoznak a műveltséghez. Éppen az a műveltség, ami nem szakma, ami annál több.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a kultúra, a műveltség és a művelődés fogalmainak konzervatív értelmezése kedvezőtlenül befolyásolja a kultúrához való viszonyulást és a kulturális magatartást. Ez többek között a képzés hiányosságaira vezethető vissza.

Arra vonatkozólag, hogy a pályakezdő agrárértelmiség a diákévek pezsgő szellemi élete után miképpen reagál új környezetére, dokumentumainkból három különböző típus kombinációját rajzolhatjuk meg. Az egyik beletörődik a mostohább körülményekbe, minden energiáját a szakmai munkára fordítja, s a korábbi művelődési szokásaival felhagy. A másik nem képes alkalmazkodni, munkatársait lenézi, munkáját elhanyagolja és szellemi igényeit hangoztatva előbb-utóbb nagyobb városokba menekül. A harmadik típusba sorolhatók látszólag nem mondanak le művelődési igényeikről. Életvitelüket, amelyre a jövedelemkiegészítő mellék munka halmozása jellemző, azzal magyarázzák, hogy előbb a megfelelő anyagi körülményeket teremtik elő, s majd utána elevenítik fel egykori művelődési szokásaikat. E három típus illusztrálására esettanulmányainkból meritünk szemléltető anyagot.

51. esettanulmány. 35 éves agrármérnök férj /1977./

"Az egyetemen még részt vett néhány kulturális és sport akcióban. Tagja volt a népitánc együttesnek és lovagolt. Most csak szakirodalmat olvas és figyelemmel kíséri a napi sajtót. Amióta gyerekeik megszülettek színházban, moziban nem voltak. Csak a munkáját és a praktikus dolgokat értékeli. Ezt azzal magyarázza, hogy az embernek egyszer fel kell nőni, s a művelődés csak a gyerekeknek fontos dolog, a felnőtt foglalkozzon a szakmával.

20. esettanulmány. 32 éves agrármérnök férj /1980./

Egyetemi évei után a H-i Állami Gazdaságba ment gyakor-
noknak. És itt kezdődtek a mezőgazdasági pályával az első
összeütközései. Mivel a napközi pihenőt olvasással töl-
tötte el, mindig vita tárgyát képezte. - Az egyetemen nem
készítették fel bennünket arra - mondta - hogy a napi

munka mellett el kell viselni a műveletlenek szurkálódásait, a szellemi sivárságot, a buta emberek ellenségeskedésének különböző variánsait. - István nem várta meg kinevezését a kerületi állattenyésztői funkcióba, hanem egy év után a megyei Állami Biztosítónál helyezkedett el kárszakértői minőségben. Itt már volt annyi szabad ideje, hogy a városban megint létrehozson egy színjátszó együttest."

52. esettanulmány /1977./ Mg. üzemmérnök férj - mg. üzemmérnök feleség

"Mindketten elmondták, hogy annyira leköti őket munkájuk mellett a 30-40 sertés gondozása, hogy lassan a szülők látogatásáról is le kell mondaniuk. Legfeljebb már csak TV-t néznek, mert az étetés este nagyon elhúzódik és utána már álmosak... Elmondták, hogy ezt nem tartják véglegesnek. Ha majd rendbehozzák a házat és kicserélik a trabantot, egy kicsit megpihennek és megint többet járnak társaságba, moziba, hangversenyre, színházba."

Az esettanulmányokban szereplő adatokat összesítve készítettük el a 7. táblázatot, amely az agrárértelmiségi családok művelődési szokásait érzékelteti. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a számszerűsítés - mint a társadalomtudományokban általában - itt is csak hozzávetőlegesen fejezi ki a valóságot. Emellett megpróbáltunk egy nagyvonalúbb, de véleményünk szerint megbízhatóbb kimutatást is elkészíteni. Ennek alapján az esettanulmányok tárgyát képező családokat három részre osztottuk. Az első csoportba soroltuk azokat, amelyekben a családtagok a napilapokat naponta, szépirodalmi és ismeretterjesztő műveket legalább havonta olvasnak, s ezen kívül színházi, film, zenei és képzőművészeti rendezvé-

7. táblázat. Agrárértelmiségi családok művelődési szokásai esettanulmányok alapján /1978-1981/

A gyakoriás jelölése: a = naponta, b = havonta többször, c = félévenként, évenként, d = ritkábban, e = nincs utalás rá

Tevékenységek	Az utalások aránya %-ban					Index
	a	b	c	d	e	
TV-nézés	94,7	3,0	-	2,3	-	0,976
Olvasás						
- napi sajtó	95,5	1,5	-	3,0		0,966
- szakirodalom	-	77,6	7,5	13,5	2,3	0,681
- szépirodalom	-	21,8	30,1	47,4	0,7	0,487
- ism.terjesztő	-	14,3	45,9	17,3	19,5	0,380
Turisztika	8,3	47,4	42,0	2,3	-	0,404
Színházlátogatás	-	-	33,1	51,9	15,0	0,295
Mozilátogatás	-	-	6,0	51,1	42,9	0,158
Múzeumlátogatás	-	-	6,0	57,1	36,9	0,173
Műv.otthon látog.	-	8,3	3,0	-	88,7	0,077
Kulturális hobbi	-	19,5	-	-	80,5	0,147
Helyérték /H/	4	3	2	1	0	

$$\text{Index} = \frac{Hn}{4N} \quad n = \text{az utalások száma, } N = 133 \text{ család}$$

nyeket évenként legalább egy-két alkalommal látogatnak.
/Ahol csak egyfajta rendezvénytípusra történt utalás nem itt regisztráltuk!/ Ezeknek a családoknak az aránya mindössze 12,4 %. A második csoportba osztottuk be azokat a családokat, amelyekben ismeretterjesztő és szépirodalmat csak nagyon ritkán olvasnak, művészeti rendezvényeket nem, vagy legfeljebb évenként egyszer látogatnak. Az ide soroltak aránya 28,9 %.

A harmadik csoportok azok alkotják, amelyek az előző kettőbe nem fértek be. Lényegében ez az 58,7 % reprezentálja az átlagos értelmiségi család művelődési szokásait. A következőképpen: a televíziót rendszeresen nézik, napilapokat legalább az egyik családtag naponta olvas, a szakirodalmat viszonylag rendszeresen tanulmányozzák, ismeretterjesztő és szépirodalmat alkalomszerűen olvasnak, művészeti rendezvényeken évente egyszer, vagy kétszer vesznek részt, ezek között színházi előadásokon gyakrabban, mozielőadásokon, hangversenyeken és művészeti kiállításokon ritkábban.

Arra vonatkozólag, hogy a művelődés milyen helyet foglal el az agrárértelmiség szabadidő-tevékenységei között a gödöllői járásban szervezett kérdőíves vizsgálataink adatai tájékoztatnak. Arra a kérdésre, hogy mivel töltik el szabad idejüket a legszívesebben és leggyakrabban, válaszként az általunk megadott tevékenységeket kellett sorszámozniuk fontossági sorrendben. A feldolgozott válaszokat a következő lapon közölt 8. táblázat összesíti. Ebből látható, hogy a művelődési igények és ezek megvalósulása között az eltérés nem jelentős. A rangsor korreláció 0,66, tehát elég nagy.

Kétségtelen, hogy az igények és a megvalósítás eltérését elsősorban objektív tényezők befolyásolják. Például a művészeti intézmények látogatására a falun élő értelmiség lehetőségei korlátozottak. Az viszont szemléletli okokkal magyarázható, hogy az adott művelődési lehetőségeket sem használják ki kellőképpen. Ezt bizonyítja, hogy a megkérdezettek 83,6 %-a még egyáltalán nem volt a helyi művelődési otthonban. A legalapvetőbb művelődési tevékenységet, az olvasást sem korlátozzák a falusi életkörülmények.

8. táblázat. Mivel tölti el szabad idejét legszivesebben és leggyakrabban?

Tevékenységek	Legszivesebben sorrend index		Leggyakrabban sorrend index	
Sportolás, kirándulás	1	0,575	6	0,422
Olvasás	2	0,573	4	0,581
Gyermeknevelés, család	3	0,544	3	0,604
TV-nézés	4	0,538	2	0,618
Passzív pihenés	5	0,509	5	0,435
Otthoni munka	6	0,444	1	0,686
Hobbi tevékenység	7	0,401	7	0,399
Kulturális intézmény látogatása	8	0,365	8	0,280
Kártyázás, sakkozás	9	0,182	10	0,221
Társastánc, discozás	10	0,172	9	0,162

$$\text{Index: } \frac{Hn}{10N}$$

H = A sorrend mellé rendelt helyérték,
amely 10-től 1-ig csökken

n = az adott sorrendi számot megjelölő
személyek száma

N = populáció, 193 fő

Az olvasással kapcsolatos beállítódásra utal, hogy a családi könyvtárak kötetszáma átlagosan 390, de a válaszadók 61,8 %-nak ennél kevesebb könyve van. Átlagosan négy lapot járatnak. A napilapokon kívül 10,3 %-uk szakmai lapot, 38,2 %-uk pedig szakmai és kulturális /ismeretterjesztő, szépirodalmi, művészeti, társadalomtudományi stb./ lapot is.

Az agrárértelmisséggel szemben támasztott közművelődési elvárások, s ebből kifolyólag közművelődési aktivitásuk megítélése az elmúlt évtizedekben sokat változtak. Ezt egy rövid irodalmi kitekintéssel próbáljuk érzékeltetni.

Közvetlenül a mezőgazdaság szocialista átszervezése után, tehát már a hatvanas évek elején is szép számmal találkozunk olyan tanulmányokkal, amelyek a mezőgazdaság és a közművelődés kapcsolatát tárgyalják. Az évtized közepére már ajánló bibliográfiák is megjelentek³⁰. Az akkori felfogásokat azonban bizonyos egyoldalúság jellemezte. Arra több elképzelés született, hogy a mezőgazdasági üzemek miképpen segíthetik a közművelődés ügyét³¹, azt azonban figyelmen kívül hagyták, hogy a mezőgazdaságnak is lehetnek kívánalmai a közművelődéssel szemben. Valamivel később ezt a felfogást bírálni kezdték. Például Nagy László a tsz-ek kulturális alapjának felhasználása kapcsán a mezőgazdasági jogász szemszögéből mutatott rá, hogy abból semmi jó nem származik ha a közművelődési intézmények a tszeeket "fejős tehénnek" tekintik.³² A TOT titkára pedig így nyilatkozott: "Itt az ideje egy tévhit szétesztelésének, amely azt sugallja, hogy vidéken csakis a mezőgazdasági szövetkezet köteles kulturális célú kiadásokat eszközölni"³³.

Az agrárértelmisségben sokáig csak a falusi közművelődés nagy lehetőségét látták, s hibájukul rótták fel, hogy az a szellemi potenciál, amely falusi jelenlétükből adódik még nem szabadult fel.³⁴ Vizsgálatokkal bizonyították, hogy valamennyi értelmiségi csoport között a művelődés terén ők a legpasszívabbak³⁵. A hetvenes évek közepétől azonban - mind a mezőgazdaság és a közművelődés kapcsolatát illetően, mind az agrárértelmisség ezzel kapcsolatos feladatainak megítélésében -

egy sajátos szemléletváltozás tanúi lehettünk. Ennek kapcsán érdemes összehasonlítani a TOT két dokumentumát. Egy 1968-ban közzétett felhívásában a mezőgazdasági dolgozók művelését még "megtisztelő feladat"-nak minősítette³⁶. Az 1976-ban megtartott III. kongresszusának határozatában viszont már a következő olvasható: "A tagok és az alkalmazottak általános és szakmai művelése, politikai tájékozottságának formálása elengedhetetlen a mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom céljai, feladatai teljesítésében."³⁷ A megtisztelő feladat tehát elengedhetetlen kötelességgé lépett elő. A mezőgazdasági szaklapokban is - főleg az MSZMP KB 1976. márciusi határozata és a közművelődési törvény megszületése óta - egyre több írás foglalkozik az agrárértelmiség közművelődési feladataival. Ezt egyébként az a belátás is motiválta, amelyet az egyik mezőgazdasági szakíró az agrárértelmiségre vonatkoztatva így fogalmazott meg: "a termelés bármely szférájában a döntő rész az általános műveltség és szaktudás birtokában lévő termelő emberé"³⁸.

A több éven át végzett kutatásainkból arra a megállapításra jutottunk, hogy a gyakorló agrárértelmiség közművelődési beállítódása kedvezően alakul. A korábban készült interjúink alanyai töhnyire közömbösen nyilatkoztak a közművelődésről, sőt egy-két esetben még ellenségesen is. Például így:

31 éves kertészmérnök, tisz /1977./

A: Nem hinném, hogy a közművelődés a mi feladatunk lenne. Mindenki csak a száját járhatja, én meg örülök ha a munkámban becsülettel helytállok... Nincs nekem időm népet művelni.

27 éves növényvédő üzemmérnök /1977./

A: Csak tudnám, hogy miért zaklatnak bennünket ezzel is. Cseréljenek velem, csak egy hónapra, aztán majd meglátnánk van-e kedvük kultúrosdit játszani... Én azzal teszek. eleget a közművelődésnek, hogy irányítom a termelést, amiből a közművelődésre is jut pénz.

A később készült interjúkban viszont már érezhető a művelődéspolitikai dokumentumok és az agrárfelsőoktatási intézményekben erősödő közművelődési propaganda hatása. Többen említették önmagukat igazolva, hogy szívesen tartanak TIT-előadásokat, patronálnak művészeti csoportokat, pávaköröket, kertbarát köröket stb. Akik ilyen példákat nem tudtak felhozni valósággal mentegezőztek a kérdezőbiztosok és önmaguk előtt. Ezt is két példával szemléltetjük.

27 éves mg. gépészmérnök, tsz /1980./

A: Maximálisan egyetértek azzal a társadalmi elvárással, hogy közművelődési munkát végezzen az agrárértelmiség. De nekem is huszonnégy órából áll a nap...

28 éves agrármérnök, Ág. /1981/

A: Nekem a közművelődés valamikor szivügyem volt. Az egyetemen klubvezetőségi tag voltam. Kétszer a népművelési gyakorlatra is elmentem. A közművelődést is csak úgy lehet korrektül csinálni, ha van rá az embernek ideje és energiája. Most semmi ilyen dolgot nem tudok a nyakamba venni, pedig Isten a tanum, hogy szívesebben csinálnám néha a közművelődést, mint sok más hülyeséget.

A fentiekkel függ össze, hogy az agrárértelmiség közművelődési aktivitását ma már nem elsősorban a közművelődési beállítódás határozza meg. Az 1978-ban lebonyolított kérdőíves

vizsgálatunk résztvevői ugyanis a szemléleti tényezőt önkritikusan még fontos gátló tényezőnek tekintették ezen a téren. Többek között ez is érzékelhető az alábbi táblázatból.

9. táblázat. Az agrárértelmiség közművelődési aktivitását befolyásoló tényezők

A befolyás jelzése: a = elhanyagolható, b = kicsi, c = nagy, d = döntő mértékű

Befolyásoló tényező	A jelölések aránya %-ban				Index
	a	b	c	d	
A kevés szabad idő	21,4	17,9	28,6	32,1	0,730
A tájékozatlanság	20,0	54,1	18,2	7,7	0,380
Szemléleti okok	36,8	28,4	24,2	10,6	0,361
A népművelők nem aktivizálják őket	42,4	23,9	29,8	5,9	0,116
Helyérték /H/	0	1	2	3	

$$\text{Index} = \frac{Hn}{3n} \quad n = \text{a jelölések száma, } N = 173 \text{ fő}$$

Az újabb vizsgálatok alapján úgy véljük, hogy továbbra is az átlagosnál jóval nagyobb munkahelyi elfoglaltság az aktívabb közművelődési magatartás legfőbb akadálya. Jelentős oknak véljük még, hogy a közművelődés hivatásos apparátusa sem mozgósítja kellőképpen az agrárszakembereket. Az újabb esettanulmányokban arra is akad példa, hogy a művelődésügy funkcionáriusai gáncsolják el az agrárértelmiségiek kezdemé-

nyezéseit.

78. sz. esettanulmány. 28 éves meliorizációs üzemmérnök férj, 27 éves tsz-ben dolgozó óvónő feleség /1980./

"Régi vágyuk teljesült, amikor a fauban sikerült létrehozniuk egy néptánc együttest. Ez náluk nosztalgia is volt, mert a főiskolai néptánc együttesben alakult ki szerelmük. János vállalta a vezetést, Irénke meg a lányokat tanította. Nagy sikerrel szerepeltek a MEDOSZ fesztiválon, de díjat még nem nyertek, mert a gyerekek még kezdők voltak. Akkor a megye úgy döntött, hogy a vezetést Jánostól elvették, mert nem volt működési engedélye és a megyei kultúrházból küldtek ki egy új vezetőt. Azt csak a pénz érdekelte és nem tudott alkalmazkodni a tagság idejéhez. Az együttes másfél év alatt megszűnt."

2.24 A magánélet viszonyulásai

A magánélet viszonyulásai között azokat véljük a legfontosabbaknak, amelyek a szülők, a házastárs, a gyerekek és a barátok iránti kapcsolatokban realizálódnak.

Mindennapi tapasztalataink szerint az agrárértelmiségiek többségénél a szülők iránti kötődés általában erős. Ennek több okát látjuk. Egyrészt azt, hogy a kisebb településeken, ahol az agrárértelmiség dolgozik, s ahonnan jelentős részük származik a családi kohézió hagyományosan erősebb, mint a nagyobb városokban. Másrészt a generációs ellentét a munkás és paraszti származásúaknál, akik a társadalmi mobilizáció több lépcsőfokát átlépték, olyan nagy mértékben eleve nem éleződik

ki, mint a hasonló társadalmi státusban lévő szülők és gyermekek között, ugyanis a szülők itt ritkábban próbálják akarataikat, gondolkodásmódjukat és értékrendjüket a jóval iskolázottabb gyermekeikre erőltetni, de a gyerekek sem látják szükségesnek minduntalan bizonyítani, hogy többre vitték. Harmadrészt megemlíthető, hogy a pályakezdő értelmiség egzisztenciális problémáinak a megoldásában, főleg a vidéki szülők néha igen nagy áldozatokat vállalnak. Így gyermekeik ragaszkodását nemcsak érzelmi motivumok, hanem anyagi megfontolások is ösztönzi.

Interjúalanyaink szinte kivétel nélkül mind nagy szeretettel és tisztelettel szóltak szüleikről. Az esettanulmányok szereplőinek jelentős része a munkahely megválasztásánál egyik fő szempontként helyezte előtérbe, hogy a szülei közelében lehessen. Akik távolabb laknak a nyári szabadság és a hétvégek eltöltésének leggyakoribb tevékenységei között említették a szülők meglátogatását.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben, a hallgatók kedvetlen nemi összetétele miatt a diákházasság viszonylag ritka. Az innen kikerülő fiúk zöme azonban egy-két éven belül megházasodik. A hirtelen megélénkülő házassági kedvet - a természetes indítékokon túl - a falusi életkörülmények is fokozzák. A falvakban garzonlakást ritkán építenek, az albérlet is ritka. A más vidékekről származó diplomás fiatal emberek sokszor kimustrált irodákban, üzletheiységekben, szertárakban húzzák meg magukat. A kereskedelem és a szolgáltatóipar is az önálló falusi háztartások igényeit tartja szem előtt. Ez kényelmetlenné teszi azoknak az életét, akiknek nincs mosógépük

hűtőgépük, vagy még konyhájuk sem. A másik siettető tényező, hogy a harmincadik életévükhöz közeledő fiatalok ha nem házasságban élnek, egyre gyanusabbak lesznek a falusi közvélemény előtt.

A korlátozott párválasztási lehetőségekkel magyarázható, hogy az agrárértelmiségi férfiak közül sokan választanak maguknak feleséget a kevésbé iskolázottak és az alacsonyabb társadalmi státuszban lévő másneműek köréből. Országos statisztika szerint a felsőfokú képzéssel rendelkezők háztársainak 72 %-a szintén felsőfokú, 23 %-a középfokú és 5 %-a elemi iskolát végzett³⁹. Felmérésünk résztvevőinek viszont - az 1978-as és az 1980-as kérdőíves vizsgálat adatait összevetve - mindössze 43, illetve 46 %-a él "homogén" házasságban. Mivel az agrárértelmiségi nők férje itt mind diplomás, az arány a férfiaknál még alacsonyabb. A feleségek 52, illetve 48 %-a szellemi dolgozó, 33, illetve 49 %-uk alkalmazott és 15, illetve 3 %-uk fizikai dolgozó, vagy háztartásbeli. /A két év adatai között a nagy különbség azzal magyarázható, hogy 1978-ban a vizsgálatokba az idősebbeket is bevontuk, 1980-ban viszont azok töltötték ki a kérdőíveket, akik három éve kerültek ki az egyetemről./

A fiatal agrárértelmiség párválasztásában megnyilvánuló nyitottság elvileg kedvező jelenség. A valóság viszont az, hogy többségük nem azért nősül az alacsonyabb iskolai végzettségű lányok köréből, mert a legalkalmasabbat ott találja meg, hanem azért, mert egyszerűen nem volt más választási lehetősége. Ebből adódik, hogy néhány interjúalany a feleségével szemben fennálló "szellemi különbséget" áthidalhatatlan

nagy szakadéknak látja, mint például az alábbi részletben.

30 éves növényvédő üzemmérnök, tsz /1977./

A: Nálunk elég nagy a szintkülönbség a feleségem és közöttem.. Szóval nem lehet vele értelmesen beszélni, mert nincs hozzá alap.

B: Hát nem kell tudományos vitát rendezni. A mindennapi dolgokról csak el tudtok beszélgetni.

A: A napi kérdéseket mondom neki, de magasabb régiókba nem lehet kalandozni... Ha esetleg többet olvasna. A magam részéről nem ösztökélem annyira. Ilyen korban már nehéz valakit ösztökélni.

33 éves agrármérnök, tsz /1981/

A: A feleségem szép is, jó is, csakhát... Mivel név nélkül bizalmasan kezelitek ezt a riportot meg merem mondani, hogy szóval értelmes társaságba szégyellek menni vele. Szakközépben végzett, de a főzésen, a gyerekeken meg a discon kívül más témája nincsen. Olvasása a Nők Lapja, meg a divatlap szintjén áll.

Ugy tűnik, hogy ott ahol mindkét házastárs értelmiségi, egymással szemben jóval közlékenyebbek.

31 éves mg. gépészmérnök, tsz /1977/

B: A feleségeddel megbeszéled a napi eseményeket?

A: A szakmai kérdéseket ritkán, de más problémákat jobban. Például az emberi problémákat. Neki ehhez nagy érzéke van. A tanárképzőn tanult pszichológiát.

B: És ebben szokott tanácsot adni?

A: Szokott persze. Néha érdemes rá hallgatni, mert objektív kívülálló, tárgyilagosabban szemléli a dolgokat annál aki benne van és nem ismeri a pszichológiát.

Arra is találunk példát, hogy a más szakbeli értelmiségi feleség sarkallja aktívabb művelődésre agrárértelmiségi férjét.

30 éves mg. gépészmérnök, Ág. /1981/

A: Ő Szegeden végzett orosz-történelem szakon. A humán műveltsége sokkal nagyobb mint az enyém. Ez magától értetődik. Ő akarja, hogy amikor az iskolával színházba mennek Péstre és is velük menjek. Sok lemezünk van és már én is kezdem megszeretni a komolyzenét. Van amikor kijelöli a Valóságban és a Látóhatárban, hogy mit olvasak el...

A gödöllői járásban készült kérdőíves vizsgálat adatai szerint a képzettségbeli különbségek a családok szabadidőszokásait is befolyásolják. Arra a kérdésre, hogy "Általában mivel tölti el nyári szabadságát?" a homogén házasságok tagjai sokkal változatosabb programokat jelöltek meg, mint a többiek. Ahol a házastárs is felsőfokú képesítéssel rendelkezik nagyobb a családi könyvtár és több folyóiratot járatnak. A nyitottabbnak feltételezhető "vegyes" házasságok a baráti kapcsolatok terén nagyobb elzárkózást mutatnak.

Mindezek után nem kívánjuk azt a látszatot kelteni, hogy elítéljük azokat az agrárértelmiségieket, akik alacsonyabb iskolázottságú nőkkel kötnek házasságot. A műveltség nem mindig az iskolázottság függvénye. Másrészt a művelt házastárshoz próbál hasonulni a kevésbé művelt, s ehhez a tapintatos segítséget nem utasítja vissza. A műveltségbeli különbségek feloldására irányuló törekvések dinamikusabbá tehetik a család kulturális akarakterét. Ehhez azonban megfelelő beállítódás szükséges, amelynek a kialakítása szintén az értelmiség

nevelésének egyik feladatát képezheti.

A gyermekek vállalását a vizsgálatainkban résztvevők túlnyomó többsége természetesnek tekinti. / Fehér György vizsgálatai is azt bizonyítják, hogy a pályakezdő agrárértelmiség jövővel kapcsolatos adpirációi között igen fontos helyet foglal el a gyerek.⁴⁰/

A kérdőiveinket kitöltő, házasságban élőknek mindössze 8,6 % a gyermektelen^k aránya, de közöttük a legidősebb is csak 28 éves volt. A kétgyermekesek aránya 51,6 %, három vagy több gyermekük volt 10,8 %-nak. Az esettanulmányokban szereplő családoknál az átlagos gyermekszám 2,4 volt. Ezekben arra is gyakran történik utalás, hogy a munkahely és a lakóhely megváltoztatásánál a gyerekek nevelése és iskoláztatása néha döntő szempontként játszik közre.

A gyermekek nevelésével kapcsolatos viszonyulásaikról lényegében ugyanazokat az ismérveket hozhatjuk fel, mint általában a falun élő értelmiségi családoknál. A jólismert gondok /a költségek növekedése, az iskolai nevelőmunkával szemben támasztott kételyek, az otthoni nevelésre fordított kevés idő/ mellett egy olyan sajátos kényszerre is egyre többen utaltak, amelyet szerintünk a neveléstudomány kellőképpen még nem elemzett. Ennek a lényegét abban látjuk, hogy a vidéki lakosság értékrendjében a gyermek fogyasztása a családok tekintélyét szimbolizáló eszközzé válik. A kisebb jövedelmű értelmiségi családok számára ez néha elviselhetetlen terhet okoz.

Ennek a kedvezőtlen tendenciának az előzményei a múltra vezethetők vissza. A kisárútermelő parasztság életmódját - ahogy ezt H.Sass Judit kifejtette⁴¹ - egy sajátos "akkumulatív" életvitel jellemezte. Egzisztenciális kényszer diktálta, hogy a megtermelt javakat visszaakumulálják a termelésbe. A termékeik egy részét saját munkaerejük újratermelésére fordították, a többit a termelőeszközbe ruházták be. Mindez nem tette lehetővé a fogyasztást, illetve a fogyasztási szokások kialakulását, s egy olyan értékrendszer kialakulását eredményezte, amelyben az élet kényelmesebbé, kultúráltabbá tételére irányuló fogyasztás haszontalan dolog. Ez az értékrend, materiális alapjától megfosztva, a szocialista tulajdonviszonyok között is tovább élt. A beruházások célja viszont a magántulajdon helyébe lépő személyi tulajdon lett. Az emberfeletti erőfeszítést követelő mellékmunkák vállalását és a kuporgatást eleinte még lehetett azzal indokolni, hogy ez az emberibb élet feltételeinek a megteremtésére irányul. Az újonnan felépülő összkomfortos családi házak, a drága lakberendezési tárgyak és a személygépkocsi azonban nem mindig jelentették a kényelmesebb élet kezdetét. Tulajdonosaik újabb beruházásokra törekedve általában tovább folytatták a már egyre értelmetlenebbnek tűnő gürcölést és nélkülözést. A jobb élet már meglévő lehetőségei és a lehetőségekkel való élés ellentmondásából eredő kognitív disszonanciát egy új magyarázattal igyekeztek feloldani. Életvitelüket utólagosan racionalizálva a következőképpen indokolták: "Mindent a gyerekekért teszünk, hogy ők jobban éljenek mint mi." Az történt hát, hogy aspirációik határait egyre távolabb tolták, majd gyermekeikre

testálták. Ennek következtében - mintha saját életmódjukat próbálnák tagadni - gyermekeiket szinte kizárólag csak a fogyasztásra nevelik.

Ebben az értékrendben, ahol a gyerekek fogyasztásra orientált nevelése életcélként jelenik meg, a szülőket is aszerint értékelik, hogy erre mennyit áldoznak. A kis településen élő, szerényebb jövedelmű értelmiségi családok, a még erősen organizált lakóhelyi közösség kontrolljának kitéve, nehezen tudnak dacolni a közvéleménnyel, így a gyerekek nevelése az örömök mellett sok keserőséget is okoz számukra. Az alábbi interjúrészlet ezt szemlélteti.

36 éves kertészmérnök, tsz /1982./

A: A gyerekeimet szeretem, persze, hogy szeretem... De az örömet úgyszólván elrontja az a kivagyfi gondolkodás ami itt van.

B: Jó lenne ha erre példát hoznál fel.

A: Például, ha nem veszem meg nekik a kávércórát, a kismagnót meg az amerikai farmert, amit mellel egy év alatt kinőlnék, akkor a többi gyerekek kinézik őket és engem is kibeszélnék. Azzal jönnek, hogy a mérnök úr elszórja, elissza a pénzét. Azt már nem fogja fel ez a stupid társaság, hogy én is, meg a feleségem is jóformán még nem is éltünk. Nem vagyunk még annyira vének, hogy kvarcórák miatt igényeinkről lemondjunk.

Az agrárértelmiség magatartását tanulmányozva, fontosnak tartjuk azoknak a viszonyulásoknak a számba vételét is, amelyek baráti kapcsolataikat szabályozzák.

Kérdőves vizsgálataink szerint az agrárértelmiségiek

baráti társasága a következőképpen tevődik össze.

10. táblázat. Az agrárértelmiség baráti társaságainak összetétele

Megnevezés	A kérdőíven jelölt sorren %-ban					
	1	2	3	4	5	0
Munkatársak	62,7	23,6	10,0	2,7	1,0	-
Más szakmabeliek	24,5	33,6	12,7	5,6	-	23,6
Házastársa kollégái	18,3	17,3	23,6	9,1	20,0	24,5
Szomszédok	18,3	9,1	18,2	17,3	4,5	32,6
Egyéb	10,0	1,0	1,8	11,8	1,8	73,6

0 = nincs említés

A baráti összejövetelek tartalmát az említések sorrendjében a következő elfoglaltságok képezik: 1. beszélgetés családról, ismerősökről, napi aktuális eseményekről; 2. beszélgetés a munkahelyi problémákról és a szakmáról; 3. beszélgetés a sportról; 4. beszélgetés kulturális témákról; 5. politizálás; 6. kártyázás; 7. közös TV-nézés; 8. táncolás, 9. valamilyen hobbihoz kapcsolódó tevékenység; 10. a munkával, illetve a továbbképzéssel kapcsolatos szellemi tevékenység.

Az esettanulmányok többségéből következőtve az alábbi szituáció a legjellemzőbb.

61. sz. esettanulmány. 33 éves kertészmérnök férj, 32 éves kertészmérnök feleség /1977./

"Az összejöveteleket főleg névnapok alkalmával rendezik. A szorosabb baráti kapcsolatban lévő házaspárral többször

találkoznak. A nők témája főleg a gyerekek, a főzés a veteményeskert. A férfiak a munkahelyről, a szakmáról, az ismerősökről beszélgetnek. Fő téma még a sport és különösen a foci. Néha közösen megbeszélik a TV-műsort, de csak annak erejéig, hogy tetszett-e."

Az interjúalanyok közül többen a baráti összejövetelekkel kapcsolatban hiányérzetüket hangoztatják. Jellemző az a panasza is, amelyet az alábbi szemelvény tükröz.

33 éves agrármérnök, tsz /1981./

B: A mostani baráti társaságod kikből tevődik össze.

A: Őszintén szólva senkiből. A régmektől elszakadtam...

B: Ez azt jelenti, hogy nem jártok társaságba?

A: Dehogynem. A faluban minden második lakziba hivatalosak vagyunk. Disznótorba is meghívnak az embereim, enni meg inni. Névnapomra eljönnek a főmérnökek, meg a kollégák. Felköszöntenek, aztán jól berúgunk. Aztán a feleségem barátnői jönnek el a férjeikkel, gyerekeikkel. Locsogunk, megnézzük a TV-t, utána haza mennek. Ennyi az egész. Sok is, kevés is.

A téli népművelési gyakorlaton részt vett hallgatóink megfigyelései szerint az egyetemekről, főiskolákról kikerülő pályakezdő szakemberek között az egykori kollégiumi szobatársak és azok tartják fenn legtovább a személyes kapcsolatot, akik valamilyen öntevékeny művészeti csoportban, vagy más kultúrális jellegű tartós kisközösségben tevékenykedtek. A látszólag jól összeszokott, együtt iszogató, mulatozó társaságok a diploma átvétele után hamarosan feloszlának. Az új lakóhelyen is a közös kultúrális érdeklődés, s főleg a kul-

túrális hobbi képezi az összekötő kapcsot a más szakmájú értelmiség felé.

Tapasztalataink szerint is az értelmiségiékből álló baráti társaságok kohézióját a kultúrális tartalom biztosítja. Ezek a kiscsoportok olyan szellemi közeget alkotnak, amelyek elősegítik a látókör bővítését, a különböző csatornákon megszerzett információk elrendezését, a személyiség fejlődésének kontrollját. Tulajdonképpen a kultúrális tartalom az, amely a baráti társaságokat az ismerősök alkalmi közösségétől, s az anyagi érdekek által összekovácsolt "klikkek-től" megkülönbözteti.

Ebben a vonatkozásban különösen nagy jelentősége van a felsőoktatási intézményekben, a közművelődési munka közösségteremtő és közösségformáló erejének.

2.3 Az agrárszakemberek értelmiségi hivatását meghatározó újabb társadalmi kihívások

Az agrárértelmiségi pálya sajátosságainak, valamint az agrárértelmiség szubjektív viszonyulásainak és magatartásainak elemzése után itt elsősorban a szakirodalomra támaszkodva próbáljuk tézisszerűen felvázolni azokat a társadalmi kihívásokat, amelyek a közelebbi és távolabbi jövőben új elemekkel gazdagítják az agrárszakemberek értelmiségi hivatását.

a/ Az agrártermelés fejlesztésére irányuló kihívásokat elsősorban a szakemberképző funkció érvényesítésekor kell szem előtt tartani. Itt csak azokat emeljük ki, amelyek az értelmiségi szerepkört is befolyásolhatják.

- A föld lakóinak gyarapodása az élelmiszertermelés volumenének bővítését követeli meg. A növekvő igényeket a termőterületek kiterjesztése /például a hegyvidékekre, a sarki zónákra, a sivatagokra, a tengerekre/ csak részben elégitheti ki. Több lehetőség rejlik a hozamok növelésében, s az emberi táplálkozásra még fel nem használt állatok és növények háziasításában. Biztatóbbnak tartjuk viszont azokat a reményeket, amelyek a génoperációhoz és a mikrobiológia más eredményeihez fűződnek. Az agronómiai szaktudásban jelenleg a műszaki elemek térhódítása jellemző. Feltételezhető, hogy a jövőben ismét a biológiai /biotechnikai/ elemek súlya növekszik meg.

- Az ásványi készletek csökkenése minden bizonnyal az agrárszektorban előállított termékek skálájának bővítését vonja maga után. Az energiahány szintén egyre több feladatot hárit az agrártermelésre. A nap-, a vízi és a szélenergia hasznosítása mellett feltehetőleg más energiahordozók - például biogáz, növényi tüzelőanyagok, benzinpótló alkohol, hőenergiát termelő mikroorganizmusok - előállításának mértéke is növekszik.

b/ A termelés szervezésére irányuló kihívásokat a tudományos-technikai forradalommal hozhatjuk kapcsolatba.

Mi azt a felfogást tettük magunkévá, hogy a tudományos-technikai forradalom attól a minőségi változástól veszi kezdetét, amikor az extenzív gazdasági fejlődést az intenzív

fejlődés periódusa váltja fel.⁴² Az intenzív szakasz értelmezésében ugyan még nem alakult ki egységes álláspont, de az eltérő felfogásokban is azonos az a megállapítás, hogy itt a termelők minőségének fejlesztése a döntő tényező. Ágh Attilla fejti ki, hogy amíg az extenzív termelésben az állótöke gyarapítása biztosította a bővített újratemelést, az intenzív szakaszban a mozgótökébe, vagyis a munkaerőbe történő beruházás válik létfontosságúvá⁴³. Ezt a gondolatsort folytatva jut el későbbi írásaiban a "termelés antropologizálódása" kifejezés megalkotásáig⁴⁴.

Vizsgálataink is bizonyítják, hogy az egyre intenzívebb mezőgazdasági termelésben is szaporodnak azok a humán problémák, amelyek megoldására a szűkebben értelmezett szakmai felkészültség és a vezetői státussal járó hatalmi eszközök már nem elegendőek. Azok a sikerek, amelyeket a szektor az utóbbi két évtizedben elért, nagyrészt éppen az emberi tényezők figyelembe vételével magyarázhatók. A humán vonatkozások súlya a jövőben feltehetőleg növekszik. Ennek csupán egyik következménye lesz, hogy a hagyományos dolgozói eszményt - amelynek meghatározó tulajdonsága a fegyelemként értelmezett engedelmesség - felváltja az önálló döntési jogokkal felruházott, vállalkozó szellemű, kreatív dolgozó eszménye. Ez az irányítás oldaláról is másféle beállítódást követel meg. Szükségessé válik, hogy a hatalommal és tekintéllyel felruházott "főnököket", felváltásuk a személyiség értékeit kitermelő, a közösségi és egyéni érdekek összhangját megszervező medendzser-típusú vezetők.

c/ A társadalom szervezésében jelentkező kihívások az

értelmiség közéleti magatartásában követelnek új minőséget. Az erre utaló tendenciák között a következők említendők.

- Feltehetőleg tovább folytatódik a társadalomirányítás decentralizációja. Az egyének és a kisközösségek egyre nagyobb részt vállalnak a mindennapi életüket érintő feladatok megoldásában. Csökken a szolgáltató szféra hatósági jellege, növekszik a lakosság hozzájárulásának mértéke az életkörülmények javítását szolgáló törekvésekben.

- Az érdekek különbözőségének markánsabb kirajzolódása az érdekaltru intézményesülését eredményezi. A második gazdaság létrejötte, s a jövedelmi differenciálódás szintén fokozzák az eltérő érdekek egyeztetésének szükségességét. Megerősödik a társadalmi szervezetek érdekképviselői tevékenysége és újabb érdekképviselői szervek jönnek létre. Az érdekképviselőiben nyilvánvalóan a szakmailag jólképzett és széles látókörrel rendelkező értelmiségnek jut a legfontosabb szerep.

- Növekszik a társadalmi nyilvánosság igénye. Az információk felülről lefelé és alulról fölfelé történő zavartalan áramlása siettetni a paternalisztikus irányítás felszámolását, a társadalom felnőttségé válását.⁴⁵ Nem szükséges külön bizonyítani, hogy ebben az értelmiségre milyen fontos szerep hárul.

d/ Az életmódra irányuló kihívások közül az értelmiségnevelésnél. elsősorban a következőkre kell tekintettel lenni.

- Növekszik az életmód ideológiai és politikai súlya a két világrendszer konfrontációjában.⁴⁶ Ennek következtében az életszinvonal mellett a figyelem egyre inkább az életminőségre irányul.

- A falun élő értelmiség életmódja korábban - Gramsci szavaival élve - "társadalmi mintaképet jelentett a helybeli lakosság szemében "a helyzetéből való kilépésre és helyzetének megjavítására"⁴⁷. Napjainkra viszont a fizikai és szellemi dolgozók életszínvonala közötti különbségek elmosódtak, sőt a falun élő fizikai dolgozók életkörülményei már kedvezőbbek, mint egyes értelmiségi csoportoké. Ellenben az a minőség, amely az iskolázottabb és műveltebb emberek életvitelében nyilvánul meg, a jövőben is modellként szolgálhat a munkások és parasztok számára.

e/ A közművelődéssel kapcsolatos kihívásokat érintve itt csak azokat említjük, amelyek az agrárértelmiség sajátos közművelődési feladataira utalnak.

- Az agrár ágazat dinamikus fejlődése, a gyakori profilváltások, a szakmai specializáció és integráció egymásba ható folyamatai a mezőgazdasági dolgozók szaktudásának folyamatos megújítását, az alapképzettségtől eltérő szakmai ismeretek, jártasságok és készségek elsajátíttatását teszik szükségessé. Ezeket a szükségleteket az iskolarendszerű szakképzés csak részben tudja kielégíteni. A közművelődés hivatásos apparátusa sem rendelkezik olyan kapacitással, hogy a szakmai továbbképzés és átképzés teendőjét a vállára vegye. Ezen a téren egyre nagyobb szerep hárul az üzemekre. Az üzemi szakképzésben az agrárértelmiségnek, mint a szakma legképzettebb képviselőinek döntő részt kell vállalniuk.

- Az innováció megköveteli a mezőgazdasági dolgozók kreativitásának fejlesztését a közművelődés eszközeivel is. Az az alkotóerő, amely az elmúlt másfél évtizedben szabadult

fel a magyar parasztságban, ma még inkább csak a háztájira korlátozódik. Ennek az innovációs tartaléknak a feltárását az üzemek elősegíthetnék a dolgozók újításait bemutató kiállításokkal, kísérletezés céljára létesített kertekkel, üvegházakkal, állattartó telepekkel, műhelyekkel, s egy jól működő üzemi olvasószolgálatral. Az agrárértelmiség ebben is illetékes.

- Már tapasztalhatók egy újfajta paraszti öntudat megszületésének előjelei. Ismeretes, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése milyen mértékben ingatta meg a földművelők bizalmát a társadalomban és önmagukban. Az újdonsült szövetkezeti tagok, passzív rezisztenciájukból ébredve csalódottan vették tudomásul, hogy az ország mégsem hal éhen, így csendes szabotázsuk hiábavaló volt. Kiderült, hogy fizikai erejük jórészt gépekkel pótolható, s az apáról-fiúra számló tudás sem sokat ér, hiszen akik a mezei munkát iskolában tanulják jobban is értnek hozzá. Az intraperszonális zavarok kedvezőtlenül alakították saját osztályukhoz és a szövetséges munkásosztályhoz való viszonyulásukat. Később a szocialista mezőgazdaság sikerei, az egyre hatékonyabban érvényesülő szövetkezeti demokrácia egy újfajta önbecsülést alapoztak meg. Az újfajta paraszti és szocialista nemzeti identitás kialakításában és megerősítésében az agrárértelmiség katalizátor szerepet játszhat.

- Itt említjük meg, hogy a mezőgazdasági tevékenység széles rétegeknél újabban hobbiként is jelentkezik. Várható, hogy tovább szaporodik azoknak a száma, akik a szabad idő tartalmas eltöltésének szándékával kertészkednek, illetve tenyésztenek állatokat. Munkájuk gazdasági értéke sem elha-

nyagolható, hiszen a 200 ezer üdülőttelek és a 250 ezer zárt-kert termékei a közellátásban jelentősek.⁴⁸ Ennél azonban fontosabbnak tartjuk a kedvtelésből végzett mezőgazdasági munka kultúrális szerepét. Ez az elfoglaltság, amellet, hogy fejleszti a fizikai állóképességet és megnyugtatóan hat az idegrendszerre, szakmai önképzésre, kísérletezésre motivál. A kertbarát mozgalom közösség-szervező erejét sem becsülhetjük le. Az amatőr mezőgazdászok segítése, az ágazat professzionális szakembereinek egyik sajátos közművelődési feladata.

f/ A környezetvédelemmel kapcsolatos kihívások is jó-részt az agrárértelmiséget érintik. A mezőgazdaság, mint a természet humanizálásának legősibb gyakorlata, megszületése óta arra kényszerült, hogy a természet biológiai egyensúlyát felbontsa és más elrendezésben újjászervezze. Ma viszont lét-kérdés a korábbinál jóval nagyobb óvatosság.

Itt vetjük fel, hogy az urabizáció ártalmainak fokozódása következtében növekszik az emberek vonzódása a természeti környezet iránt. A természeti környezetben megvalósuló rekreáció nemcsak gyógymód, hanem a szellemi és fizikai felfrissülés kedvelt módja is. Az újabb kirándulóhelyek, a parkerdők, az üdülőfalvak kialakítása az agrárértelmiség illetékességi körébe tartozik.

3. AZ AGRÁRFELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK MINT ÉRTELMISÉG- NEVELŐ INTÉZMÉNYEK

3.1. Az agrárfelsőoktatási intézmények sajátos helyzete a magyar felsőoktatásban

Az élelmiszergazdaság fejlődésével járó specializálódás következménye, hogy a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium felügyelete alatt működő egyetemeken huszonnyolc, a főiskolákon és főiskolai karokon pedig huszonegy agrár szakmára képeznek szakembereket. /Látsd: Függetlenség/ Ezek jellegükben is igen eltérők, kezdve a klasszikusnak számító növénytermesztő és állattenyésztő szakoktól, a kertészeti, faipari és üzemszervezői szakokon át a növényvédő repülőgépvezetői szakmáig. Ilyen széles skálát talán a felsőoktatás egyetlen más szakága sem ölel át. Ennek következtében az itt megvalósuló szakemberképzés erősen differenciált. Az értelmiségnevelés követelményei viszont lényegében valamennyi agrárfelsőoktatási intézményben azonosak. Tulajdonképpen ez az a képzési terület, amely egységesítheti az itt megvalósuló pedagógiai törekvéseket.

A hallgatók összetételében megnyilvánuló sajátosságok között az értelmiségnevelés szempontjából a következőket emeljük ki.

- A fizikai dolgozók gyermekeinek aránya, valamennyi hazai felsőoktatási intézményt figyelembe véve a mezőgazdasági főiskolákon a legmagasabb, de az agrártudományi egyetemeken is meghaladja az országos átlagot. Jelentős a szövetkezeti parasztok gyermekeinek és a fáluról származóknak aránya is. A felvételi vizsgákról készült statisztikai kimutatások szerint azonban növekszik a nagyvárosi és értelmiségi származású jelentkezők száma.

- A kollégisták magas arányát az értelmiségnevelés szemszögéből is szerencsés adottságnak tekinthetjük. A kollégiumi élet fejleszti a közösségekhez való alkalmazkodás képességeit, több lehetőséget biztosít a személyiségformálás eredményeinek és hiányosságainak ellenőrzésére, s megkönnyíti az oktatáson kívüli nevelőmunka szervezését.

- Nehézségek származnak viszont a hallgatók kedvezőtlen nemi összetételéből. Ez kedvezőtlenül befolyásolja a hallgatótól viselkedési kultúrájának alakulását, s megnehezíti az oktatáson kívüli programok szervezését. Az itt tanuló fiatalok szívesebben töltik el szabad idejüket olyan környezetben, ahol a másik nemmel is kapcsolatokat alakíthatnak ki.

Az itt leírtakat az alábbi adatokkal támaszthatjuk alá.

11. táblázat. Az agrárfelsőoktatási intézmények főbb adatai⁴⁹

Jelölések: a = a hallgatók száma, b = fizikai dolgozók gyermekei %-ban, c = hallgatónők %, d = kollégisták %

Intézmények	a	b	c	d
Agrártudományi egyetemek	4.342	38,2	25,7	67,8
Mezőgazdasági főiskolák	2.022	51,7	22,3	75,9
Élelmiszeripari főiskola	347	47,0	35,0	64,0
Agrárfelsőoktatás együtt	6.711	42,4	24,6	70,5
Magyar felsőoktatás együtt	64.057	39,3	51,1	47,1

Az intézmények területi széttagoltsága az agrárfelsőoktatásban szembetűnőbb, mint a más szakirányú felsőoktatási intézményeknél. Az ide sorolható hat egyetem és három főiskola

tizenöt székhelyen működik. A hallgatók száma csak a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen haladja meg az ezret, de négy önálló székhelyen működő főiskolai karon a háromezázat sem éri el. /Látsd: Függetlenség! / A hallgatóknak mindössze 20,7 %-a tanul a fővárosban, 27 %-uk megyeszékhelyen és 53,2 %-uk kisebb településeken. Mindez a szakemberképzés szempontjából hátrányokat jelent, az értelmiségnevelés szempontjából viszont inkább előnyöket. Egyrészt azért, mert a hallgatók többsége olyan települési környezetben éli diákéletét, amelyhez hasonlóan a későbbi "értelmiségi életét". A beilleszkedés számukra könnyebb lesz. Másrészt a kisebb településeken működő, kisebb létszámú intézményekben erősebb közösségi kohézió és markánsabb szubkultúra alakul ki. Harmadrészt a vidéki intézmények nagyobb hatást gyakorolnak a település társadalmi és kulturális életére, ahol a hallgatóknak több lehetőségük nyílik az értelmiségi szerepek gyakorlására, mint a nagyobb városokban.

Az oktató-nevelő munka infrastruktúráját az agrárfelsőoktatási intézményekben valamivel jobbnak ítélnék meg, mint a legtöbb más felsőoktatási intézményben. Az agrártudományi egyetemek és főiskolák többsége nemrég épült, korszerűen felszerelt objektumban működik. Diákjóléti célokra és a hallgatók oktatáson kívüli nevelésére az átlagosnál több pénzt áldoznak. A nevelőmunka támogatására a központilag biztosított költségvetésükön kívül más forrásokat is felhasználnak. Például a KK keretből a közművelődésre, a kutató intézetek és termelőüzemek felajánlásaiból TDK célokra, a Magyar Agrártudományi Egyesület és a MEDOSZ támogatásából ifjúságpolitikai célokra, s a kollégiumi férőhelyek idegenforgalmi hasznosításából a kollégiumi rendezvényekre.

Az oktató-nevelő munka személyi feltételei nem sokban térnek el a más szakirányú képzést folytató felsőoktatási intézményekétől. Ezt az alábbi kimutatás is bizonyítja.

12. táblázat. Az agrárfelsőoktatási intézmények oktatói ⁵⁰

Jelölések: a = tanár, b = docens, c = adjunktus, d = tanársegéd, e = egyéb /nyelvtanár, testnevelő stb./

Intézmények	a	b	c	d	e	Együtt
Agrártudományi Egyetemen	155	180	447	123	92	997
Mezőgazdasági főiskolák	55	80	142	63	59	399
Élelmiszeripari főiskola	6	14	16	12	6	54
Agrárfelsőoktatás együtt	216	274	605	198	157	1450
%	14,9	18,9	41,7	13,7	10,8	100,0
Magyar felsőoktatás	1498	2515	5155	3755	967	13890

A magyar felsőoktatásban az 1981/82. tanévben egy oktatóra 4,61 nappali tagozatos hallgató jutott, az agrártudományi egyetemeken 4,34, a mezőgazdasági főiskolákon pedig 5,09. Az agrárfelsőoktatásban a magasabb beosztású oktatók nagyobb aránya a kvalifikációval járó előnyökre, de az életkori különbségekből eredő hátrányokra is utal. Az agrártudományi egyetemeken, a hallgatók számához viszonyítva több pedagógust és népművelőt foglalkoztatnak az oktatáson kívüli nevelés területén, mint általában a többi felsőoktatási intézményben. /Az erre vonatkozó adatokat később ismertetjük!/

Az egyetemi és főiskolai oktatók pedagógiai felkészítését az agrárfelsőoktatási intézményekben sem tekinthetjük megol-

dottnak. A belső továbbképzések, a doktori és kandidátusi cselekmények, a szakmérnöki tanfolyamokon való részvétel csak a szakmai tudást mélyítik el. Az oktatók egy része pedagógiai tájékozottságát önképzés útján igyekszik bővíteni, többségük viszont inkább a mindennapi tapasztalatokra hagyatkozva, vagy az idősebbek példáit átvéve próbálja magát fejleszteni. Az utóbbi években történtek ugyan kezdeményezések a szervezett pedagógiai képzésre is. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem Tanárképző Intézetében például négy szemeszterből álló, levelező évfolyamokat hoztak létre 1984-83. és 1982-84. között az agrárfelsőoktatásban dolgozók számára. Az itt megszerzett mérnök-tanári diploma azonban alig segítette elő a résztvevők munkahelyi előmenetelét, így a kezdeti érdeklődés hamar megcsappant. Az egyéni érdeklődésen túl más alig ösztönöz az egyes intézményekben megszervezett pedagógiai tanfolyamokon való részvételre szintén. A megnyugtató megoldás csak egy határozott és körültekintő főhatósági intézkedéstől várható.

Az agrárfelsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolatai széles körűek. Az oktatók és kutatók külföldi tanulmányútjain és a külföldi hallgatók képzésén túl, rendszeresen biztosítanak lehetőséget a hallgatók külföldi szakmai gyakorlatára is. A más szakirányú képzést folytató hazai egyetemekkel és főiskolákkal való együttműködésük azonban nem kielégítő. A hivatalos kapcsolatok merevségét csak némileg oldják fel a KISZ szervezetek közös akciói. Az agrárfelsőoktatási intézmények egymás közötti kapcsolatai viszont igen szorosak. Az értelmiségnevelés szempontjából különösen a közművelődés területén tapasztalható együttműködés példamutató. Például 1979-től kétévenként bonyolítják le öntevékeny művészeti csoportjaik fesztiválját az

Agrárközművelődési Napok keretében. 1980-tól minden nyáron megszervezik hallgatóik közművelődési táborát. Egyedülálló kezdeményezésnek számít az Agrárfelsőoktatási Intézmények Közművelődési Bizottságának létrejötte 1979-ben. Ez a testület a MÉM Szakoktatási és Kutatási Főosztály társadalmi testületként összehangolja az intézmények kulturális nevelőmunkáját, nyilvántartást vezet és felméréseket szervez, s módszertani kiadványokat is szerkeszt. Az 1983. májusában megalakult, országos hatáskörű Egyetemi és Főiskolai Közművelődési Bizottság több vonatkozásban ezt tekintette modellnek. Az agrárfelsőoktatást irányító főhatóság emellett más módon is szorgalmazza az értelmiségnevelő funkció érvényesítését.⁵¹

Mindent összegezve az értelmiségnevelés feltételeit az agrárfelsőoktatásban kedvezőnek ítéljük meg.

3.3. Az értelmiségnevelés szinterei az agrárfelsőoktatási intézményekben

3.21 Az oktatás

Az egyetemek és főiskolák oktatómunkája elsősorban a szakemberképző funkció érvényesítését szolgálja. Ugyanakkor az oktatásban adottak a lehetőségek ahhoz is, hogy a hallgatók személyiségének a fejlesztéséhez a szakmai tudás kialakítása mellett más módon is hozzájáruljon.

Az oktatásban meglévő értelmiségnevelő lehetőségeket elsősorban a tananyag határozza meg. Ebből a szempontból az

agrárfelsőoktatási intézményekben el kell különíteni az ideológiai tantárgyakat, a természettudományi és műszaki alapozó tantárgyakat, a szakma elméletét feldolgozó tantárgyakat, a szakmai gyakorlatokat, az idegennyelv oktatását és a testnevelést

Az ideológiai tantárgyak keretében nyílik a legtöbb lehetőség a világnézet fejlesztésére és a megfelelő politikai beállítódások kialakítására. Az utóbbi években már tapasztalható azoknak a törekvéseknek a pozitív hatása, amelyek egyrészt a hallgatók előzetes ismereteinek körültekintőbb figyelembe vételével, másrészt a mezőgazdasági vonatkozások kihangsúlyozásával ezeket a tantárgyakat életközelibbé és gyakorlatiasabbá kívánják fejleszteni.⁵² Véleményünk szerint a kultúráközvetítésre való elméleti felkészítést, az ehhez szükséges művelődéseméleti és művelődéspolitikai ismeretek oktatásával, szintén a marxista tantárgyak keretében lenne célszerű megoldani. A filozófiai tanszékek ehhez már némi tapasztalatokkal is rendelkeznek, ugyanis az agrárfelsőoktatási intézmények többségében a közművelődési speciálkollégiumok az irányításukkal működnek.

A természettudományi és műszaki alapozó tantárgyak, amellett, hogy elősegítik a hallgatók materialista meggyőződését, sikeresen alapozhatják meg azt az integráló szemléletet, amely az értelmiségi mentalitás egyik jellemzője. Több tehetséges oktató példáján okulva, szerencsésnek tartjuk ezeknek a tantárgyaknak tudománytörténeti megközelítését. Ez nemcsak az előadásokat teszi vonzóbbá, hanem az érdeklődést felkeltve önképzésre és gondolkodásra ösztönöz.

A szakma elméletét feldolgozó tantárgyak közül különösen azok járulhatnak hozzá az értelmiségnevelés feladatainak a

teljesítéséhez, amelyek az agronómia és a társadalomtudományok határain születtek meg. /Például az agrárgazdaságtan, a mezőgazdasági üzemtan, a mezőgazdasági jog, a munkaszervezés, a munkavédelem stb./ Tananyaguk számos olyan vonatkozást tartalmaz, amely az agrártermelés humán oldalát ismerteti meg, de a közéletre való felkészítést is szolgálhatja. Valamennyi szakmai tantárgy oktatásában adódik alkalom az interdiszciplináris tekintésre, a z adott téma társadalmi és kulturális kapcsolódásainak felvetésére.

Az értelmiségnevelés szempontjából is nagy jelentősége lehet az évközi és a nyári üzemi /termelési/ gyakorlatoknak. A hallgatók többsége először itt találkozik a szakmai valósággal, s először innen látja a világot az agrárértelmiség látószögéből. Itt nemcsak a szakismeretek gyakorlására nyílik lehetőség, hanem a fizikai dolgozókkal való kapcsolatok kialakítására, az üzem és a települési környezet közéletének tanulmányozására, de az értelmiségi szerepek próbálgatására is. Ezeket a lehetőségeket jobban ki lehetnek használni - ahogy ezt a gödöllői próbálkozások sikerei is bizonyítják - a szakmai feladatokat kiegészítő "értelmiségi" feladatok kijelölésével. Például ismeretterjesztő tevékenységgel, kisebb kulturális szervezőmunkával, egyéb közéleti teendők elvégeztetésével.

Az értelmiségnevelő funkció érvényesülését a helyesen megválasztott oktatási módszerek is elősegíthetik. Például a hallgatók önkifejezési és vitakészségét eredményesen alakíthatják a jól előkészített kiscsoportos foglalkozások. Ezzel szemben az ifjúsági parlamenteken visszatérő panasz, hogy az oktatók többsége ezt kiselőadások megtartására használja fel. Az önálló szellemi munka, a szakmai információgyűjtés módszereinek a

megtanítása szintén az oktatásra tartozik. A tanulmányi követelményrendszer azonban erre kellőképpen még nem ösztönöz. Általánosnak vehetjük Fehér Györgynek azt a megállapítását, hogy "Maga az oktatási rend olyan, hogy lehetőleg készre formálva adja át az ismereteket - teret-időt nem engedve, szükségleteket nem teremtve az egyéni, önálló ismeretszerzési formáknak."⁵³

A közéletre készítene fel a hallgatók tanszéki érdekképviseletének különböző fórumai és a tanulócsoporthok munkáját támogató patronáló tanári rendszer. A legtöbb helyen ezek viszont csak formálisan működnek.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények oktatómunkájában az értelmiségnevelés szempontjai kellőképpen még nem érvényesülnek.

3.22 A kollégium

Szellemi életünk neves képviselői visszaemlékezéseikben gyakran hivatkoznak arra, hogy személyiségük formálásában a kollégium néha nagyobb szerepet töltött be, mint maga a felsőoktatási intézmény. Egyes társadalmi csoportoknál például az Eötvös Kollégium, vagy a Gyórfy Kollégium az értelmiségi minőség szimbólumait is jelentik. Jóllehet az agrárfelsőoktatás területén ilyen nagy tekintélyű kollégiumok nincsenek, de a kollégiumok értelmiségnevelő hatását itt is döntő fontosságúnak tartjuk.

A kollégiumok meghatározzák az agrárfelsőoktatási intézmények oktatáson kívüli nevelőmunkáját. Itt bonyolítják le az oktatáson kívüli rendezvények 70-75 %-át, s itt alkalmazzák a legtöbb pedagógust a hallgatók oktatáson kívüli nevelésére. A kollégiumok adottságai és a kollégisták életvitele az intézmények társadalmi, mozgalmi és kulturális életének megszervezésénél döntő szempont.

A kollégiumi önkormányzat általában mindenütt jól működik. Azok az ismeretek és tapasztalatok, amelyeket a hallgatók itt szereznek, eredményesen hasznosíthatók az egyetemek és főiskolák elvégzése után is. Az értelmiségivé válásban fontos szerepet töltenek be a különböző klubok, körök és szakkörök. Tagjaikat azonban nemcsak a kollégistákból toborozzák, hanem a máshol lakó diákokat és a település fiataljait is szívesen látják, ezért róluk részletesebben a közművelődés kapcsán szólunk.

Sajátos kollégiumi képződménynek számít viszont a rádió stúdió. Egy 1981-ben készült felmérés szerint - amelyet a GATE egyik hallgatója végzett irányításunkkal a TDK keretében - a 16 agrárfelsőoktatási intézmény közül 13 kollégiumában működik olyan vezetékes rádió, amely a hallgatók szerkesztésében naponta legalább egy órás önálló műsort szolgáltat. Nyolc intézményben az átlagos napi műsoridő a szorgalmi időszakban eléri a három órát. Hétnek a munkáját erre a célra alkalmazott kollégiumi nevelő, vagy tiszteletdíjas patronáló tanár segíti.

A kollégiumi rádió stúdióban tevékenykedő hallgatók már diákkorukban az átlagosnál jobb önkifejezési készség, határozott fellépés és jelentős közéleti sikerélmények birtokába jutnak. A stúdió emellett eredményesen vesz részt a kollégiumban

élők műveltségének gyarapításában, a közvélemény alakításában és az oktatási intézmény jellegzetes szubkultúrájának megismertetésében, ápolásában és fejlesztésében.

Valamennyi egyetemen és főiskolán megfigyelhető, hogy az azonos tájegységből származó hallgatók egymással szorosabb kapcsolatot alakítanak ki, mint másokkal. Különösen akkor ha kollégiumban laknak. Ezt az egészséges lokálpatriotizmusra épülő spontán szervezőerőt használják ki és intézményesítik a regionális klubok. Az 1981/82. tanévben végzett felmérésünk adatai szerint hét agrárfelsőoktatási intézményben működtek ilyen közösségek. /Általában a "megyei klub" elnevezést használják, de a kisebb kollégiumokban néha csak több szomszédos megyéből származók száma elegendő egy klub létrehozásához, ezért mi a "regionális klub" megjelölést tartjuk helyesebbnek./

A regionális klubok valamennyi szervezeti forma között a legkomplexebb módon készítik fel a jövő agrárértelmiségét leendő munkahelyük és lakóhelyük közéletébe történő beilleszkedésre. Rendszeresen szerveznek kirándulásokat az adott tájegységbe, meglátogatják a helyi termelő üzemeket, sikolákat, egészségügyi, közművelődési és tudományos intézményeket. Tájékoztódnak a közigazgatás gondjairól és terveiről, a településfejlesztési koncepciókról. Az egyetemeken és főiskolákon felléptetik a nevesebb művészeti csoportokat, kiállításokat szerveznek az ott élő népművészek, iparművészek, képzőművészek és fotóművészek alkotásaiból, s néha a megyei múzeumok anyagából is. Ankétokra hívják meg a tájegység politikai, gazdasági és kulturális vezetőit, az ott élő, vagy onnan elszármazott híres írókat, tudósokat, művészeket. Egyes helyi üzemekkel és intéz-

ményekkel külön megállapodásokat kötnek. A regionális klubok tagjai már diákkorukban megismerik a tájegység közéletét.

A regionális klubok tevékenységét a megyei tanácsok és az egyetemek, főiskolák között létrejött megállapodások, vagy szerződések szabályozzák. Élükön társadalmi vezetőség áll. Munkájukat általában a tájegységből származó patronáló tanárok segítik. Munkaterveiket a megyei tanácsokkal egyeztetve készítik el. Gödöllőn nemrég azzal a megpróbálkoztak, hogy ezt a hatékony szervezeti formát a más szakirányú képzést folytató felsőoktatási intézmények kollégiumaiban is létrehozzák.

A kollégiumi nevelés kapcsán nem feledkezhetünk meg azokról a spontán szerveződő alkalmi közösségekről, amelyeket a kötetlen információcsere igénye hoz létre egy-egy lakószobában. Baráti társaságoknak nem tekinthetők, ugyanis a magot alkotó két-három hallgató kivételével egymással szorosabb személyes kapcsolatot nem tartanak fenn. Személyiségformáló hatásuk mégis jelentős. Az itt lezajló kötetlen beszélgetések, s a hajnalig húzódozó őszinte viták egy életre útravalót adhatnak.

A kollégiumi nevelőkben időnként felmerül a kérdés, hogy ezeket a vitatkozó informális és laza közösségeket, miképpen lehetne szervezettebbé tenni. Ennek során néhány vitakört és speciálkollégiumot sikerült is létrehozni. A spontaneitás és a kötetelenség vitára és gondolkodásra ösztönző atmoszféráját azonban nem sikerült megőrizni.

Hiányosságként említjük, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények kollégiumainak többségében nincs könyvtár, de még a fontosabb kézikönyveket és folyóiratokat tartalmazó lerakat sem. Az ebből származó gondokat csak kis mértékben enyhíti,

hogyan az egyetemi, főiskolai könyvtárak a kollégiumok közvetlen közelében vannak. Nyitvatartási idejükkel azonban kellőképpen nem alkalmazkodnak a kollégisták életmódjához.

3.23 A társadalmi szervezetek

A felsőoktatási intézményekben a legnagyobb tömegbefolyással a Kommunista Ifjúsági Szövetség rendelkezik. Súlya az egyetemeken és főiskolákon nagyobb, mint a termelő üzemekben. Kompetenciájuk itt a fiatalok életét meghatározó intézkedések teljes vertikumára kiterjed.

A KISZ a hallgatók számára a közélet legfontosabb fórumát képezi. Politikai nevelésükben is döntő szerepet vállal. Szerencsés fejleménynek tartjuk, hogy ez a tevékenysége már az agrárfelsőoktatási intézményekben sem korlátozódik a központilag kiadott brossúrák ismertetésére. A szervezet az aggályoskodók nemtetszését és gyakran a kockázatot is vállalva egyre tágabb teret enged az őszinte, nyílt vitáknak.

A utóbbi években különösen megerősödött a KISZ érdekvédelmi funkciója. Ez hozzájárult a tagság bizalmának megszilárdításához, s az aktívák felelősségtudatának növeléséhez. Jó példa erre az ösztöndíjakra vonatkozó új utasítás végrehajtása, amely azt bizonyítja, hogy az egyetemi, főiskolai ifjúság éretten és körültekintően tud ilyen fontosságú ügyekben dönteni.

A KISZ-mozgalom számtalan lehetőséget biztosít arra, hogy a diákok közelebbről is megismerjék a dolgozó fiatalokat. Az aktívák gyakran kerülnek olyan élethelyzetekbe, ahol üzemek,

intézmények vezetőivel egyenrangú partnerként tárgyalnak. Ugyancsak az ifjúsági mozgalomban adódik a legtöbb lehetőség arra, hogy az agrártudományi egyetemek és a mezőgazdasági főiskolák hallgatói más szakirányú felsőoktatási intézmények hallgatóival szorosabb kapcsolatba kerüljenek, s közös akciók keretében, a feladatok közös vállalásával gyakorolják mindazt, ami a különböző szakmai képesítéssel rendelkező értelmiségiek összefogásával valósítható meg a közéletben.

A hallgatói pártszervezetek jelentőségét az értelmiségnevelés szempontjából sem szükséges külön méltatni. A pályakövetések mind azt igazolják, hogy az itt tevékenykedő fiatalok a diplomájuk megszerzése után is a társadalmi-politikai közélet élenjárói lesznek⁵⁴. A hallgatói szakszervezeti csoportokról viszont az a véleményünk, hogy lehetőségeik az értelmiségnevelés szempontjából, az agrárfelsőoktatási intézményekben még nincsennek kellőképpen kihasználva.

Az agrártudományi egyetemeken és a mezőgazdasági főiskolákon az értelmiségnevelés sajátos színtereit képezik a MAE ifjúsági csoportok. Szervezésüket a Magyar Agrártudományi Egyesület a hetvenes évek végén kezdte el. Tagjaik száma változó, általában az intézmény hallgatói összlétszámában 10-20 %-át alkotják. A csoportok élén társadalmi vezetőség áll, munkájukat tiszteletdíjas patronáló tanárok segítik. Működésüket az egyesület anyagilag is támogatja. Szervezetük nyitott és laza. Rendezvényeiket mindenki látogathatja.

A hallgatói MAE csoportok alapvető célkitűzésként a szakmai közéletre történő felkészítést és az agrárértelmiség társadalmába való beillesztést vállalják. Programjaikat is ennek

megfelelően alakítják ki. Legjellemzőbb rendezvényeik a szakmai ankétok, előadások, előadássorozatok, kiállítások, filmbemutatók, vetélkedők és kirándulások a termelő üzemekbe és a kutató intézetekbe. Az egyesület időnként pályázatot is hirdet az ifjúsági csoportok számára agrártörténeti, agrárpolitikai és agrárközművelődési tárgyú dolgozatok megírására.

3.24 A közművelődés

Az értelmiségnevelés legfontosabb színterének a felsőoktatási intézményekben a közművelődést tekintjük.

Vizsgálataink azt igazolják, hogy az agrárfelsőoktatási intézményekben a közművelődésre helyenként nagyobb figyelmet fordítanak, mint a legtöbb más egyetemen és főiskolán. Ugyanakkor felsőoktatáspedagógiai szerepének, méginkább a szakképzéssel való kapcsolatának értelmezésében még nagy bizonytalanság tapasztalható.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben igen elterjedt az a felfogás, amely a közművelődésnek csupán olyan szerepet tulajdonít, hogy gondokodjék a szabad idő tartalmas eltöltéséről, a kikapcsolódásról. Ebben a megközelítésben a közművelődés szolgáltatásként jelenik meg és személyiségformáló rendeltetése elhalványul.

Nem fogadható el az a nézet sem, amely a közművelődés pedagógiai szerepét ugyan elismeri, de tartalmát a szakképzéstől függetleníti, s feladatait abban jelöli meg, hogy lehetőséget biztosítson a hallgatók számára a szakma tárgykörétől eltérő

érdeklődésük kielégítésére. Akik ezen a véleményen vannak az oktatás kötelező és túlszabályozott rendszerével szemben a közművelődésben való részvétel önkéntességét, a spontaneitást és az öntevékenységet hangsúlyozzák és különösen a klubok, körök, szakkörök és öntevékeny művészeti csoportok létrehozását szorgalmazzák. Hogy ez miképpen kapcsolódik a szakképzéshez, általában fel sem vetik. Ez a koncepció egyes intézményekben úgy torzul el, hogy a közművelődés eredményességét azon próbálják lemérni, hogy a művészeti együttesek, s néha csak az egy favorizált csoport /pl. éhekkar, táncsoport, diákszínpad/ milyen díjakat nyer a különböző fesztiválokon. Az effajta közművelődés - amellet, hogy a hallgatóknak csupán néhány százalékát érinti - szintén teljesen független a szakképzéstől.

Igényesebb az a felfogás, amely a szakképzést és a közművelődést két, egymást kiegészítő képzési területnek tekinti és kapcsolatukat tartalmuk felől közelíti meg. Alapvetően abból indul ki, hogy a műveltséget két tartományra osztva a szakképzést a szakmai műveltséghez, a közművelődést pedig az általános műveltséghez kapcsolja. /A közművelődést a felsőoktatásban tehát az általános képzéssel azonosítja./ Ahol a nevelés irányítói így gondolkodnak a közművelődést a rendezvények sokasága jellemzi. Az általános műveltség és a szakmai műveltség metafizikus elkülönítése azonban nemcsak elméleti, hanem gyakorlati problémákat is felvet. Ennek kapcsán Maróti Andorral értünk egyet, aki a következőket írja: "A sok program, sok résztvevővel elv az enciklopédikus műveltségeszményből fakad, ahol a művelődésnek nincs határozott iránya, csak az a fő, hogy népszerűsített értékei a kultúrához tartozzanak, s lehetőleg ér-

tékesnek bizonyuljanak. A kultúrából való önkényes merítés azonban tájékozottságot, műveltséget nem fog hozni, legfeljebb félműveltséget, s ezért nem véletlen, hogy ennek a rendezvényáradatnak nem is lesz igazán becsülete azok előtt, akik a szakmai képzésben már hozzászórtak az igényességhez és a rendszerizethez."55

E kérdéskör kapcsán szerintünk tekintettel kell lenni arra, hogy a felsőoktatási intézményekben a közművelődésnek vannak olyan funkciói is, amelyek más funkciókhoz nem kapcsolódnak. Például a kulturális szolgáltató funkciója nemcsak a hallgatókra terjed ki, hanem az oktatók, a dolgozók és a település lakosságának is lehetőséget nyújt a szabad idő tartalmas eltöltéséhez. Nem tartjuk jelentéktelennek az egyetemi és főiskolai közművelődés értékteremtő funkcióját sem, hiszen a hallgatók már eddig is maradandó alkotásokkal járultak hozzá a nemzeti kultúra gyarapításához. A közművelődés közösségteremtő és közösségformáló funkciója, az "agóra funkció" szintén fontos társadalmi és egyéni szükségleteket elégít ki. A különböző funkciókat azonban rangsorolni kell. Ennek értelmében az egyetemi és főiskolai közművelődés alapvető funkciója a hallgatók kulturális nevelése. A többi funkcióját - azzal együtt, hogy jelentőségüket nem vitatjuk - a kulturális neveléshez képest csak másodlagosnak ítélni lehetjük meg.

Az agrárfelsőoktatási intézmények kulturális nevelőmunkáját több alkalommal is vizsgáltuk. A következőkben az ennek során feltárt adatainkat ismertetjük. A 13. táblázattal a kulturális rendezvények számát és műfaji megoszlását szemléltetjük az 1981/82. tanév vonatkozásában.

13. táblázat. Az agrárfelsőoktatási intézmények kulturális rendezvényei az 1981/82. tanévben

Jelölés: a = ismeretterjesztő, b = művészeti, c = szórakoztató, d = vetélkedő, S = összesen

Intézmények	a	b	c	d	S
Gödöllői ATE	53	24	101	18	196
Debreceni ATE	10	12	11	4	37
Keszthelyi ATE	3	13	5	2	23
Állatorvosi Egyetem	6	5	24	2	37
Kertészeti Egyetem	28	21	75	-	124
Erdészeti és Faipari Egyetem	20	6	20	-	48
Mosonmagyaróvári Egyetemi Kar	11	8	8	4	31
Nyiregyházi Mg. Főiskola	29	4	26	2	61
Kaposvári Mg. Főiskola	66	15	13	4	98
Gyöngyösi Főiskolai Kar	16	6	16	4	42
Hódmezővásárhelyi Főisk.Kar	18	12	30	2	62
Székesfehérvári Főiskolai Kar	30	6	10	4	50
Mezőtúri Főiskolai Kar	11	5	31	6	53
Szarvasi Főiskolai Kar	20	6	15	4	45
Kecskeméti Főiskolai Kar	13	6	8	19	46
Élelmiszeripari Főiskola	10	5	4	2	21
EGYÜTT	344	154	397	79	974

Szükséges megjegyeznünk, hogy "ismeretterjesztő"-nek azokat a rendezvényeket soroltuk be, amelyek elsősorban az értelemre hatva, a tájékozottságot bővítve fejlesztik a személyiséget. A "művészeti" rendezvények elsősorban az érzelmekre hatva, a műalkotások befogadásával nevelnek. A "szórakoztató" rendezvényeknek azokat tekintettük, amelyek elsődleges célja nem a

személyiség fejlesztése, hanem a szellemi és fizikai regenerálódás, a felfrissülés.

Adatainkat a korábbi felmérések anyagával összevetve megállapítható, hogy azoknak a rendezvényeknek a népszerűsége növekszik, amelyek a hallgatók aktívabb részvételét biztosítják. A nagytermi rendezvényeket egyre inkább háttérbe szorítják a kamara jellegű bemutatók, a hagyományos előadásokat az ankétok és a vetélkedők. Az ismeretterjesztő programok száma 1978. óta lényegesen nem változott, a művészeti rendezvényeké csökkent, a szórakoztató rendezvényeké pedig megnőtt.

Az ismeretterjesztő rendezvények többsége társadalomtudományi témát dolgoz fel, szerencsésen kiegészítve a természettudományi és műszaki irányultságú oktatást. A művészeti rendezvények között az irodalmi műsorok és a színházi bemutatók aránya csökken. A legtöbb agrárfelsőoktatási intézményben megszűntek azok a komolyzenei hangversenysorozatok, amelyeket korábban a Filharmónia rendezett. A néptánc és az egyéb folklór bemutatók száma növekedett. A hetvenes években fellendülő táncház mozgalom viszont a nyolcvanas évek elejére megtorpant. A kultúrált szórakoztatás területén a disco erőszakos térhódítása jellemző. /Aránya az 1981/82. tanévben a többi szórakoztató programhoz viszonyítva 81 % volt./ Nem szerencsés, hogy így elnyomja a tartalmasabb szórakoztató programokat.

A rendezvények mellett megpróbáltuk felmérni a közösségi művelődés helyzetét is. Itt megkülönböztettük a lazább szervezeti, s általában nagyobb létszámmal működő közösségeket és a tartós kisközösségeket.

A lazább szervezeti művelődési közösségek között az értelmiségnevelés szempontjából az agrárfelsőoktatási intézményekben

a legjelentősebbeknek a regionális klubokat, a MAE-köröket és az ifjúsági klubokat tekinthetjük. Mivel az előző kettővel már foglalkoztunk, itt az ifjúsági klubokra térünk ki.

Ifjúsági klub az 1981/82. tanévben valamennyi agrárfelső-
oktatási intézményben működött. Tagjai változóan az intézmé-
nyek hallgatóinak 40-85 %-át alkotják. Közülük négy kizáró-
lag a szórakoztatásra rendezkedett be. Ezekben a disco progra-
mok csak büfével, elektronikus játékokkal és időnként könnyüze-
nei hangversenyekkel egészülnek ki. Kilenc ifjúsági klubban, a
szintén túlsúlyban lévő szórakoztató műsorok mellett, rendsze-
resen bonyolítanak le ismeretterjesztő és művészeti rendezvé-
nyeket is. Három klubban a tartalmasabb művelődés megszerve-
zésére törekednek.

A klubokat képviselő diákok 1980-ban a soproni agrárközmü-
velődési tábor, majd 1983-ban Gödöllőn egy konferencia kereté-
ben a következőket állapították meg. A önfenntartás követel-
ménye miatt erősödő produkciócentrikus szemlélet térhódítása
gyengíti a klubok közösségformáló hatását. A szórakoztató
ipar dinamikus fejlődése következtében a legtöbb klub programja
már nemcsak a diákok művelődési és közösségi igényeit szolgálja,
hanem az újabb bevételi lehetőségek után kutatva, az egymást
váltó divatok kiszolgálására törekszik. A klubokba jelentke-
zést elsősorban a társaságban történő könnyű kikapcsolódás
igénye és a másik nemre irányuló párválasztási igények moti-
válják. A klubok azonban egyre kevésbé tudnak megfelelni ezek-
nek az elvárásoknak. A konferencia résztvevői szerint arra
kellene törekedni, hogy visszatérve a szó eredeti jelentéséhez
/s az angol klubokat tekintve modellnek/ a felsőoktatási in-
tézsményekben működő ifjúsági klubok ne szórakoztató kombinátok,

hanem a diákélet agórái legyenek.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben működő kulturális jellegű tartós kisközösségekről tájékoztat az alábbi táblázat.

14. táblázat. Kulturális jellegű tartós kisközösségek az agrárfelsőoktatási intézményekben. 1981/82.

Jelölések: a = a csoportok száma, b = a tagok száma, C = a tagok aránya a hallgatói összlétszámhoz viszonyítva %-ban

Intézmények	ismeret- terjesztő		amatőr művészeti		egyéb		összesen		C
	a	b	a	b	a	b	a	b	
Gödöllői ATE	8	211	6	158	1	32	15	401	32,0
Debreceni ATE	2	58	3	95	1	50	6	203	45,0
Keszthelyi ATE	4	1109	5	115	1	51	10	275	57,8
Állatorvosi Egy.	2	25	2	18	2	130	6	172	30,0
Erdészeti Egy.	2	16	4	57	5	52	11	125	24,6
Kertészeti Egy.	1	70	6	210	6	215	13	495	60,7
Mmóvári Kar	2	33	4	72	1	14	7	119	45,2
Kaposvári főisk.	5	117	7	108	1	62	13	287	95,3
Nyiregyházi főisk.	6	115	2	39	1	10	9	164	78,8
Gyöngyösi kar	1	15	2	32	1	20	4	67	33,7
Hmvásárhelyi kar	1	15	3	68	1	56	5	139	62,6
Szfehérvári kar	1	49	2	17	-	-	3	66	38,2
Mezőtúri kar	3	116	5	64	-	-	8	180	72,6
Szarvasi kar	5	184	4	55	-	-	9	239	68,3
Kecskeméti kar	-	-	4	59	1	18	5	72	21,4
Élelmiszerip.főisk	1	23	1	17	-	-	2	40	11,5
EGYÜTT	44	1156	60	1184	22	710	126	3050	45,4

Az ismeretterjesztő tartós kisközösségek közül 22 társadalomtudományi irányultságú, 6 természettudományi irányultságú és 16 műszaki irányultságú volt.

Az öntevékeny művészeti csoportok jelentőségét az agrár intézményekben tükrözi az az adat, miszerint az ország valamennyi egyetemén és főiskoláján az 1981/82. tanévben nyilvántartott 264 együttes közül 60 itt működött. Műfajú megoszlásuk szintén változatos. / A fotókörök száma 15, a néptánc együtteseké 10, a diákszinpadoké 11, az énekkaroké 6, a népi és kamara zenekaroké 2-2, a képzőművészeti köröké 6 volt./ A legszínvonalasabban a néptánc együttesek működnek. /Közöttük is a legrangsabbak a keszthelyi, a debreceni, a gödöllői és a Kertészeti Egyetem együttese./ A kimutatásban nem szerepel, ezért itt említjük meg, hogy a hetvenes években az agrárfelsőoktatási intézményekben több irodalmi alkotókört és létrehozta. Válogatott alkotásaikból három irodalmi antológiát is kiadtak⁵⁶.

Az egyéb kategóriába 8 zenebarát kört, 4 filmesztétikai klubot, 4 népművészeti kört, 3 jazz-klubot és 1 eszperantó kört soroltunk.

A közművelődés személyi és tárgyi feltételei az agrárfelsőoktatásban valamivel jobbnak ítéltetők meg, mint általában a magyar felsőoktatásban.

A kulturális támogatás összege egy hallgatóra kivetítve az 1981/82. tanévben itt az átlagosnál magasabb volt. Az egyes intézmények között azonban jelentős eltérés mutatkozott. Ez elsősorban a helyi vezetők kulturális viszonyulásaira vezethető vissza. A különbségekben azonban közrejátszik az is, hogy néhány kedvező adottságú intézmény sok nyilvános szórakoztató rendezvényt szervez, amely csak belépődíjjal látogatható, s a bevételüket - amely jóval meghaladja a kulturális dotáció összegét - szintén a hallgatók kulturális nevelésére fordítják.

Mindezeket a következő táblázattal szemléltetjük.

15. táblázat. Adatok az agrárfelsőoktatási intézmények kulturális nevelőmunkájának ellátottságáról. 1981/82. tanév

Jelölések: a = főfoglalkozású népművelő, b = mellékfoglalkozású népművelő, c = a közművelődési kiadásokból egy hallgatóra jutó összeg Ft-ban

Intézmények	a	b	c
Gödöllői ATE	2	4	260
Debreceni ATE	1	6	990
Keszthelyi ATE	1	4	390
Állatorvosi Egyetem	-	1	160
Kertészeti Egyetem	1	5	1430
Erdészeti és Faipari Egyetem	1	1	180
Mosonmagyaróvári Egyetemi Kar	-	2	300
Nyiregyházi Mezőgazdasági Főiskola	-	4	580
Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola	1	1	250
Gyöngyösi főiskolai kar	-	-	130
Hódmezővásárhelyi főiskolai kar	-	1	162
Székesfehérvári főiskolai kar	-	1	170
Mezőtúri főiskolai kar	-	4	560
Szarvasi főiskolai kar	-	1	70
Kecskeméti főiskolai kar	1	-	260
Élelmiszeripari főiskola	1	1	51
Agrárfelsőoktatás együtt	8	36	371
Magyar felsőoktatás együtt	66	263	234

A főhivatású népművelők alkalmazását elsősorban a dolgozó létszámkeret teszi lehetővé, az viszont a hallgatók létszámának a függvénye. Az ezernél kevesebb hallgatóval rendelkező huszénhét magyar felsőoktatási intézményben 10 főhivatású népművelő dolgozik, de közülük 6 a tizenöt agrár intézményben.

Egyébként a hallgatókhoz viszonyított arányuk az 1981/82. tanévben a legjobb a tudományegyetemeken volt /1:304/, utána az agrártudományi egyetemeken /1:723/. A tanárképző főiskolák összesen egy, a tanítóképző főiskolák és az óvónőkészítő intézetek pedig egyetlen főfoglalkozású népművelőt sem alkalmaztak.

Mindent összegezve megállapíthatjuk, hogy az agrárfelsőoktatási intézményekben élénk közművelődési munka folyik. Objektív és szubjektív feltételei egyaránt kedvezőek.

3.25 Az értelmiségnevelés egyéb szinterei

Az agrárfelsőoktatási intézményekben, az említetteken kívül még több más területen megvalósítható az értelmiségnevelés.

Igy például nem lehet megfeledkezni a TDK-mozgalom jelentőségéről. A tudományos diákkörök célja a hallgatók speciális érdeklődésének elmélyítése, s a tudományos munka módszereinek megismertetése. Ez nem csupán a szakemberképző funkciót szolgálja, hiszen az elmélyült szellemi alkotómunka iránti igény az értelmiségi mentalitás egyik alkotó eleme. A dolgozatok elkészítése ehhez hozzájárulhat. A konferenciákon való részvétel bővíti a tudományos közéleti tájékozottságot. A dolgozatok ismertetése fejleszti az előadói és a vitakészséget.

Közismert a sportmozgalom személyiségformáló szerepe is. Az agrárértelmiség esetében - mint említettük - a jó fizikai állóképesség pályakövetelmény. Ennek tudatában helyeznek olyan nagy súlyt az agrárfelsőoktatási intézmények a tömegsportra. Emellett azonban a versenyszerű sportolást sem hanyagolják el.

Minden tanévben más-más intézményben megrendezik az Agrár Sportnapokat. Vizsgálataink szerint azok a hallgatók, akik az egyetemeken, főiskolákon aktívan sportoltak, a munkahelyük és lakóhelyük sportmunkájába is bekapcsolódnak, részt vesznek a sport-közélet irányításában, újabb sportkörök és sportlétesítmények létrehozását kezdeményezik. Sok pályakezdő éppen ezzel vivja ki a helyi lakosság bizalmát, hogy a hatásköréből adódó lehetőségeket maximálisan kihasználva támogatja a sportot, amely falvaink és kisvárosaink közéletében még ma is az egyik legnagyobb mozgósító erőt képezi.

Itt kell megemlítenünk a hallgatók 10 napos téli közművelődési gyakorlatát is. Igaz, hogy ez csak kevés hallgatót érint, de értelmiségnevelő hatása így is szinte felbecsülhetetlen. Ezt az országos akciót a Népművelési Intézet, a megyei tanácsok és a felsőoktatási intézmények 1960. óta minden évben megszervezik. A gyakorlaton a hallgatók, az erre a célra kijelölt és felkészített településeken olyan 3-5 tagú brigádokban vesznek részt, amelyek más-más szakirányú felsőoktatási intézmény képviselőiből tevődnek össze. Az agrárfelsőoktatásban tanulóknak kiváló lehetőségük nyílik arra, hogy barátságot kössenek a leendő pedagógusokkal, orvosokkal, jogászokkal stb. A komplex brigádok a közélet és közművelődés helyi sajátosságait és az értelmiség magatartását tanulmányozzák. 1980-tól az ELTE Közművelődési Tanácsadó Szolgálatának kísérleteket szervezett a résztvevők önálló kezdeményezéseinek a motiválására és a különböző szakmájú leendő értelmiségiek munkájának összehangolására. A téli közművelődési gyakorlatot mindmáig az értelmiségnevelés legcéltudatosabb, legszervezettebb és leghatékonyabb munkaformájának tartjuk. Sajnálatos, hogy gazdasági

okok miatt mindössze hét agrárfelsőoktatási intézmény és további tizenegy egyetem² és főiskola hallgatóinak is csupán néhány százaléka vehet rajta részt.

Az értelmiségnevelés szempontjából érdemes kihasználni azokat a lehetőségeket is, amelyek az agrárfelsőoktatási intézmények és a számukra helyet biztosító települések kapcsolatából adódnak. Különösen a kisvárosokban működő egyetemek és főiskolák esetében.

3.3 Néhány észrevétel a hallgatók viszonyulásairól

Az agrárfelsőoktatási intézmények hallgatóiról eddig, mint az értelmiségnevelés "tárgyáról" irtunk. Itt mint ennek a nevelési folyamatnak az állományairól fogalmazzuk meg néhány észrevételünket. Ahhoz hasonlóan, ahogy az agrárértelmiség tanulmányozásánál tettük magatartásukat próbáljuk meg elemezni, viszonyulásaikon keresztül megragadva. A társadalom értelmiségeszményét véve alapul elsősorban a munkával /szakmával/ kapcsolatos, a politikai és közéleti, valamint a kulturális viszonyulásaikra koncentrálnunk.

Figyelembe vesszük, hogy az intézményes értelmiségnevelés attól az időszaktól veszi a kedvét, miután a felsőoktatásba felvett fiatalok elindulnak az egyetemi, főiskolai beilleszkedés útján. Magatartásukat sok esetben ez a szocializációs folyamat döntő módon határozza meg. Ezért a viszonyulások ismertetése előtt azokra a sajátosságokra is kitérünk, amelyeket az agrárfelsőoktatási intézmények hallgatóinak beilleszkedésénél figyeltünk meg.

3.31 A hallgatók beilleszkedése az agrárfelsőoktatásba

A hallgatók egyetemi, főiskolai beilleszkedését egy olyan szocializációs folyamatnak tekintjük, amelynek során az új körülmények közé kerülő fiatalok, az intézmények szubkultúráját magukévá téve, az ottani diákközösség tagjaivá válnak.⁵⁷ Ezt, az értelmiségivé válást is megalapozó folyamatot Walczak útmutatásait követve⁵⁸, de azt más szempontokkal is kiegészítve három szakaszra oszthatjuk.

A beilleszkedés első szakaszában a hallgatók még csak formálisan alkalmazkodnak új környezetükhöz. Figyelmüket szinte kizárólag csak a tanulmányokra, s főleg a korábbiaktól eltérő tanulási módszerek elsajátítására összpontosítják. Személyes kapcsolataik rendszerint nem lépik túl a tanuló csoportok és a kollégiumi szobaközösségek kereteit. Az intézmények közéletét csak kívülállóként szemlélik.

Az első nagy attitűdváltozásokat a félévi vizsgákon túljutva élik át. Innen számítjuk a második szakasz kezdetét. Ekkorra nagyrészt feloldódnak feszültségeik a tanulmányi munkával szemben. Interperszonális kapcsolataikkal már túllépi a formális közösségek határait, érdeklődésük megélnéül az intézmény közlete iránt. A harmadik szakaszt a második tanévtől jelölhetjük meg. Két vizsgaidőszakban szerzett tapasztalataik birtokában a hallgatók teherbíró képességüket más magabiztosabban ítélik meg. A "golya" szerepéből kilépve egyre határozottabban élik át az igazi egyetemista és főiskolás szerepeket. Ilyenkor a legkönnyebb őket bevonni a KISZ életbe, a TDK-mozgalomba, a közművelődésbe. Ugyanakkor ebben a szakaszban szakadnak két táborra, amelyet mi az "aktív kisebbség" és

a "passzív többség" elnevezésekkel jelölünk. Ezt azonban már a beillesztettség állapotának tekintjük.

Az aktív kisebbségből kerülnek ki a KISZ-vezetők, a közművelődési aktívák, a TDK-dolgozatok írói. Jelentős részük egy időben többféle társadalmi munkát is vállal. /Arányukat a hallgatói összlétszámhoz viszonyítva a GATE-n az 1978-ban szervezett felmérésünk szerint 16-18 %-a, az 1981/82. tanévben feltárt adataink szerint az egész agrárfelsőoktatásban 19,5 %-ra becsültük./

Az aktív kisebbség táborán belül két típust különböztethetünk meg. Az egyikre a társadalmi aktivitás mellett a jó tanulmányi előmenetel is jellemző. A másik a tanulást elhanyagolja. Mindkét típus további fejlődésére jellemző, hogy egy viszonylagos egyensúly a tanulás és az egyéb vállalások között harmad-, vagy negyedéves korra alakul ki.

A passzív többség tagjai tulajdonképpen megmaradnak a beillesztettségnek azon a szintjén, ahová másodéves korukra eljutottak. Alapvető viszonyulásaikat három típusba történő besorolásukkal jellemezhetjük. Az első típushoz tartozó hallgatók a tanulmányi kötelezettségeiknek többé-kevésbé eleget tesznek, de az intézmények közéletével szemben közömbösek maradnak. A másik típust képviselők energiáikat egyre erőteljesebben a tanulásra összpontosítják, s a közülethez, de még inkább az aktív kisebbség tagjaikhoz lekezelően, vagy ellenségesen viszonyulnak. A harmadik típust azok a hallgatók jelenítik meg, akik a tanulást is kényszernek érzik, de a közéletben is passzívak, vagy destruktívak. A passzív többség táborán belül általában ők a hangadók, s a közvéleményt is ők alakítják. Ehhez viselkedési modellnek egy olyan diákeszményt alakítanak ki,

amely szinte minden tulajdonságában ellentmond a "hivatalos" diákeszménynek. /Ilyen tulajdonságok például a tanulmányi és kötelezettségek ügyes elhárításának a képessége, az inni és mulatni tudás, cinizmus a másik nemmel szemben stb./

Meg kell jegyeznünk, hogy az aktív kisebbség és a passzív többség elkülönülésének tendenciája annyira pasztikusan, mint itt leirtuk csak szélsőséges esetekben fordul elő. Mégis kisebb-nagyobb mértékben valamennyi agrárfelsőoktatási intézményben megfigyelhető. Létrejöttében számos ok játszik közre. Ezek közé sorolható, hogy a nevelőmunka szervezői általában azokat aktivizálják tovább, akik maguk is aktivizálódtak. Azokat viszont, akikben a jó szándék és az érdeklődés megvan, de még nem volt alkalmuk bizonyítani, figyelmen kívül hagyják.

Tapasztalható, hogy az oktatók egy része azokat a hallgatókat próbálja példaként állítani a többiek elé, akiket mi a passzív többséghez tartozók második típusába soroltunk. Vagyis azokat, akik a tanulásra koncentrálnak az aktív közéleti tevékenységek elől elzárkóznak. Azok az intézkedések, amelyekkel a tanulmányi fegyelmet a hallgatók ifjúsági-mozgalmi és közművelődési aktivitásának korlátozásával próbálják megszilárdítani sajnálatos pedagógiai melléfogásnak tekintendők.

Több agrárfelsőoktatási intézményben a hallgatók beilleszkedését újabban tudatosan is próbálják segíteni. Van ahol a kollégiumi elhelyezéssel járó követelmény a kulturális jellegű tartós kisközösségekben való részvétel. Máshol a senior-rendszer fejlesztésével kísérleteznek. Gödöllőn felvetődött a patronáló tanári rendszer ilyen irányú / a tutor systemhez hasonló/ át-szervezése is. Ugy véljük, hogy ennek a pedagógiai feladatnak a megoldására az értelmiségnevelés érdekében is nagyobb fi-

gyelmet és több energiát kell fordítani.

3.32 Viszonyulások a pályához és a szakképzéshez

A hallgatók viszonyulását a szakképzéshez - főleg a tanulmányok első éveiben - döntő módon befolyásolja az az attitűd, amely a pályaválasztási szándékok és az adott lehetőségek kompromisszumának a következménye. Ebből a szempontból azonban, az agrárfelsőoktatásba jelentkező fiatalokról az intézmények különbözősége miatt szinte lehetetlen általánosító képet alkotni. Például az Állatorvostudományi Egyetemre jóval nehezebb bejutni, mint a főiskolai állattenyésztő szakokra, holott az állatok szeretete mindkét esetben az indítékok között szerepelhet. Az erdőmérnöki szakma iránti nagy érdeklődés sem oldja meg a soproni egyetem faipari karának beiskolázási nehézségeit, s a nyiregyházi növényvédő repülőgépvezetői szakra pályázók sem tanulnának más növényvédelmi szakot. Ezért csak arra vállalkozhatunk, hogy a legjellemzőbb pályaválasztási indítékokat sorra vegyük. /Az ezzel kapcsolatos megállapításainkat a GATE Tanárképző Intézete levelező tagozatán tanuló, felsőoktatásban dolgozó hallgatóinak az észrevételeire építjük./

A pálya presztízse leginkább az Állatorvostudományi Egyetem iránt érdeklődőket vonzza. A többi agrártudományi egyetemre jelentkező fiatalnál csak az egyetemi diploma tekintélye játszik közre, függetlenül a szaktól. Bizonyos eltérések a főiskolai képzésnél is megfigyelhetők az egyes szakok között. A társadalmi köztudat általában az ipari irányultságú szakmákat /élelmiszeri-

pari, faipari, mezőgazdasági gépész/ tekintik "előkelőbbnek". Növekszik a kertészeti szakmák megbecsülése is. A szántóföldi növénytermesztő szakmák tekintélye viszont változatlanul nagyon alacsony, de még ennél is rosszabb az állattenyésztő szakmáké.

A pálya iránti érzelmi kötődés, a kíváncsiság és a szakma megtanulásának vágya az erdőmérnöki karra jelentkezőknél a legerősebb. Jelentős szempont még a repülőgépvezetői szaknál, az állatorvosi és a kertészeti egyetemenél. Legkevésbé a mezőgazdasági gépészmérnöki szakma választásánál játszik közre.

A várható jövedelem egyik agrár szakma választásánál sem számít komoly indoknak. A lakóhely közelében adódó munkaalkalmat és az ezzel járó, várható anyagi előnyöket /például a társadalmi ösztöndíj lehetőségét, a pályakezdekőkor fellépő lakásproblémák megoldhatóságát/ az agrárfelsőoktatásba jelentkező fiatalok azonban gyakran számításba veszik.

A tanulmányaikat folytatni szándékozó középiskolások általában tudják, hogy a legtöbb agrárfelsőoktatási intézménybe alacsonyabb felvételi pontszámmal is be lehet jutni, mint sok más egyetemre és főiskolára. Ezért itt sok olyan fiatal tanul, aki eredetileg más felsőoktatási intézménybe kívánkozott, de nem látott esélyt arra, hogy oda felveszik. Arányukat Tömpe Ferenc a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen 1977-79. között 20,3 %-ra becsülte⁵⁹. Ezt bizonyítják Fehér György vizsgálatai is. Eszerint az ötödéves állatorvostan hallgatóknak mindössze 2 %-a választana más szakmát, ha újra kezdhethné, a mezőgazdasági gépészmérnök szakos hallgatóknak viszont 44,29 %-a adná be felvételi kérelmét arra az egyetemre ahol tanul.⁶⁰ Ebből

azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények hallgatóinak jelentős része kényszerpályán érzi magát. A hallgatókkal készített interjúinkból viszont az is megállapítható, hogy az intézmények sajátos atmoszférája, a tanulmányokban és az oktatáson kívül szerzett sikerélmények többségüknél a korábbi fenntartásokat megszüntetik.

A szakmához és a pályához való viszonyulás a diákévek alatt általában egybeesik a szakképzéshez való viszonyulással. A felsőfokú agrárszakemberképzést a köztudat kedvezően ítéli meg. A termelő üzemek is többnyire elégedettek az agrárfelsőoktatásból kikerülő fiatalok szakmai felkészültségével. A hallgatók viszont, életkori sajátosságaik és más okok következtében a képzés hiányosságait is figyelembe veszik, sőt viszonyulásukat ez nagyobb mértékben határozza meg. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy ezeket a hiányosságokat vázlatosan áttekintsük. /Ehhez annak a munkacsoportnak a jelentését vettük alapul, amelyet a MÉM Szakoktatási és Kutatási Főosztálya az agrárfelsőoktatás fejlesztési programjának kidolgozására szervezett./

- Az agrártermelés ma a biológiai, műszaki és ökonómiai ismeretekre épülő szaktudás szintézisét követeli meg az agrárszakemberektől, az egyetemi, főiskolai képzés viszont erősen tantárgycentrikus. A tananyag korszerűsítése az esetek többségében az egyes tantárgyak belső tartalmi fejlesztésében nyilvánul meg. Ennek következtében az integrált termelés ismeretigénye mindinkább távolodik a képzés ismeretanyagától.

- Az oktatók többségének gyakorlati ismeretei elmaradnak a termelés gyakorlatától. Érvényesülésük elsősorban a tudományos

munkájuktól függ, s ez az egyes diszciplínákban való elmélyülésre ösztönöz.

- A gyakorlati oktatás tartalmában, formáiban és módszereiben egyre inkább háttérbe szoruk. A magasabb beosztású oktatók sokszor rangon alulinak tartják a gyakorlati foglalkozások vezetését, s ezt legtöbbször a kevés tapasztalattal rendelkező fiatal oktatókra, gyakornokokra, vagy tanszéki mérnökökre bizzák.

- Az eddig elkészített tantervi reformok csak néhány egyetemi, főiskolai vezető elképzelését, a tanszékek közötti hierarciát, az intézményi erőviszonyokat fejezték ki, ezért sokakban ellenérzést váltottak ki. Ennek következtében megerősödött az a konzervatív beállítódás is, amely minden új kezdeményezést gyanakvóan fogad.

Ezeket a hiányosságokat a hallgatók maguk is érzik, s a különböző fórumokon - például a diákszékeken - rendszeresen szóvá is teszik. Ezzel függ össze Tömpe Ferenc vizsgálatokkal alátámasztott megállapítása, hogy a hallgatók megelégedettsége a szakképzéssel szemben az egyetemi évek alatt csökken.⁶¹ Fehér György az Állatorvostudományi Egyetem vonatkozásában több adattal bizonyítja, hogy az itt tanuló diákok azokat az oktatási formákat és módszereket hiányolják, amelyekben aktívabban vehetnének részt. Például a szakmai jártasságok és készségek kialakítását biztosító lehetőségeket a harmadik évfolyamtól kezdve egyre többen elégtelennek ítélik meg. Az ismeretátadás módszerei között az egyszerű közléssel szemben a megbeszélés és a vita módszereinek gyakoribb alkalmazását igénylik.⁶²

A fentiekhez kapcsolódva ismertetjük azokat a válaszokat, amelyeket a kérdőíveinket kitöltő agrárszakemberek arra a

kérdésre adtak, hogy mivel egészítenék ki az agrárfelsőoktatási intézményekben folyó képzést.

16. táblázat. Mivel egészítené ki az agrárértelmiség az agrárfelsőoktatási intézményekben folyó képzést

Jelölések: a = a rangsorban az első helyen említették,
b = a rangorban az utolsó helyen, vagy nem említették /%/

A megadott szempontok	Szélső érték		Index
	a	b	
Több gyakorlattal	81	2	0,891
Vezetéstudományi, pszichológiai ismeretek oktatásával	19	0	0,755
Több speciális szakismeret oktatásával	14	10	0,637
Az általános műveltség fejlesztésével	5	36	0,415
Több ideológiai és politikai ismeret oktatásával	1	33	0,402

$$\text{Index} = \frac{Hn}{5n}$$

H = helyérték 5 - 1

n = az egyes helyértékek jelölésének száma

N = populáció /173 fő/

Meg kell jegyeznünk, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények oktatómunkáját bíráló észrevételek néha túlzóak. Az ide sorolható egyetemek és főiskolák sem vállalhatják, hogy naprakész szakembereket bocsájtsanak ki. Véleményünk szerint a gyakorlati készségeket a konkrét munkavégzéssel kapcsolatban

a pályakezdőket fogadó üzemeknek kell kialakítaniuk. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a legtöbb agrárfelsőoktatási intézményben - hol ösztönösen, hol szakszerűen - folyamatosan kísérleteznek az oktatási módszerek fejlesztésével, s egy-két helyen /például a hódmezővásárhelyi főiskolai karon és a Kertészeti Egyetemen/ biztató eredményeket értek el a tananyag integrálásával is.

Célszerű figyelembe venni az érem másik oldalát is, mégpedig a hallgatók morális hozzáállását a tanuláshoz. Empirikus vizsgálatok ugyan nem támasztják alá, de a mindennapi tapasztalatok meggyőznek arról, hogy az egyetemisták és főiskolások tanulmányi fegyelme a hetvenes évek közepétől feltűnően lazult. Öntudatukat az ifjúsági törvény megalkotását követő intézkedések, a KISZ érdekvédelmi funkciójának erősödése igen nagy mértékben erősítették meg, de felelősségtudatuk ezzel párhuzamosan nem növekedett.

A hallgatók szakmai beállítódásait kifejezik a jövőjükkel kapcsolatos elképzeléseik is.

Fehér György adatokkal igazolja, hogy az agrárfelsőoktatásban tanuló diákok többsége szakképzettségének megfelelő munkakörben, főleg gyakorlati jellegű tevékenységeket kíván végezni. Emellett a következőkre is rámutat: "Az értelmiségnevelés fontosságára utal az, hogy végző és fiatal szakembereink a politikai, ideológiai munkát, a társadalmi, kulturális szervező tevékenységet, vagyis az értelmiségi szerepkör vállalását nem érzik fontosnak, nem igénylik, ami arra is utal, hogy a társadalmi-politikai érdekeltség ösztönzői hiányoznak. Végző hall-

gatóink kevésbé ismerik azt, hogy a szakmai vezető tevékenység csak társadalmi érzékenységen alapuló, a környezetre kifejtett hatással lehet eredményes, ahogy ezt a nemzetközileg elismert kombinátokat létrehozó kiváló szakembereink végzik."⁶³

Hasonló vizsgálatokat végzett 1981-ben Tóth Lajos a Debreceni Agrártudományi Egyetem Szarvasi Főiskolai Karán. Az itt tanuló hallgatók jövővel kapcsolatos elképzeléseit pedagógiai szempontból ő kedvezőbbnek itéli meg. Ezt többek között azzal érzékelteti, hogy a diákok az alapvető kritériumoknak a következőket jelölték meg: a/ a szakmai elképzeléseik megvalósítása /87 %/, b/ az önálló döntés lehetősége /84 %/, c/ az elvégzendő munka eredményessége /69 %/, d/ az anyagi érvényesülés /67 %/. Ugyanakkor a munkahelyi beilleszkedést 33 %-uk látta már előre problematikusnak, a szakmai önelismertetésnél pedig 59 %-uk számított nehézségekre.⁶⁴ Tóth Lajos kutatásait összegezve állapítja meg, hogy "a jó munka, a minőségi munka, a kezdeményezés, az innováció vágya vezérli hallgatóinkat leendő munkahelyükre. S csak ennek jogos kísérő jelenségeként szerepel az anyagi megbecsülés, a jó anyagi körülmények igénye. Hallgatóságunk nagy többsége tehát tudatosan és jól formálja jövőjét. A reális lehetőségeket igyekszik racionálisan felmérni, noha a praktikus motivumok dominanciája is megnyilvánul. Lényeges jelenség azonban az érvényesülés és az érdek /egyéni, társadalmi/ tendenciózus közelítése."⁶⁵

Lényegében ezekre a következtetésekre jutottunk mi is a Gödöllői Agrártudományi Egyetem hallgatói körében készített interjúink feldolgozásakor. Ugyanakkor azt is megállapítottuk, hogy a szakmai kibontakozásról, a vezetői felelősségtudatról, az önálló döntés jogával való élésről csak homályos elképzelé-

seik vannak. Vagyis azokat a társadalmi elvárásokat, amelyek az agrárértelmiségre irányulnak megismerik és magukévá teszik. Ezt azonban nem integrálják kellőképpen a szaktudásukkal. Tehát a hivatástudat fejlesztéséhez az általános etikai instrukciók megadása önmagában még nem elegendő. Az erre irányuló nevelőhatásokat konkrétabbá és gyakorlatiasabbá kell tenni.

3.33 Politikai viszonyulások, közéleti magatartás

A hallgatók ideológiai-politikai arculatának alakulását valamennyi agrárfelsőoktatási intézményben nagy figyelemmel kísérik, s a filozófiai tanszékek néha szervezeten is tanulmányozzák. Legutóbb a DATE Szarvasi Főiskolai Karán Tóth Lajos irányításával⁶⁶ és a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen Aggod József irányításával⁶⁷ végeztek ilyen irányú vizsgálatokat. Itt elsősorban ennek a két kutatásnak a tényanyagára támaszkodunk. Mielőtt azonban a részletekbe bocsájtkozánk, néhány általános észrevételünket fogalmazzuk meg.

Az e tárgykörben nálunk illetékesebb szakemberek egyhangzó véleménye szerint a politikai nevelés az agrárfelsőoktatási intézményekben a nevelés erős oldalát képezi. Ezt többek között az intézmények hagyományaira vezethetjük vissza. Abban az időben amikor az agrárfelsőoktatás mai rendszere megalapozódott a munkás-paraszt szövetségi politika megszilárdítása a legidősebb társadalmi feladatok közé tartozott. Köztudott, hogy az új tulajdonviszonyok kialakítása a mezőgazdaságban nem volt zökkenőmentes. A mezőgazdasági dolgozók szocialista gondolkodásmódjának a kifejlesztése nemcsak sürgető politikai és kulturális feladatnak, hanem gazdasági

létkérdésnek is számított. Ezen a téren a társadalomirányítás kiemelkedő szerepet szánt az agrárértelmiségnek, s ez a szükséglet érvényesült a képzési célok meghatározásakor, de a képzés személyi feltételeinek a megteremtésekor is. Az oktatók kinevezésénél a szakmai-tudományos felkészültség mellett, döntő kritériumként vették figyelembe a politikai felkészültséget és a politikai elkötelezettséget. Jóllehet az agrárfelsőoktatási intézményekben később a szakmai felkészítés súlyát növelték, de a politikai felkészítés szempontjai továbbra is előtérben maradtak.

A politikai neveléshez kedvezően járul hozzá az agrárfelsőoktatásban tanuló fiatalok családi indíttatása is. Nagy részük mezőgazdasági településeken élő fizikai dolgozók gyermeke, tehát olyan társadalmi közegekből származik, ahol az életszínvonal emelkedése, a közintézmények demokratizálódása, a társadalmi mobilizáció látványos érvényesülése kiegyensúlyozott és lojális politikai közérzetet teremtett. Az értelmiségi származású hallgatók szüleinek többsége első generációs értelmiségi, illetve vezető, aki ebben a társadalmi rendszerben emelkedett ki. Az említett vizsgálatok szerint a szarvasi főiskolai karon tanuló diákoknak 48,9 %-a nyilatkozott úgy, hogy a szülei közül legalább az egyik párttag. A GATÉ-n a hallgatók 60 %-nak van a családjában párttag.

Kedvező adottság, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények hallgatóiban hamar tudatosul a leendő vezetői szerep, amely aktív politikai tevékenységgel jár. Többek között ezzel függ össze, hogy például Gödöllőn minden ötödik hallgató KISZ-funkcionáriusként, s minden tizedik párttagként végez.

A két vizsgálat dokumentációs anyaga tájékoztat a diákok

világnézeti arculatáról is. A Szarvason tanulók 47 %-a vallotta magát egyértelműen marxistának, s mindössze 5 %-uk nem. / A többiek a "részében" válasz mellett döntöttek. / Az arány a gödöllői hallgatóknál is hasonló. Itt arra a kérdésre, hogy világnézetüket miképpen formálták a különböző nevelőhatások, válaszként legfontosabbaknak a családi környezetet, a tömegtájékoztatási eszközöket, a marxizmus-leninizmus oktatását és a baráti közösségeket jelölték meg. Egy más kérdésre adott válaszok alapján az is kitűnik, hogy a saját maguk által felvetett ideológiai-politikai problémákra a szűkebb baráti körben kapnak a legtöbb választ. A szarvasi vizsgálat szerint a politikai információszerzés legjelentősebb forrásai a tömegkommunikációs eszközök, majd a marxizmus-leninizmus oktatása és a szakmai tananyag feldolgozásához fűzött tanári magyarázatok. Mindkét esetben feltűnő, hogy a KISZ-mozgalomban való részvételüket és a politikai-ideológiai nevelésre hivatott oktatáson kívüli szervezeti formákat, a politikai előadásokat, a vitaköröket politikai látókörük és világnézetük fejlődése szempontjából nem tartják jelentősnek. A társadalomtudományi irodalomra is kevesen utaltak.

A politikai tömegszervezetek megítélése a hallgatók részéről általában kedvező. Tóth Lajos megállapítja, hogy a szarvasi hallgatók többsége pozitívan ítéli meg a párt politikáját, s az alapvető célkitűzéseket ismeri. Egyébként, s ez szintén egy sajátos beállítódásra utal, a XI-XIII. kongresszusok határozataiból kiragadott, s a kérdőíveken rövidítve feltüntetett feladatok közül a legfontosabbaknak, a jelölési sorrend szerint a következőket tartották: 1. A hatalmi túlkapások, a korrupció megtorlása; 2. A munkafegyelem javítása; 3. Társadalmi felelős-

ség és az öntudat növelése; 4. Az életszínvonal emelése.

Birkás Márta a gödöllői kutatócsoport egyik tagja ugyancsak adatokkal bizonyítja, hogy a gödöllői hallgatók nagy többsége szintén egyetért a párt politikájával, de a párt működését, belső mechanizmusát nem ismerik kellőképpen.⁶⁸ Jelentős azoknak a hallgatóknak az aránya, akik a pártbeli tevékenységet karrierizmussal hozzák kapcsolatba. A felmérésben részt vett diákok 26 %-a vélekedett úgy, hogy a tagok többsége egyéni érdekből lép be ebbe a politikai testületbe.

A szarvasi főiskolai karon a tanulók 61 %-a állította, hogy vallásos környezetben nőtt fel, s 56 %-uk korábban hitt istenben, de a kérdőívek kitöltésekor már 91 %-uk tartotta magát ateistának. A gödöllői hallgatók 41 %-a élt vallásos környezetben, 65 %-uk hitt istenben és 77 %-uk vallotta magát a felméréskor nemhivőnek. A szarvasiak 32 %-a a vallásosságot összeegyeztethetőnek tartotta a KISZ-tagsággal, a gödöllőiek 55 %-a pedig a mérnöki hivatással is. Aggod József szemléletesen érzékelteti, hogy a vallásos emberekhez való alkalmazkodás kérdése milyen nagy dilemma elé állítja a leendő agrármérnököket és mezőgazdasági gépészmérnököket. Válaszaik szerint ha a hivatásuk gyakorlása közben vallásos környezetbe kerülnének, csak egyharmad részük próbálna változtatni az emberek világnézetén, többségük távol maradna, egytizedük pedig résztvenne velük az egyházi szertartásokon. Arra a kérdésre, hogy mit tennének ha szüleik egyházi esküvőt kívánnának tőlük, a válaszaik szintén nincsenek összhangban azzal, amit saját világnézetükről állítottak. Csak kisebbségük /44 %, vagyis a ateisták fele/ próbálná szüleiket erről lebeszélni, egyötödük minden

vita nélkül megtenné, a többiek vitatkoznának, de engednének.

Hogy a hallgatók mennyi időt fordítanak közéleti tevékenységekre az alábbi táblázattal szemléltetjük, amely a GATE hallgatóinak tevékenységstruktúráját ábrázolja 1978. tavaszán három hétköznap adatait összesítve.

17. táblázat. A hallgatók tevékenységstruktúrája /1978. GATE/

T = óra-perc , P = a jelzések aránya a populáción belül %

Tevékenységek		T	P
<u>Fiziológiai tevékenységek</u>		<u>10-40</u>	<u>100</u>
Alvás		8-53	100
Étkezés		1-13	100
Higiéniai tevékenységek		-34	100
<u>Tanulmányi elfoglaltság</u>		<u>7-38</u>	<u>100</u>
Óralátogatás		5-19	88
Tanulás, könyvtár, rajz		2-01	98
Fakultatív óralátogatás		-18	18
<u>Szabadidő-tevékenységek</u>		<u>5-42</u>	<u>100</u>
Kulturális elfoglaltság	T,	1-29	97
TV-nézés	- 29		39
Olvasás	-27		79
Belső rendezvény	-13		32
Külső rendezvény	-05		8
Szakkör, együttes	-05		13
Közéleti elfoglaltság		-54	26
Ülés, értekezlet	-12		12
Politikai szervezőmunka	-08		7
Érdekvédelmi munka	-11		11
Kulturális szervezés	-09		11
Sportolás		-31	42
Passzív pihenés		1-07	59
Egyéb		1-51	21

A táblázat szerint a hallgatók tanulmányi elfoglaltsága megközelíti a napi nyolcórás munkaidőt. A fiziológiai szükségletek kielégítésére fordított időmennyiség -beleértve a menzán való sorhanállást is - szintén jelentős. A táblázat nem tünteti fel, hogy az "egyéb" elfoglaltságok között olyan mindennapi teendők is helyet kaptak, mint például a bevásárlás, a mosás, a vasalás, s a hallgatók 11%-ánál az ösztöndíjkiegészítő munka. A passzív pihenés kategóriájába is besoroltunk olyan határeseteket, mint például a sétálás, a kártyázás, a szobatársakkal való kötetlen beszélgetés.

Mindezeket figyelembe véve méltányolnunk kell, hogy a hallgatók szabad idejük 22,5 %-át közéleti tevékenységekre fordítják. Amennyiben ide számítjuk a közösségi művelődésben eltöltött időt is, az arány 29,2 %-ra nő. A másik számsor szerint viszont, amely azt mutatja, hogy a hallgatók hány százaléka jelölte meg ezt a tevékenységet, nincs okunk nagy derűlátásra. Főleg akkor nem ha kiemeljük az aktívabb részvételt igénylő elfoglaltságokat. Ez az összevetés azokra a problémákra utal, amelyekről a beilleszkedés kapcsán már kifejtettük véleményünket. Az aktív kisebbség és a passzív többség közötti különbségek feloldása, s a passzív többség táborába tartozó hallgatók aktivizálása a közéletre nevelés fontos feladata. Ez alól nem mentesíthet az a felmérésekkel alátámasztott tény sem, hogy a közélettől távol maradó hallgatók zöme az egyetem elvégzése után, mérnökként jóval aktívabb közéleti tevékenységet fejt ki, mint diákkorában.⁶⁹

A közéleti tevékenységeknek azt a csoportját, amelyekben a kulturális viszonyulások fejeződnek ki, a következő fejezetben ismertetjük.

3.34 Viszonyulások a művelődéshez. Kultúrális magatartás

Az egyetemi, főiskolai hallgatók kultúrális magatartását alapvetően határozza meg az a tény, hogy amíg az oktatásban való részvétel kötelező, az oktatáson kívüli művelődést belső késztetések szabályozzák. Ezek a műveltségtudatuk függvényei.

A GATE hallgatóinak műveltségtudatát - hasonlóan, ahogy az agrárértelmiségét - kérdőívekkel és interjúkkal vizsgáltuk. A számukra készített kérdőíveken is megjelöltük azt az öt műveltségfelfogást, amelyek közül ki kellett választaniuk a legrokonoszevesebbet és a legellenszevesebbet. Az eredményt a 18. táblázat összesíti.

18. táblázat. "Szükséges_e, hogy egy agrárértelmiségi a szaktudásán túl művelt is legyen?"

A megadott válaszlehetőségek	leginkább egyet ért		legkevesébé ért egyet	
	fő	%	fő	%
Nem feltétlenül szükséges, a szakismeretek a fontosak	1	0,2	360	89,1
Nem szükséges, de hasznos, mert a műveltség elősegíti a munkából való kikapcsolódást	20	4,9	4	0,9
Szükséges, mert a művelt agrárértelmiségi jobban illeszkedik be a jó társaságokba	44	10,9	23	5,7
Szükséges, mert a műveltség a munkavégzést is elősegíti	145	35,9	6	1,5
Szükséges mert a kultúra boldogabbá teszi a magánéletet	194	48,1	11	2,8

Ha a táblázat adatait összevetjük az agrárértelmiségtől szerzett adatokkal, megállapíthatjuk, hogy a hallgatók műveltségadata a konzervatívabb. Hasonló megállapításra jutunk az interjúk elemzésekor is. A hallgatók a műveltség tartalmát általában az ismeretekre szűkítik le, s az emocionális szférát, az izlést, a beállítódásokat stb. a műveltség fogalmából kirekesztik. A kérdőív egyik kérdésére válaszlehetőségként néhány ismeretkört és más tudati tényezőt, illetve tevékenységet sorakoztattunk fel, a fogalmi szinteket szándékosan keverve. A feldolgozott válaszok a következőképpen alakultak.

19. táblázat. A korszerű műveltség tartalmát meghatározó tényezők a hallgatók szerint

a = a rangsorban első helyen, b = a rangsorban utolsó helyen jelölték, %-ban

A megadott tényezők	Szélső érték		Index
	a	b	
Szakmai ismeretek	52,2	5,5	0,840
Politikai-ideológiai ismeretek	7,7	3,2	0,760
Természettudományi ismeretek	12,2	6,0	0,714
Olvasottság	11,0	3,2	0,704
Gyakorlati ismeretek, készségek	6,0	8,5	0,679
Társadalomtudományi ismeretek	4,7	4,5	0,629
Kultúrált magatartás	11,7	9,9	0,600
Művészeti tájékozottság	6,0	11,0	0,559
Önkifejezési készség	7,7	13,0	0,479
Izlésszint	7,5	7,7	0,471

$$\text{Index} = \frac{Hn}{10N}$$

H = helyérték 10-től 1-ig

N = populáció /404 fő/

n = a helyértékek jelölésének száma

Az interjúk készítésekor rákérdeztünk arra, hogy a kérdőíveken miért ezt a sorrendet állították fel. A legtöbben úgy érveltek, hogy a széles körű ismeretekből automatikusan következik a jó izlés és a magatartás kultúráltsága. Többségük a műveltség korszerűségét abban a leegyszerűsítésben látta, hogy az ember ne csak humán, hanem természettudományi és műszaki tájékozottsággal is rendelkezzen. Csak néhányan foglaltak úgy állást, hogy az ismeretek csupán feltételei a műveltségnek.

Az egyes művelődési tevékenységek kedveltségét és gyakoriságát a 20. táblázat szemlélteti.

20. táblázat. "Mivel tölti el szabad idejét legszívesebben és leggyakrabban?"

Tevékenységek	legszívesebben rangsor index		leggyakrabban rangsor index	
Olvasás	1	0,834	1	0,803
Sportolás, kirándulás	2	0,797	2	0,754
Passzív pihenés	3	0,679	5	0,726
Mozilátogatás	4	0,664	4	0,731
TV-nézés	5	0,616	3	0,742
Üdvarlás	6	0,569	6	0,534
Színházlátogatás	7	0,547	8	0,450
Társastánc, disco	8	0,440	10	0,400
Hobby tevékenység	9	0,418	9	0,407
Más kulturális tevékenység	10	0,417	7	0,491
Kártyázás, társasjáték	11	0,268	11	0,334

$$\text{Index} = \frac{H_n}{11N}$$

H = helyérték 11-től 1-ig

N = populáció /404 fő/ n = jelölések

A legszivesebben és leggyakrabban üzött elfoglaltság tehát az olvasás és a sportolás. A TV-nézés inkább gyakori, mint kedvelt időtöltés. Kétség megképző, hogy a táncolás és a kártyázás a sorrendben az utolsó helyre kerültek. Ezt azonban az interjúk is megerősítették, ugyanis megtudtuk, hogy a szombat esti disco programokat az egyetemi klubban nem annyira a hallgatók, hanem a környékbéli szakmunkás tanulók, gimnazisták és ifjúmunkások látogatják. Ugy véljük, s ebben nem állunk egyedül, hogy ezt a műfajt nem annyira az ifjúság ezirányú érdeklődése tette ennyire elterjedté, hanem sokkal inkább a szórakoztatóipar erőltette rájuk.

Az előző fejezetben bemutatott 17. táblázatból kiszámítható, hogy a hallgatók szabad idejük 26 %-át fordítják művelődésre. Eszerint is a TV-nézést és az olvasást tekinthetjük a legelterjedtebb művelődési szokásnak. A kollégiumi és az egyetemi kulturális rendezvényeken, a kijelölt három nap valamelyikén a hallgatók egyharmada vett részt, 22 %-uk két alkalommal is. A külső rendezvényeket látogató 8,2 % közül 3 % színházban, 5 % a városi moziban és két diák Budapesten képzőművészeti kiállításon volt. Kulturális jellegű tartós kisközösségek foglalkozásain 13,3 %-uk vett részt. / Az adatlapok kitöltőinek egyébként 13 %-a volt tagja a felmérés idejében valamilyen körnek, szakkörnek, művészeti csoportnak./

A kérdőív másik kérdésére adott válaszokat összesítve megállapíthatjuk, hogy a hallgatók többsége csak a belső rendezvények iránt érdeklődik kellőképpen. A leglátogatottabb fórum az egyetemi mozi, valamint a kollégiumban és az egyetemi pinceklubban megrendezett műsorok. Az egyetemen kívüli alkalmak közül a táncos-zenés szórakozóhelyek adta lehetőséget

használják ki a legjobban. Meglepő, hogy a gödöllői művelődési házban a felmérésben résztvevők 86 %-a még nem volt.

21. táblázat. A kulturális rendezvények látogatása /%/

A gyakoriság jelölése: a = havonta többször, b = félévenként 1-2 alkalommal, c = évenként 1-2 alkalommal, d = ritkábban. /Populáció 404 fő/

Rendezvények	a	b	c	d
Egyetemi mozi	89,2	6,0	2,7	3,3
Kollégiumi rendezvények	78,2	11,3	3,2	8,1
A piceklub műsorai	73,2	12,8	5,3	10,2
Szórakozóhelyek	56,1	18,7	7,7	19,1
Múzeumok, tárlatok	35,8	41,3	11,7	16,2
Színházak	12,2	21,3	47,6	18,9
Más közművelődési intézm.	23,0	26,7	19,5	32,4
Komolyzenei koncertek	6,1	16,6	21,7	57,2
Helyi művelődési ház	5,3	4,5	4,8	86,1

Nem tartjuk szerencsésnek, hogy a hallgatók művelődési szokásai ilyen szorosan kapcsolódnak az egyetem közművelődési adottságaihoz. A tanulmányok befejezése után ezek az adottságok megszűnnek, s a falusi és kisvárosi környezet mostohább körülményei között a művelődési szokások is fokozatosan elhalnak. Akik nem szokták meg diákkorukban, hogy a színházak, hangversenyek, tárlatok látogatása lemondásokat és kényelmetlenségeket is követel, azok az egyetem elvégzése után aligha fogják. Akik egyetemistaként nem jutottak el művelődési otthonba, azok ott később is idegenül érzik magukat.

A hallgatók várákozásainknak megfelelően válaszoltak arra a kérdésre, hogy az általunk megadott tényezők milyen mértékben befolyásolják az intézményen belül művelődési aktivitásukat. A válaszokat az alábbi táblázat mutatja be.

22. táblázat. A hallgatók véleménye a művelődési aktivitásukat gátló tényezőkről

A befolyásolás jelzése: a = nincs, b = kicsi, c = jelentős, d = döntő

A megadott tényezők	A jelzések aránya %-ban				Index
	a	b	c	d	
Aránytalan nemi megoszlás	4,5	8,4	28,5	58,6	0,804
Szemléletbeli tényezők	4,9	21,0	35,4	38,7	0,692
Kevés szabad idő	12,9	26,7	35,9	24,5	0,564
A műsorok színvonala	23,0	51,5	18,3	7,2	0,366
A propaganda hiánya	30,7	42,8	22,5	4,0	0,332
Helyérték /H/	0	1	2	3	

$$\text{Index: } \frac{Hn}{3n}$$

$n =$ a jelölések száma
 $N =$ populáció /404 fő/

Tapasztalataink is azt igazolják, hogy az aránytalan nemi megoszlás valóban jelentős gátló tényező, ugyanis a hallgatók máshol szivesebben töltik el szabad idejüket. Egyet értünk az-
 zal a kritikus beismeréssel is, hogy ezt a szemléleteti tényező követi, megelőzve a kevés szabad időt. A táblázatban nem tűntük fel, de a legfontosabbnak tekintjük a következőt: a tudatosan szervezett kulturális nevelőmunkát, amely nemcsak a lehetőségek biztosítására korlátozódik, hanem legalább ekkora

súlyt helyez a művelődési igények felkeltésére is.

3. 4 Az oktatók magatartása, az oktatók és hallgatók viszonya

Az egyetemi, főiskolai oktatókra döntően fontos feladatok hárulnak az értelmiségnevelés területén. Az oktatók közvetítik a hallgatók felé azokat az értékeket, amelyek az értelmiségi lét alapvető meghatározói, de az értelmiségi válasz folyamatának szervezésében is részt vesznek. Emellett az oktatók magatartásukkal a hallgatók előtt modellt képeznek a majdani értelmiségi szerepek betöltéséhez. E három szempont közül itt a szereporientáló funkciót emeljük ki.

Az erre irányuló vizsgálatainkban több olyan sajátos eljárást alkalmaztunk, amelyek szükségessé teszik, hogy az eredmények ismertetésével párhuzamosan a módszerekre is részletesebben utaljunk.

Kutatásaink első fázisában a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Tanárképző Intézete mérnök-tanár szakos hallgatóira támaszkodtunk. Arra kértük meg őket, hogy volt tanáraik közül tetszés szerint válasszanak ki öt olyan típust, amely szerintük megfelelően reprezentálja az agrárfelsőoktatási intézmények oktatóit. A tipizáláshoz a Pécsi Orvostudományi Egyetem Ideglettani Intézete munkatársaitól kaptunk mintát. Ennek alapján a klasszifikáció tengelyét a következő fogalompárok alkották: a. regresszív-kreatív /az oktatásban az ismeretközlésre, vagy a problémamegoldó gondolkodás és az alkotókészség fejlesztésére

fordítanak több figyelmet/; b. racionalizáló-emócionalizáló /a hallgatók személyiségnek a fejlesztésekor inkább az értelmükre, vagy az érzelmeikre hatnak/; szervezeti-interperszonális /a kritikus pedagógiai szituációkat adminisztratív eszközökkel, vagy a személyes kapcsolatok útján oldják meg szívesebben/; plebejus- arisztokratikus /a hallgatókkal szemben tartózkodóak, vagy inkább népszerűsésre törekszenek/.

Ennek a négy fogalompárnak matematikai számítások szerint tizenhat variációja létezhet. A gyakorlatban azonban csak néhány kombináció létezik, ugyanis az egymás mellé rendelt tulajdonságok is gyakran kizárják egymást. Végül a tanárjelöltek által készített jellemzéseket összegezve a következő oktatói típusok rajzolódtak ki.

a/ Regresszív-racionalizáló-szervezeti-arisztokratikus

Előfordulása 20-22 %. Szakmai és általános tájékozottsága széles körű. A tanórákra alaposan készül fel, s a szakmai tartalomra helyezi a hangsúlyt. A hallgatókkal szemben fölényes, de korrekt. Inkább a lexikális tudást követeli meg. Kritikus helyzetekben szívesebben alkalmazza az adminisztratív eljárásokat, mint a személyes kapcsolatokban lévő lehetőségeket. Az oktatáson kívül nevelési feladatokat nem szívesen vállal. Az ifjúsági-mozgalmi és a közművelődési munkával szemben fenntartásai vannak. A jó tanulók egy része magatartásbeli modellnek tekinti.

b/ Kreatív-racionalizáló-interperszonális-plebejus. Előfordulása 26-28 %. Óráira néha felületesen készül, a diákok mégis szívesen hallgatják, mert mondanivalóját - néha s szakmai tartalom rovására - szívesen, élményatadóan fejt ki. A lexiká-

lis tudásnál többre becsüli a problémamegoldó gondolkodást és az eredeti ötleteket. A szervezeti megoldások helyett szívesebben alkalmazza a személyes kapcsolatok adta lehetőségeket. Az oktatáson kívüli nevelésben is aktív. Emiatt főleg az aktív kisebbséghez tartozó hallgatók számára képez modellet.

c/ Kreatív-emócionálizáló-interperszonális-plebejus.

Előfordulása 6-8 %. Általában a fiatal oktatók körében találkozunk vele. Az órákra rapszodikusán készül. A tananyagot sajátosan értelmezve gyakran tér el a hivatalos tantárgyi programtól. Szívesen alkalmazza a formabontó pedagógiai megoldásokat. A hallgatók körében igen népszerű. A szervezeti eljárásokat nemcsak kerüli, hanem néha "megkerüli". Tanítványai, annak ellenére, hogy ragaszkodnak hozzá és társaságát keresik csak ritkán tekintik modellnek.

d/ Regresszív-emócionálizáló- szervezeti-arisztokratikus.

Előfordulása 14-16 %. Óráira, mint minden nyilvános szereplésre alaposan készül fel. A hagyományos módszerekhez ragaszkodik. Tanítványaival a kapcsolata paternizáló és leereszkedő. Az önálló kezdeményezéseket, s főleg a hallgatók kritikus megjegyzéseit nem kedveli, a vitát velük kerüli. Az oktatáson kívüli nevelőmunka területén rendszerint csak reprezentatív feladatok ellátására, például bizottságok vezetésére, ünnepi beszédek megtartására, jutalmak átadására vállalkozik. A hallgatók általában nem tekintik modellnek.

e/ Regresszív-emócionálizáló-interperszonális-plebejus.

Előfordulása 28-30 %. Tanóráin a pedagógiai vonatkozásokra helyezi a nagyobb hangsúlyt. A hallgatókkal szemben közvetlen, de a népszerűséget megfelelő szakmai felkészültség és szakmai presztizs híján nem mindig sikerül kivívnia. A sztereotípiákat

követeli meg, de az önálló kezdeményezéseket sem gátolja. A szervezeti eljárások helyett a személyes kapcsolatokban keresi a megoldásokat. A különböző pedagógiai szituációkhoz jól alkalmazkodik, az oktatáson kívüli nevelésben is aktív. A hallgatók rokonszenvének megnyerésére néha vitatható módszereket használ. /Például, közös mulatozás, kártyázás, trágár beszéd stb./ Főleg a passzív többséghez tartozó hallgatók tekintik magatartásbeli modellnek.

Vizsgálataink második fázisában nagyobb figyelmet fordítottunk azokra a tulajdonságokra, amelyek az értelmiségi szerepkörhöz kapcsolódnak. Az adatgyűjtéshez új lehetőségként használtuk ki a GATE Tanárképző Intézetében időközben beinduló, a felsőoktatásban dolgozók számára szervezett évfolyamokat. A neveléseméleti konzultációk témái közé beiktattuk a "hallgatók és oktatók kapcsolata" témát, amelyet közösen dolgoztunk fel. Ennek előkészítésére a képzésben résztvevők újabb esettanulmányokat készítettek. Instrukcióink szerint, tanszékekről egy fiatal és egy idősebb munkatársat, valamint más tanszékekről három középkorú kollégát jellemeztek. Ehhez három típust különítettünk el. Vagyis a kiválasztott oktatóról előbb azt kellett megállapítani, hogy a három alapvető munkaterület közül hol a legaktívabbak, az oktatásban, a tudományos kutatásban, vagy a vezetői, irányítói tevékenységekben. Ezután azt kellett leírni, hogy a különböző oktatói szerepeket a jellemzett kollégák miképpen töltik be. Ennek kapcsán a következő szerepeket különböztettük meg: pedagógus szerep, szakember szerep, a közéleti ember szerepe, a művelt ember szerepe.

Korábbi vizsgálataink tapasztalatait is figyelembe véve a négy szerep megvalósulásának jellemzésére konkrétan jelöltünk meg néhány beállítódást. Elnevezésükre szintén közösen kerestük meg az alkalmasnak tűnő kifejezéseket. /Jelentésüket később ismertetjük./

Az egyértelműben megjelölt vizsgálati szempontoknak és készítők frissen szerzett neveléstudományi ismereteinek, nemeg alapos "helyismeretüknek" köszönhető, hogy az újabb esettanulmányokat jóval könnyebben tudtuk feldolgozni, mint a korábbiakat. A feldolgozásnál egyszerű statisztikai módszereket alkalmaztunk. Miután összesítettük a különböző típusok és tulajdonságok előfordulását, ezeket a számokat a populáció számához /345 fő/ viszonyítva százalékba számítottuk át. Végül a következő kimutatást tudtuk összeállítani.

I. Oktatói típusok az agrártudományi egyetemeken /a/ és a mezőgazdasági főiskolákon, illetve főiskolai karokon /b/.

	a	b
A. Oktató-nevelő munkára orientálódó	39 %	49 %
B. Tudományos munkára orientálódó	46 %	35 %
C. Vezetésre-szervezésre orientálódó	15 %	16 %

II. Az oktatói szerepekhez kapcsolódó beállítódások az agrárfelsőoktatási intézményekben

1. A szakember szerephez kapcsolódó beállítódások

- Professzionalizáló -- integráló

A. típusnál 52 : 45 %

B. " 68 : 32 %

C. " 61 : 39 %

Valamennyi típusnál együttevén 63 : 37 %

- Sztereotip -- kreatív

A. típusnál	81 : 19 %
B. "	39 : 61 %
C. "	53 : 47 %

2. A pedagógus szerephez kapcsolódó beállítódások

- Elsősorban ismeretközlő -- komplex nevelésre törekvő

A. típusnál	62 : 38 %
B. típusnál	86 : 14 %
C. típusnál	33 : 67 %
Valamennyi típusnál együttevée	68 : 32 %

- Autokrata -- laissez faire -- demokratikus

A. típusnál	15 : 16 : 69 %
B. "	18 : 70 : 12 %
C. "	20 : 67 : 13 %
Valamennyi típusnál együttevée	18 : 46 : 36 %

- Paternizáló -- plebejus -- menedzser

A. típusnál	42 : 33 : 15 %
B. "	58 : 23 : 19 %
C. "	75 : 12 : 13 %
Valamennyi típusnál együttevée	52 : 26 : 22 %

3. A közéleti ember szerepéhez kapcsolódó beállítódások

- Aktív - kiegyensúlyozott -- passzív

A. típusnál	28 : 26 : 36 %
B. "	12 : 57 : 31 %
C. "	85 : 15 : 0 %
Valamennyi típusnál együttevée	22 : 55 : 33 %

- Karrierista -- mértéktartó -- karizmatikus

A. típusnál	16 : 73 : 11 %
B. "	20 : 68 : 12 %
C. "	62 : 7 : 31 %
Valamennyi típusnál együttevée	18 : 70 : 12 %

- Tudományos közéletre koncentráló -- politikai közéletre koncentráló -- kultúrális közéletre koncentráló

A. típusnál	29 : 31 : 40 %
B. "	77 : 19 : 4 %
C. "	4 : 81 : 15 %
Valamennyi típusnál együttevén	49 : 28 : 33 %

4. A művelt ember szerepéhez kapcsolódó beállítódások

- A művelődést az anyagi érdekek elé helyező -- az adott művelődési lehetőségekkel élő -- alkalomszerűen művelődő

A. típusnál	18 : 61 : 21 %
B. "	14 : 58 : 28 %
C. "	21 : 71 : 8 %
Valamennyi típusnál együttevén	16 : 60 : 24 %

- Prakticista -- lataber -- szinkretizáló

A. típusnál	37 : 18 : 45 %
B. "	59 : 14 : 27 %
C. "	17 : 45 : 38 %
Valamennyi típusnál együttevén	48 : 16 : 36 %

A továbbiakban a fenti kimutatáshoz fűzünk rövid kiegészítést és magyarázatot.

Mint láthattuk az egyetemeken a tudományos kutatásra, a főiskolákon pedig az oktató-nevelő munkára nagyobb hangsúlyt helyező oktatók vannak többségben. /Ezzel nem állítjuk, hogy a főiskolai szinten színvonalasabb a pedagógiai munka./ Azokra, akik a tudományos kutatásra fordítanak több időt nem feltétlenül jellemző, hogy a képzéssel kapcsolatos feladataikat elhanyagolják. Ugyanakkor azok a kollégák, akik az oktató-nevelő munkát veszik elsődleges feladatuknak, gyakran a kutatások terén is kiemelkednek. Nem fogadható el viszont

az a felfogás, hogy a jó kutató egyben jó pedagógus is. Azt - az agrártudományi egyetemeken igen elterjedt - téves felfogást, ebben a tanulmányban, amely az értelmiségnevelés fontosságát taglalja, talán nem szükséges külön bírálni. A vezető, szervező és irányító tevékenységekre orientálódó oktatók között szintén vannak jó pedagógusok és jó szakemberek. Az ilyen irányú lekötöttségek azonban - ahogy erre az esettanulmányok készítői gyakran utaltak - annyira elfoglalják őket, hogy az oktatott tudományszak fejlődésével néha nem tudnak lépést tartani.

A vizsgálatok eredményeit értékelő konzultáción a különböző oktatói szerepek érvényesítéséről a következő vélemény alakult ki. A magatartásban általában mindenütt a szakember szerep dominál. Az egyetemi oktatóknál a művelt ember szerepe és a közéleti ember szerepe erőteljesebben domborodik ki, mint a pedagógus szerep. A főiskolai szintű intézményekben viszont a pedagógus szerep határozottabban fejeződik ki, mint a közéleti ember szerepe és a művelt ember szerepe.

A szakember szerepnél az adott diszciplinán belüli elmélyülésre ösztönző beállítódás a gyakoribb. Az integráló szemlélet és magatartás a legnagyobb arányban az oktató-nevelő munkára orientálódó kollégáknál fordul elő. A kreativitás a kutatásra orientálódó oktatók magatartásánál a leggyakoribb.

Amint említettük az agrárfelsőoktatási intézmények oktatói pedagógus szerepüket nem tekintik elsődlegesnek. Emiatt a szakképzéshez való viszonyulásaikban is több kritizálható megnyilvánulással találkozunk. Nem lehetünk elégedettek azzal, hogy többségük az ismeretközvetítés mellett a személyiségformálás

általános követelményeit figyelmen kívül hagyja. Kedvezőbb képet alkottunk pedagógiai-vezetői beállítódásukról. Számunkra meglepő volt, hogy csak minden hatodik minősíthető autokratának. Nem okozott viszont meglepetést a laissez faire hozzáállás nagy aránya. Tényanyagink is alátámasztja azt a tapasztalatot, hogy az agrárfelsőoktatásban mély gyökereket eresztett a paternizáló magatartás. Az oktatók jelentős része helyénvalónak tartja, hogy atyáskodjon a gyerekeknek vélt hallgatók fölött, s ennek következtében a fontosabb információkat elzárják előlük, önálló elképzeléseiket, javaslataikat nem veszik komolyan, de felelősségüket magukra akarják vállalni. /Van egy olyan feltevés, hogy ez a múlt mezőgazdaságában általános vezető-beosztott viszonyra vezethető vissza./ Magas azoknak az aránya is, akik egy sajátos infantilizálódással próbálnak azonosulni a hallgatókkal, népszerűsége pályázva szubkultúrájuk egyes szimbólumait /ruházkodás, beszédstílus/ megpróbálva átvenni. Ezt a beállítódást jelöltük "plebejus" kifejezéssel. Amint látható a kimutatásban azoknak a menedzser stílusú oktatóknak az aránya a legkisebb, akik a hallgatókkal való viszonyukban nem a saját presztizsüket helyezik előtérbe, hanem a hallgatók személyiségének a fejlesztését.

A közéleti ember szerepének a vitelét kifejező arányok csak úgy fogadhatók el, ha a "kiegyensúlyozott" kategóriába soroltakat az átlagos magatartásnak vesszük. A másik osztályozásnál a "karrierista" kategóriába azokat soroltuk, akik a közéletben is az egyéni érdeket helyezik előtérbe, a "karizmatikus" kategóriába pedig azokat, akik a társadalmi munkát az egyéni érdekeik rovására vállalják. A "kiegyensúlyozott" lényegében a köz⁶eső állapotot jelenti. Csupán hozzávetőlegesnek

tekinthetjük azokat az arányokat, amelyek az egyetemek és főiskolák közéletének három területével kapcsolatos beállítódásokat érzékeltetik.

A művelt ember szerepéhez rendelhető beállítódások vizsgálatára elegendőnek tartottuk két szempont kijelölését. A művelődési aktivitást szemléltető arányokat - mindennapi tapasztalatainkkal egybevetve - optimálisabbnak ítéljük meg a valóságos helyzetnél. Túlzónak tartjuk, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények oktatóinak hatvan százaléka valóban kihasználja az intézményben meglévő közművelődési lehetőségeket. A közművelődési titkárok beszámolóí szerint a rendezvényeket az oktatóknak mindössze néhány százaléka látogatja. A műveltség tartalmára visszavezethető kulturális beállítódások között "prakticistának" jelöltük azt az oktatót, aki csak a szakmai műveltsége fejlesztésére törekszik. /A köznyelv ezt inkább "szakbarbár"-ként tartja számon./ A "latainer" jelzővel a klasszikus humán műveltségeszményre orientálódó beállítódást jelöltük, amely rendszerint arisztokratikusan kultúrált magatartásban is kifejeződik. Erre főleg az idősebb oktatók körében találunk példákat, de a fiatalok közül is többen ezt tekintik példaképüknek. A "szinkretizáló" kifejezéssel azt a beállítódást jelöltük meg, amely a műveltséget az egyén minőségének tekinti, s ezt a szakmai és általános tájékozottságot egységbe hozva a magatartásában próbálja kifejezni. Nem tartjuk túlzásnak, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények oktatóinak egyharmadára ez jellemző. /Ezzel nem azt állítjuk, hogy mind széles körű szakmai és általános tájékozottsággal rendelkeznek, hanem azt, hogy önmagukat művelve az értékek szinkretizálására törekcszenek./ Így ebből a szempontból a hallgatók számára

megfelelő modellt képeznek.

Ahhoz, hogy az oktatói szerepeket a hallgatók értelmiségi szerepmintának tekintsék megfelelő személyes kapcsolatokra van szükség. Az oktatók és hallgatók viszonyát azonban csaknem valamennyi egyetemen és főiskolán kedvezőtlennek ítélik meg a szakemberek. Sipos Istvánné például az FPK korábbi vizsgálataira hivatkozva mutatott rá, hogy a felsőoktatási intézmények a hivatalos kapcsolatokká merevedett tanár-diák viszony következtében nem képesek hatékony nevelési rendszerként működni.⁷⁰ Faragó Magdolna húsz felsőoktatási intézmény mintegy másfélezer hallgatójának a véleményére támaszkodva fejtette ki, hogy a beilleszkedésnél is a legnagyobb akadályt az elégtelen tanár-diák viszony jelenti.⁷¹ Arra is kitért, hogy ebből a szempontból az agrárfelsőoktatásban az átlagosnál is rosszabb a helyzet. Fehér György kimutatta, hogy itt a hallgatók 6,7 %-nak van csak "a személyes problémák megbeszélésére feljogosító kapcsolata" tanáraival. Más adatokat is felhasználva fogalmazta meg a következőket: "Mivel a személyes hatások háttérbe szorulnak, oktatóink nem tudják kiaknázni megfelelő mértékben az oktatási folyamat interperszomális szerkezetéből adódó lehetőségeket, sem a pályára való felkészülésben, sem a társadalmi feladatokra történő felkészülés érdekében"⁷².

A nem kielégítő tanár-diák kapcsolat elsősorban az oktatók pedagógiai kultúráltságának hiányosságaira vezethető vissza. Emellett azonban több más ok is közrejátszik. Az agrárfelsőoktatásban ide sorolhatjuk a képzés struktúráját is. A kétoldalú személyes kommunikációra épülő kiscsoportos foglalkozások

aránya itt kisebb, mint a legtöbb más felsőoktatási intézményben. A tanulmányi követelmények sem az oktatókat, sem a hallgatókat nem készítik arra, hogy emiatt a tanórákon kívül rendszeresen találkozzanak. Ehhez hozzájárul a viszonylag kedvező ellátottság a tankönyvekből, jegyzetektől és más segédanyagokból. A gyakorlati foglalkozásokon ugyan több lehetőség adódik a személyes kapcsolatok kialakítására, ezeket azonban az alacsonyabb beosztású oktatók vezetik, a kik még nem rendelkeznek olyan hatáskörrel és azokkal a pedagógiai tapasztalatokkal, amelyek birtokában a hallgatók személyes problémáit kellőképpen meg tudnák oldani.

Annak ellenére, hogy a fiatalabb oktatók közvetlenebb kapcsolatokat tartanak fenn a diákokkal, mint az idősebbek, az elzárkózás tendenciája náluk is megfigyelhető. Ez gyakran annak a magatartásbeli zavarnak a következményeként jelentkezik, amely a különböző szerepek - főleg a pedagógus szerep és a közéleti ember szerepe - konfliktusaiból ered. Magától értetődik, hogy a fiatal oktatóktól feletteseik olyan közéleti feladatok vállalását várják el, amelyek az ifjúsági mozgalomhoz kapcsolódnak. Ezek a tevékenységek azonban egészen más viselkedési formákat követelnek meg, mint az oktatómunka. Triviális példának tűnik, de a mindennapi gyakorlatban sok pályakezdő oktató számára okoz komoly dilemmát, hogy a tanítványaival tegeződjön-e, vagy inkább magázza, illetve önzze őket. Az ifjúsági mozgalomban a fesztelenebb és oldottabb magatartás velejárója a tegeződés. Az oktatásban viszont a hallgatók magázása, önzése, s az ezzel járó kimértebb magatartás a kivánalom. Vonatkozik ez a fellépésre,

az öltözködésre és az egyéb viselkedési formákra is. A kétféle szerep ütközése csak azoknál a fiatal oktatóknál nem okoz gondot, akik elzárkóznak a közélettől, s a hallgatókkal csak tanári minőségükben tartják fenn a szigorúan "hivatalos" kapcsolatot.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben az oktatókat a hiányos pedagógiai-pszichológiai felkészültség is gátolja a hallgatókkal való szorosabb kapcsolatok kiépítésében. Kétségtelen, hogy többségük kizárólagosan empirikus úton igen jól elsajátítja az ismeretátadás mesterségét. Ugyanakkor a sokévi tapasztalattal rendelkezőknél is gyakran előfordul, hogy a váratlan és szokatlan pedagógiai szituációk zavarba hozzák őket. Többen emiatt is kerülnek az oktatáson kívüli közvetlen érintkezést tanítványaikkal, ugyanis tudják, hogy a didaktikai rutinra itt már nem támaszkodhatnak, s tartanak attól is, hogy ezen a területen, mint pedagógusok kudarcot vallanak.

4. AZ ÉRTELMISÉGNEVELÉS CÉLJAI AZ AGRÁRFELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN

/Javaslat a kutatás eredményeinek gyakorlati felhasználására/

Tényfeltáró vizsgálatainkkal elsősorban a pedagógia gyakorlatát kívántuk szolgálni. Kutatási eredményeink alkalmazásának lehetőségét egy olyan nevelési célrendszer felállításában látjuk, amely az agrárfelsőoktatási intézményekben elősegíti az értelmiségnevelés tudatosabbá, tervszerűbbé és szervezetté tételét. Ezt a célrendszert próbáltuk empirikusan megalapozni.

4.1 A célok tartalma, rendszerezése és a célrendszer felépítése

Az értelmiségnevelés céljainak rendszerezésénél a következő szempontokat próbáltuk érvényesíteni: egyrészt azt, hogy minél áttekinthetőbb legyen; másrészt alkalmazkodjék az agrárfelsőoktatási intézmények mindennapi gyakorlatához, a képzés sajátosságaihoz, a meglévő és megteremthető lehetőségekhez és a korábban kialakult tradíciókhoz; harmadrészt komolyabb elméleti kifogásokra ne adjon okot. Nem tűnik erőltetett szerénykedésnek ha bevalljuk, hogy számunkra az utóbbi okozta a több nehézséget.

A célok tartalmának megközelítésére, amint a bevezetésben említettük, az OPI egyik koncepcióját vettük alapul, amelyet Mihály Ottó és Lóránd Ferenc dolgoztak ki. Ez alkalmasnak bizonyult arra, hogy az értelmiségnevelés követelményeit a

komponenseire lebontsuk, s tényanyagunkat eszerint elredezve fogalmazzuk meg a konkrét teendőket. Arról is meggyőződünk, hogy a célokat több dimenzióban indokolt felsorakoztatni. A megfogalmazott célok rendszerezésénél azonban e két szerző logikáját már nem tudtuk teljes mértékben végigvinni. Az egyes dimenziókat alkotó célok⁷³ ugyanis, konkrét tevékenységekre lebontva több helyen fedik egymást.

A tartalmukban már meghatározott nevelési célok rendszerbe foglalására Ágoston György eljárását ~~maintettük~~ mintának. Ágoston professzor megkülönbözteti az általános célt, amelyet az embereszmény tartalmával azonosít és a részletes célt, amelyet a hagyományokra való tekintettel nevelési fő feladatnak nevez. Mivel a nevelést olyan kétoldalú folyamatnak tekinti, amelynek az alanyi /szubjektív/ oldalát a művelődéssel, a tárgyi /objektív/ oldalát pedig a műveléssel azonosítja, a nevelési fő feladatokat is két irányból közelíti meg. Egyrészt a kultúra tartományai felől, ahol a tudományos nevelést, a politechnikai nevelést, a testi nevelést, az erkölcsi nevelést az esztétikai nevelést és a világnézeti nevelést különbözteti meg. Másrészt a pszichikus folyamatok felől, ahol pedig az értelmi nevelést, az érzelmi nevelést, az akarati nevelést és a tevékenységekre nevelést helyezi el.

Tekintettel arra, hogy Ágoston György maga sem tekinti végleges megoldásnak ezt a rendszert, amellyel "közös gondolkodás" megindítására ösztönöz⁷⁴, másrészt arra, hogy mi nem az általános képzésre, hanem a szakirányú képzésre próbáljuk alkalmazni elképzeléseinket, néhány vonatkozásban ettől a felfogástól is eltértünk.

Módosításunk lényege a következő. A kultúra területei szerint történő felosztás helyett - tekintettel arra, hogy a marxista-leninista művelődéstudomány a kultúra fogalmát jóval szélesebb körre terjesztette ki⁷⁵ - a terminológiai problémák elkerülése végett a szellemi javak szerinti csoportosítást tartjuk ésszerűbbnek. Ebből viszont ki kell zárunk a politechnikai nevelést és a testi nevelést, ugyanis ezek nem a szellemi javak elsajátítására irányulnak. A pszichikus folyamatok felőli megközelítésnél pedig helyesebbnek véljük a tevékenységekre nevelést külön dimenzióként kezelni. Ebben a harmadik dimenzióban kaphat helyet a munkára nevelés részeként a politechnikai nevelés, valamint az egészséges életmódra nevelés egyéb szempontjaival kiegészítve a testi nevelés is. A tevékenységekre nevelés komponenseinek megjelöléséhez az OPI újabb javaslatait is alkalmaztuk⁷⁶.

Az elmondottakat összefoglalva az értelmiségnevelés fő feladatait a következőképpen csoportosítjuk:

a/ A pszichikus folyamatok szerint

1. értelmi nevelés
2. érzelmi nevelés
3. akarati nevelés

b/ Az emberiség szellemi javai szerint

1. természettudományi nevelés
2. társadalomtudományi nevelés
3. esztétikai nevelés
4. erkölcsi nevelés
5. nyelvi-kommunikációs nevelés

c/ Az alapvető társadalmi tevékenységek szerint

1. munkára nevelés
2. közéleti-politikai nevelés

3. kultúrális nevelés
4. egészséges életmódra nevelés
5. családi életre nevelés

A nevelési célokat különböző absztrakciós szinteken jeleníthetjük meg. Az értelmiségnevelés legáltalánosabb céljaként a társadalom értelmiségeszményét kell megjelölni. Ehhez viszonyítva az agrárértelmiség eszménye már alacsonyabb absztrakciós szintet képez. A következő absztrakciós szinten mi is a "nevelési fő feladatok" elnevezést használjuk. A további lebontásukat a nevelési szinterek szerint végzhetjük el, ahol az egyes intézmények eltérő adottságai a meghatározók. A legalacsonyabb absztrakciós szinten a nevelési célok konkrét teendők formájában jelennek meg. Ezeket a nevelőmunka szervezi formáihoz kapcsolhatjuk.

4.2 A célrendszer vázlata

Az itt felvázolt célrendszer áttekintésekor a következő szerkesztési szempontokat kell figyelembe venni: 1. A szakemberképzés céljait itt nem tüntetjük fel, de az értelmiségnevelés céljai csak azzal egybevetve lehet megfelelően értelmezni; 2. Mivel az általános nevelési célrendszert adaptáljuk az értelmiségnevelésre, részletesebben csak a sajátos feladatokat fogalmazzuk meg; 3. Az egyes célokat itt csak általánosítva jelöljük meg, valamennyi agrárfelsőoktatási intézményre vonatkoztatva. Részletesebb kifejtésük és lebontásuk csak az egyes intézmények adottságainak és lehetőségeinek szem előtt tartásával valósítható meg.

I. Az alapvető cél: olyan agrárértelmiségiek nevelése, akik a kommunista embereszmény tulajdonságai és a szakképzési célok által meghatározott szakmai felkészültség mellett

- demokratikus vezetői beállítódással és a munkavégzéshez szükséges, megfelelő belső késztetésekkel rendelkeznek;

- általános tájékozottságuk meghaladja a középiskolai szintet és ezt rendszeresen bővítik;

- aktiv közéleti és politikai tevékenységet fejtenek ki;

- más értelmiségiekhez hasonlóan bekapcsolódnak a közművelődésbe, de az agrárkultúra terjesztésében kiemelkedő szerepet vállalnak;

- magatartásuk a szocialista értelmiséghez méltóan kultúrált.

II. Fő feladatok

1. A pszichikus folyamatok szerint csoportosítva

a. Értelmi nevelés

Az értelmi nevelés a személyiségformálásnak az a területe, amely az értelmi megismerés képességeinek és belső folyamatainak a fejlesztésére irányul.

A felsőoktatásban a hallgatók már érett intellektussal rendelkeznek, így itt a szakmai követelmények által meghatározott speciális értelmi képességek fejlesztésére és a magasabb szintű intellektuális tevékenységek gyakorlására helyeződik a hangsúly. Sajátos feladatai az agrárfelsőoktatásban a következők:

- Az érzékelés és észlelés fejlesztésénél tekintettel kell lenni a pályakövetelményekre. /Például a növényvédő, a szőlész-borász és az élelmiszeripari szakoknál a szaglás és ízlelés, a gépész szakoknál a tér és a forma észlelése meghatározó

tulajdonság lehet./

- Valamennyi agrár szakmánál a szükséges a megfigyelő-képeességet fejleszteni. A tervezői és kutató munkára való felkészítésnél elsősorban a figyelemkoncentráló képesség, a szervezői és termelésirányító munkára való felkészítésnél pedig a figyelemmegosztó képesség megerősítése indokolt.

- A mérnökképzésben főleg az alkotó fantázia, a szakmérnökképzésben pedig a reprodukáló képzelet fejlesztése fontos.

- A gondolkodást és a logikai képességeket úgy kell alakítani, hogy ezek birtokában a hallgatók leendő szakmájukban a legbonyolultabb szellemi munkát is el tudják végezni.

b. Érzelmi nevelés

Az érzelmi nevelés lényege a személyiség finoman differenciált viszonyulásainak kialakítása személyi és tárgyi környezetéhez és önmagához.

Az egyetemi és főiskolai hallgatók érzelmi nevelésében, az életkori sajátosságok figyelembe vételével, lényegében azokat az elveket kell szem előtt tartani, mint az általános képzésben. Az agrárfelsőoktatásban a sajátos feladatok a következők:

- A hallgatókban ki kell fejleszteni és meg kell szilárdítani az agrár pályák iránti érzelmi kötődést.

- A morális érzelmek fejlesztésekor kiemelt figyelmet kell fordítani a felelősségérzet kialakítására, tekintettel az agrárértelmiségi munkakörrel járó gazdasági és szociális felelősségre.

- Az esztétikai érzelmek fejlesztésekor különösen a természeti szép iránti érzék alakítására kell figyelmet szentelni.

- Az oktatásban és az oktatáson kívüli nevelés területén a hallgatók számára minél több lehetőséget kell biztosítani

a sikerélményekre.

c. Akarati nevelés

Az akarati nevelés az akarati tulajdonságok kialakításában, majd a pozitív akarati tulajdonságok megszilárdításában és a negatív akarati tulajdonságok visszaszorításában valósul meg.

Mivel az akarati tulajdonságok az életkori sajátosságokkal szorosan összefüggnek, a felsőoktatásban az ifjúkorra, a szociális érés folyamatára kell összpontosítani. Az agrárfelsőoktatásban a következő sajátos feladatokat emelhetjük ki:

• Mindenekelőtt az értelmiségi szerepkörhöz kapcsolódó ösztönző-szabályozó személyiségdiszpozíciók kialakítására és megszilárdítására kell törekedni.

- Időszerű feladat a hallgatók tanulmányi fegyelmének megszilárdítása, ugyanis ez megalapozhatja a vezetői munkakörhöz nélkülözhetetlen fegyelmet is. Itt azonban az adminisztratív eszközök helyett a meggyőzés módszereit kell előtérbe helyezni.

- Nagy figyelmet kell fordítani a vezetői-irányítói tevékenységhez kapcsolódó egyéb akarati tulajdonságok - a megfontoltság, a határozottság, a gyors döntési képesség stb. - fejlesztésére is.

- Az értelmiségi minőséget meghatározó akarati tulajdonságok - például az önuralom, az erély, a nyitottság stb. - fejlesztésére is gondolni kell.

2. Az emberiség szellemi javai szerint csoportosítva

a. Természettudományi nevelés

A természettudományokkal való nevelés célja a széleskörű ismertetekkel megalapozott természettudományos világkép kialakítása.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben a természettudományi nevelésre, a képzés irányultságának következtében csak kiegészítő szerep hárul az értelmiségnevelés feladatai között. Az oktatáson kívüli ismeretterjesztésben a természettudományoknak azokat a területeit kell előtérbe helyezni, amelyre az oktatás tartalma nem terjed ki. /Például földrajzi ismeretek./

b. Társadalomtudományi nevelés

A társadalomtudományokkal való nevelés célja olyan tudati tükröződés kialakítása, amelyben reálisan fejeződnek ki az emberi társadalom fejlődésének törvényszerűségei.

A középiskolából kikerülő fiatalok társadalomtudományi felkészültsége elmarad attól, amely az értelmiségi szerepek betöltéséhez szükséges, ezért a felsőoktatásban is nagy hangsúlyt kell helyezni erre a nevelési fő feladatra. Az agrárfelsőoktatási intézményekben ehhez kapcsolódóan kell megvalósítani azt a követelményt, hogy az agrárértelmiségiek széles körű társadalomtudományi tájékozottság, fejlett történelmi tudat és tudományosan megalapozott szociális szemlélet birtokában felismerjék helyüket a társadalomban, képesek legyenek társadalmi környezetük formálására és szaktudásukat a haladás érdekében használják fel. A sajátos feladatok a következők:

- A hallgatókat körültekintően kell felkészíteni az agrártermelés humán problémáinak a megoldására.

- Tekintettel arra, hogy az agrárértelmiség tevékenységét elsősorban a mezőgazdasági lakosság körében fejti ki, a hallgatók történelmi tudatát az agrártörténelmi tájékozottság kiegészítésével és a haladó népi-nemzeti hagyományok alaposabb megismertetésével kell sajátos irányba formálni.

- Szükséges, hogy a leendő agrárértelmiségiek megfelelő agrárszociológiai tájékozottság birtokában jól ismerjék a falusi és kisvárosi lakosság értékrendjét, életmódját.

- A hallgatók irodalmi műveltségét úgy célszerű alakítani, hogy abban a parasztság sorsáról tájékoztató irodalmi alkotások fontos helyet kapjanak.

- Az értelmiségi szerepkörre való tekintettel a hallgatók viselkedési kultúráját etikai és pszichológiai tájékozottságuk bővítésével, s a társasági érintkezés szabályainak a megismerésével is fejleszteni kell.

c. Esztétikai nevelés

Esztétikai nevelés alatt azt a személyiségformáló folyamatot értjük, amelynek során az egyénben kialakulnak a valóság esztétikai elsajátításának képességei és azok a tulajdonságok, amelyek birtokában képesek az esztétikumot mindennapi tevékenységeikben és munkájuk eredményeiben is kifejezni.

A modern műszaki civilizáció hatására a szakképzésben és így a felsőoktatásban is fennáll a veszélye annak, hogy az esztétikai megismerés jelentősége elhalványul, s ez a személyiség egyoldalú alakulásához vezet. Ezért a felsőoktatási intézményekben a hallgatók esztétikai nevelésével elsősorban a képzés racionális jellegéből eredő egyoldalúságot kell ellensúlyozni. Alapvető követelmény, hogy a hallgatókban az értelmiségi minőség szintjén megfelelő fogékonyságot alakítsunk ki a természeti szép, a társadalmi szép, s a munka produktumaiban megjelenő szép iránt. Fokozni kell érdeklődésüket a művészetek iránt is, fel kell kelteni igényeiket a műalkotások rendszeres befogadására /fogyasztására/, s olyan izlést szükséges

bennük kifejleszteni, amellyel a közizlést is képesek formálni. Az agrárfelsőoktatási intézményekben a következő sajátos feladatokat tartjuk időszerűnek:

- Az agrárértelmiség hatásköre a környezet esztétikumának alakításában igen jelentős, s feltehetőleg a jövőben tovább növekszik. A hallgatók izlését ennek megfelelően kell alakítani.

- A leendő agrárértelmiséget különös gonddal kell felkészíteni a népművészeti - főleg a népi iparművészeti és a népi építészeti - értékek felismerésére, megóvására és ápolására is.

- Az utóbbi években a szórakoztatóipar az agrárfelsőoktatási intézményekbe is intenzíven hatolt be. Ezért az esztétikai nevelésnél az izlésromboló hatások visszaszorítására is nagy gondot kell fordítani.

d. Erkölcsi nevelés

Erkölcsi nevelés alatt a komplex személyiségformálásnak azt a területét tekintjük, amely a z egyén erkölcsösségének kialakítására és fejlesztésére, a magatartást szabályozó társadalmi normák, szabályok és szokások elásátítására irányul. Ezen belül a marxista neveléstudomány általában a következő feladatokat jelöli meg: közösségi nevelés, a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való szocialista viszonyra nevelés, a nemek közötti erkölcsös kapcsolatra nevelés, a z igazság szeretetére nevelés, a fegyelemre nevelés.

Az egyetemeken és főiskolákon tanuló fiatalok az erkölcsi fogalmakat, normákat és szabályokat már jól ismerik, s általában fejlett erkölcsi ítélőképességgel rendelkeznek. Erkölcsi tudatosságuk azonban még nem eléggé szilárd, a kedvező és a kedvezőtlen hatások egyaránt alakíthatják. Erkölcsi meggyőző-

désükben még az érzelmi elemek dominálnak, sokszor a racionális evidenciával szemben is. Erkölcsi szokásaikban már egyre inkább a felnőtt értelmiség magatartását gyakorolják.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben a következő speciális feladatok megoldását látjuk időszerűnek:

- A hallgatókat fel kell készíteni az agrár lakosság erkölcsének a megértésére, s az ezzel kapcsolatos toleranciára. Különösen fontos azoknak a képességeknek a kialakítása, amelyekkel a leendő munkatársaik, beosztottjaik munkaerkölcsét megfelelően tudják befolyásolni.

- Megfelelő erkölcsi ítélőképességet kell bennük kialakítani a különböző érdekek összeütközéseiből, az egyéni, a szövetkezeti és az állami tulajdon iránti viszonyból és a második gazdaság létéből eredő sajátos morális problémák megoldására.

- Fejlett erkölcsi felelősségtudatot kell bennük kialakítani a környezetvédelemmel, a természet ökológiai egyensúlyának megőrzésével kapcsolatban.

- Fel kell készíteni őket a családlalapítással, a gyermekek vállalásával és nevelésével kapcsolatos tevékenységekre, megfelelő erkölcsi beállítódások kialakításával is.

e. Nyelvi-kommunikációs nevelés

A nyelvi-kommunikációs nevelés célja az egyén beszédbeli és írásbeli kapcsolatteremtő rendszerének a fejlesztése, az anyanyelv minél magasabb szintű birtokba vételével és idegen nyelvek elsajátításával.

Az értelmiségi munkatevékenységek zöme - az irányítási,

a szervezési, a fejlesztési, a tervezői, a kutatási és az oktatási teendők ellátása - nyelvi formákban realizálódik.

A nyelvi kultúráltság az agrárértelmiségnél is pályakövetelmény. Az agrárfelsőoktatási intézményekben a nyelvi-kommunikációs nevelés legidőszerűbb feladatait a következőkben látjuk:

- Az oktatásban és az oktatáson kívül egyaránt a hallgatóknak több lehetőséget kell biztosítani beszédkészségük, vitakészségük, előadói készségük gyakorlására.

- Az írásbeli önkifejezési készségük javítása érdekében nagyobb helyírási és stilisztikai követelményeket kell velük szemben támasztani a szakmai képzésben is.

- Az oktatáson kívüli ismeretterjesztés eszközeivel bővíteni kell grammatikai és retorikai tájékozottságukat.

- Hatékonyabban kell ösztönözni az idegen nyelvek megtanulására.

3. Az alapvető társadalmi tevékenységek szerint csoportosítva

a. Munkára nevelés

Munkára nevelés alatt értjük azt a személyiségformáló folyamatot, amelynek eredményeként az egyében kialakulnak a munkavégzéshez szükséges ismeretek, jártasságok, készségek és a megfelelő belső ösztönző-szabályozó rendszer.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben a munkavégzéshez szükséges ismeretek, jártasságok és készségek elsajátíttatása a szakemberképző funkcióhoz kapcsolódik. Az értelmiségnevelő funkció érvényesítésekor, ezért inkább a megfelelő beállítódások kialakítására kell a nagyobb hangsúlyt helyezni.

Ennek kapcsán a következő feladatokat emeljük ki:

- Meggyőző pedagógiai ráhatásokkal meg kell erősíteni a hallgatók hivatástudatát. Fejleszteni kell identitásukat a pályával, az agrártermekéssel és az agrártermelés dolgozóival.

- Gyakoroltatni kell velük a különböző dolgozói szerepeket, főleg azokat, amelyek leendő munkakörükhöz kapcsolódnak. /Például a tudományosan felkészült szakember szerepét, a kreatív tervezői és fejlesztői szerepet, a dolgozók irányításáért felelős vezető szerepét, a termelésirányítói és munkaszervezői szerepet, stb./

- Fel kell bennük kelteni az innováció igényét, fejleszteni kell problémamegoldó és alkotó képességeiket.

- Ki kell bennük alakítani az anyagi és szellemi értékekkel való ésszerű gazdálkodás korszerű ökonómiai szemléletét.

b. Közéleti-politikai nevelés

A közéleti-politikai nevelés célja a felsőoktatásban a hallgatók felkészítése a társadalomszervező és társadalomirányító tevékenységekre, az ehhez szükséges ismeretek nyújtásával, jártasságok és készségek kialakításával, aktivitásra ösztönző beállítódások kifejlesztésével.

Az agrárértelmiségtől társadalmunk az átlagosnál élénkebb közéleti magatartást vár el. Ezért az agrárfelsőoktatási intézményekben ezt a nevelési fő feladatot kiemelten kell kezelni. A leg^{dő}szörűbb teendőket a következőkben látjuk:

- Folyamatosan fejleszteni kell a hallgatók politikai tájékozottságát.

- Az intézményekben olyan munkastilust és olyan atmoszférát kell kialakítani, amely a hallgatókat a közösséget érintő

gondokkal valóban megterheli és állásfoglalásra készíti, vagyis ennek nemcsak a lehetőségét adja meg.

- Az intézmények közéletében különböző megbízatásokkal minél több lehetőséget kell biztosítani az agrárértelmiségi hivatáshoz kapcsolódó közéleti szerepek gyakorlására.

- A hallgatókat olyan ismeretekkel is célszerű felvértezni, amelyekkel közéleti problémáikat /például jogi nehézségeiket, jogos érdekeiket hátráltató akadályokat, a bürokrácia gátjait/ le tudják küzdeni, s megfelelően tudnak tájékozódni a politikai, a tudományos és a kulturális életben.

- El kell mélyíteni nemzeti identitásukat, de fejleszteni szükséges a más népek kultúrájához és a nemzetközi progresszióhoz kapcsolódó viszonyulásaikat is.

c. Kulturális nevelés

A kulturális nevelés célja azoknak a személyiségdispozícióknak a kialakítása, amelyek egyfelől a kulturális értékek befogadásához, másfelől a kultúra értékeinek a gyarapításához, valamint a kultúra értékeinek a közvetítéséhez szükségesek. A kulturális nevelés az egyetemeken és főiskolákon kiterjed a hallgatók műveltségének gyarapítására, művelődési igényeik felkeltésére, művelődési szokásaik kialakítására és a népművelői tevékenységekre való felkészítésre.

Az agrárfelsőoktatási intézményekben sajátos feladatai a következők:

- Törekedni kell azoknak a műveltségbeli különbségeknek a kiegyenlítésére, amelyek a hallgatók előzetes felkészültségéből, a gimnáziumi és szakközépiskolai képzés különbözőségeiből, a családi és lakóhelyi kulturális környezet eltéréseiből

erednek. Ezzel szemben azt is lehetővé kell tenni, hogy a kiemelkedően tehetséges hallgatók is megtalálják a lehetőséget személyiségük kiteljesedéséhez. A két szempontot a tömeges, a kiscsoportos és az egyéni művelődési formák megfelelő arányai-
val kell biztosítani.

- Mivel saját műveltségét mindenki csak maga szervezheti meg, a művelődési igények felkeltésénél az önálló gondolkodásra, az egyéni ötletekre, a kreativitásra, a közösségek iránti vonzódásra és az önelismertetési szándékokra egyaránt építeni kell.

- A művelődési szokások kialakítása kapcsán arra kell törekedni, hogy a hallgatók ne csak a kényelmi igényeiknek megfelelő, intézményeken belüli művelődési lehetőségekkel éljenek, hanem a több időt, energiát, pénzt és lemondást követelő művelődési tevékenységek /színházak, hangversenyek, tárlatok, művelődési házak látogatása/ életvitelükben szintén rendszeressé váljanak.

- A népművelői feladatokra történő felkészítést egyrészt művelődéstudományi, művelődéspolitikai és művelődésmetodikai ismeretek nyújtásával, másrészt aktív kultúráközvetítői beállítódások kialakításával, harmadrészt a népművelői szerep gyakoroltatásával / az intézményen belül és az intézményen kívül/ kell elősegíteni.

- A kulturális nevelésben szem előtt kell tartani az agrárértelmisségi pályához kapcsolódó sajátosságokat, például az agrár lakosság kulturális arculatát, a falusi közművelődés helyzetét stb.

- A hallgatókat fel kell készíteni a mezőgazdasági kultúra terjesztésére a nem agrár lakosság körében is.

ä. Egészséges életmódra nevelés

Az egészséges életmódra nevelés célja az egyén szomatikus és higiéniai kultúráltságának fejlesztése. A neveléstudomány a következő részfeladatait jelöli meg: az egészség, a testi épség megőrzése; a szervezet tűrőképességének a fejlesztése; a mentális tűrőképesség fejlesztése; a megfelelő higiéniai és táplálkozási szokások, valamint az egészséges életrend kialakítása.

A felsőoktatásban is szem előtt kell tartani, hogy a szocialista pedagógia tárgya és alanya az egész ember a maga testi és szellemi valóságában. A szomatikus kultúráltság az agrárértelmiségnél pályakövetelmény. Emellett, mint az élő környezetet alakító szakemberekre és mint az élelmiszergazdaság irányítóira, a közegészség szempontjából is nagy felelősség hárul rájuk. Az agrárfelsőoktatási intézményekben ezzel kapcsolatban a következőkre kell törekedni:

- Elsősorban a tömegsport és a nem versenyszerű testedzés feltételrendszerét kell biztosítani, de támogatni kell a szakosodott sportolást is.

- A kollégiumokban meg kell teremteni az egészséges életrend feltételeit, beleértve a csend és a pihenés lehetőségeit is. Hatékony propagandával el kell érni, hogy a hallgatók étkezési szokásaikban az egészség logikáját érvényesítsék.

= Hatékony propagandát kell kifejteni a káros szenvedélyek /az alkoholizmus, a mértéktelen dohányzás/ ellen. Fel kell készülni a kábítószeres esetleges elterjedésével járó veszélyek elhárítására is.

- Ki kell bennük alakítani azokat a beállítódásokat,

amelyek birtokában tevékenyen vesznek részt a közegészségügy fejlesztésében, kihasználva az agrárértelmiségi pálya sajátosságait. /Például a környezet egészségesebbé tétele parkosítással, a mezőgazdasági kemikáliák körültekintő használatával, a lakosság táplálkozási kultúrájának fejlesztése új élelmezési cikkek előállításával, állategészségügyi tevékenységek stb/

e/ Családi életre nevelés

A családnak az egyén életében betöltött sajátos funkciója szükségessé teszi, hogy a családi életre nevelést fő feladatként kezeljük.

Az általános képzésben a családi életre nevelés gyakran a szexuális nevelésre korlátozódik. A felsőoktatásban - ahol ez már nem annyira időszerű, mint a fiatalabb korosztályoknál - fontosabbnak tartjuk annak a tudatosítását, hogy az egészséges fiatal házaspároknak erkölcsi kötelességük minél több gyermek vállalása. Tudatosítani kell azt is, hogy a család kultúrális közösség is, s ebből a szempontból az értelmiségi családok modellt képeznek társadalmi környezetükben. Az értelmiségi családok baráti összejövetelein /"fehér asztal mellett"/ néha a nagyobb közösségek sorsát érintő ügyek oldódnak meg. Ugyanakkor az értelmiség egy részénél a család szellemi alkotóműhely is lehet.

Az agrárfelsőoktatási intézmények hallgatóit, a fenti szempontokat figyelembe véve kell felkészíteni az értelmiséghez méltó kultúrált családi életre. Emellett fel kell hívni figyelmüket azokra a sajátosságokra is, amelyek az agrártelepüléseken élő értelmiségi családok életvitelét határozzák meg.

III. A fő feladatok lebontása a nevelési szinterekre

Az értelmiségnevelés fő feladatainak lebontásakor, az intézmények sajátosságai szerint, arra kell törekedni, hogy a nevelés szinterei nevelési mikrostruktúráként működjenek. Vagyis arra, hogy valamennyi nevelési fő feladat megoldását szolgálják. Az egyes szintereken belül azonban nem azonosak a lehetőségek a különböző feladatok megvalósítására, ezért szükséges megjelölni a hierarchiájukat is. Ez elősegíti az egész intézmény nevelőmunkájának arányos megtervezését és ellenőrzését is. Csupán iránymutatónak javasoljuk az alábbiakat.

- Az oktatásban az értelmi nevelés, a természettudományi nevelés és a munkára nevelés dominálnak. Hangsúlyozni kell még az akarati nevelést, a nyelvi-kommunikációs nevelést és a közéleti-politikai nevelést. A többi nevelési feladatot járulékos feladatként lehet megjelölni.

- A kollégiumi nevelésben az értelmi nevelés, a társadalomtudományi nevelés, az esztétikai nevelés és a kultúrális nevelés dominanciáját kell érvényesíteni. Emellett a többi nevelési feladat hangsúlyozása is indokolt.

- A KISZ-mozgalomban mint a nevelőmunka színterén az akarati nevelést, az erkölcsi nevelést és a politikai-közéleti nevelést lehet elsődlegesként megjelölni, de a többi nevelési feladat is kiemelhető.

- A sport területén az akarati nevelés, az erkölcsi nevelés és az egészséges életmódra nevelés lehet elsődleges feladat. Kiemelhető még az érzelmi nevelés, a természettudományi nevelés és a munkára nevelés.

- A TDK-mozgalomban az értelmi nevelés, az természettudományi, vagy társadalomtudományi nevelés és a munkára nevelés dominálnak. Hangsúlyozható még az akarati nevelés, a nyelvi-kommunikációs nevelés és a közéleti nevelés.

- A közművelődésben az értelmi nevelés, a társadalomtudományi nevelés és az esztétikai nevelés dominanciáját kell érvényesíteni a kulturális nevelés mellett. Ezen kívül a többi nevelési feladatot is ki lehet emelni.

4. 3. Lehetőségek kutatási eredményeink gyakorlati alkalmazására

"Ha valaki mérleget vonna arról - állapítja meg Pataki Ferenc -, hogy hazánkban mennyi iskolaügyi kutatás zajlott le, s számbavenné, hogy ezek felismeréseiből mennyi vonult be az intézményes iskolaügybe, a lighanem meghökkentő lenne az aránytalanság."⁷⁷ E sorok írója azonban abban a szerencsés helyzetben van, hogy kutatási eredményeinek gyakorlati alkalmazására már eddig is több lehetősége adódott.

A korábbi vizsgálataink - ha nem is túlságosan jelentős, de említésre méltó - eredménye, hogy néhány általunk kikerletezett nevelési forma és eljárás a gyakorlatban életképesnek bizonyult. Így például a közművelődési ismeretek fakultatív oktatására az 1971/72. és az 1972/73. tanévben Gödöllőn kipróbált speciálkollégiumi formát egy oktatási miniszteri utasítás 1976-ban az ország valamennyi felsőoktatási intézményében kötelezővé tette⁷⁸. Az általunk összeállí-

tott tantárgyi programját⁷⁹ és tankönyvet⁸⁰ az agrárfelsőoktatási intézményekben jelenleg is használják. A hallgatók közéleti nevelésére hatékony nevelési formának látszanak a regionális klubok. Megszervezésükre egyre több kollégium vállalkozik. Mi dolgoztuk ki az agrárfelsőoktatási intézmények kulturális együttműködésének jelenlegi rendszerét. /Ennek kapcsán az Agrárközművelődési Napokról és az agrárközművelődési táborról az értekezésben már tettünk említést./Vizsgálataink eredményeit a MÉM Szakoktatási és Kutatási Főosztálya az agrárfelsőoktatást érintő más intézkedések meghozatalánál is többször figyelembe vette. Így például 1980-ban mi kaptunk megbízást "Az oktatáson kívüli nevelőmunka irányelvei és stratégiája az agrárfelsőoktatási intézményekben" c. munkaanyag összeállítására, majd 1982-ben a "Közéletiségre nevelés az agrárfelsőoktatási intézményekben" c. irányelvek kidolgozására. E két felsőoktatáspolitikai dokumentum elkészítésénél elsősorban arra a tényanyagra támaszkodtunk, amelynek egy részét értekezünkben is ismertettük⁸⁰. Kutatási eredményeinket és tapasztalatainkat hasznosítottuk az 1983/84. tanévben az agrárfelsőoktatás távlati fejlesztési programjának kidolgozására létrehozott munkabizottság tagjaként is⁸¹.

Az értekezésben leírt kutatási eredmények további hasznosítására kedvező alkalom adódott azzal, hogy "A közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programja" alapján valamennyi agrárfelsőoktatási intézménynek el kell készíteni saját fejlesztési programját. Ezen belül ki kell dolgozniuk az intézmény értelmiségnevelő funkciójának érvényesítésére vonatkozó távlati terveiket is. Már folyamatban van egy olyan belső kiadvány

megjelentetése, amely értekezésünk első három fejezetét rövidítve, a negyedik fejezetben felvázolt célrendszert pedig részletesen tartalmazza. A tárcához tartozó egyetemek és főiskolák ezt felhasználhatják a komplex fejlesztési programjuk részét képező, értelmiségnevelő koncepcióik meghatározásához.

Elképzelhetőnek tartjuk, hogy az értekezésünkben ismertett tényanyagot, megállapításainkat és módszereinket a felsőoktatási pedagógia más területeit kutató kollégák is hasznosíthatják.

HIVATKOZÁSOK, JEGYZETEK

- 1 = A zárótanulmányok címe: dr. Balla Gábor Tamás: Az agrárfelsőoktatási intézmények oktatáson kívüli nevelőmunkájának néhány sajátossága és fejlesztésének lehetőségei. Gödöllő, 1980. = Értelmiségnevelés az agrárfelsőoktatásban. Gödöllő, 1984. GATE Tanárképző Intézet /Kézirat/
- 2 = Itt az MSZMP KB. 1981. február 3-i határozatára és a Minisztertanács 2015/1981. /VI.19./ sz. határozatára hivatkozhatunk.
- 3 = Ez elsősorban a következő művelődéspolitikai dokumentumokban fejeződött ki: MSZMP KB. 1974. márciusi határozata a közművelődés fejlesztéséről és a 104/1976. /M.K.1./ Om. sz. utasítás a felsőoktatási intézmények közművelődési munkájának fejlesztéséről.
- 4 = Berend T. Iván: Gazdaság - műveltség - társadalomtudomány. Magyar Tudomány, 1976/7-8. = Öt előadás gazdaságról és oktatásról. Gyorsuló idő. Magvető, Bp. 1978.
- 5 = Válaszút előtt a tudományegyetem. Vita. Magyar Tudomány, 1979/5-6, 8-9, 10. 11. számai
- 6 = Felsőoktatásunk távlati fejlesztési terve /I./ Felsőoktatási Szemle, 1983/4. 193-204. o.
- 7 = Huszár Tibor: Szakemberképzés - értelmiségképzés. Valóság 1980/6. 46-61. p.
- 8 = A közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programja. Művelődési Közlöny, 1984/8. 587-598. o.
- 9 = Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer. Akadémia Kiadó, Bp. 1976. 29-36. o.
- 10 = Vendégh Sándor: A didaktika alapjai a szakmai képzést nyújtó iskolák számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1979. 45-46.p. Hasonló állásponttal találkozunk Székely Endréné - Szokolosky István: Didaktika. Műszaki pedagógusok számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1975. = Nowacki, Tadeusz: Podstawy dydaktyki zawodej, Warszawa 1971. PWN. = Didaktika prozvodstvennava obucsényija. Avtor Fedorova, O. F. i Dumcsenko, N.I. Moszkva

- 11 = Forrásunknak az MSZMP KB. határozatait és az MSZMP XI. és XII. kongresszusának határozatait tekintettük.
- 12 = Ágoston György: Neveléstudomány. Tankönyvkiadó, Bp. 1970.
- 13 = Neveléstudomány. Szerk: Nagy Sándor és Horváth Lajos. Tankönyvkiadó, Bp. 1976.
- 14 = A Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásai és ajánlásai a távlati műveltség tartalmára és az iskolai nevelő tevékenység fejlesztésére. MTA, Bp. 1976.
- 15 = Mihály Ottó - Lóránd Ferenc: Az iskola általános nevelő-funkciója és az általánosan képző iskola fejlesztése. In: Vázlat a szocialista nevelőiskoláról. OPI, 1983. Bp.
- 16 = Adatok az agrárfelsőoktatási intézmények kulturális nevelőmunkájáról /Szerk: Balla Gábor Tamás/ Az Agrárfelsőoktatási Intézmények Közművelődési Bizottságának kiadványa. Gödöllő, 1983.
- 17 = A közművelődés helyzete a felsőoktatási intézményekben. 1982/83. /kézirat/ Művelődési Minisztérium, Bp. 1983.
- 18 = A Pedagógiai lexikon /Szerk: Nagy Sándor II. kötet, Akadémia Könyvkiadó Bp. 1977./ a "hivatásra való nevelés" fogalmát egyrészt a pályával kapcsolatos erkölcsi késztetések felkeltésében, másrészt a hivatás elvégzéséhez szükséges ismeretek, jártasságok és készségek kialakításában jelöli meg. Definíciójuk megfogalmazásakor figyelembe vettük Bábosik Istvánnak azt a megállapítását, hogy "a nevelési követelmények formájában megfogalmazott erkölcsi-társadalmi szükségletek a személyiség szükségleteivé, ösztönző rendszerének részeivé válva, a társadalmi elvárásokkal egybeeső irányba orientálják a magatartást és a tevékenységet". v.ö: B.I: A közvetett ráhatás szerepe a nevelési folyamatban. In: Pedagógiai Közlemények 18. Az ELTE Neveléstudományi Tanszékének kiadványai. Tankönyvkiadó, Bp. 1977. 87. p.
- 19 = Megállapításainkat elsősorban a következő művekből merítettük: Bakos István: Éhe a kenyérnek. Gyorsuló idő. Magvető, Bp. 1976. = Bethlendi László: Az agrárértelmisség társadalmi szerepe. Társadalmi Szemle, 1982/8-9. = Gönczi Iván:

Mezőgazdaságunk a korszakváltás küszöbén. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Bp. 1980. = Romány Pál: Néhány agrárpolitikai kérdés. Tudomány és Mezőgazdaság, 1976/5.

- 20 = Forrásunk: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MÉM Információs Központja, Bp. 1982. 10-13. p. /Dr.Manczel Jenő adatai, 1979./
- 21 = V.ö: Mihály Ottó: A nevelési cél és értékrendszer újraforgalmazásának igénye és egy lehetséges megoldás vázlatja. OPI Műhelytanulmányok 1. 1982. 30. p.
- 22 = Fehér György: Szemléletformálódás az állatorvos-képzésben. In: Sugarak 72. Az agrárfelsőoktatási intézmények irodalmi antológiája. /Szerk: Balla G.T./ Gödöllő, 1973.
- 23 = Forrásunk: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MÉM Információs Központja, Bp. 1982. 23. p.
- 24 = Forrásunk: Foglalkoztatottság és kereseti arányok. KSH. Bp. 1981. 197-198. p.
- 25 = Garami László: Fiatal diplomások falun. FPK. Bp. 1973. 54.p.
- 26 = Féjja Géza: Viharsarok. Megvető, Bp. 1973. 18. p.
- 27 = Forrásunk: Az agrárszakemberek feladatai a vállalati és állami irányításban, a kutatásban és a közéletben. /Szerk: Rendek László/ MÉM Információs Központja, Bp. 1980. 93-96.p.
- 28 = Forrásunk: Pályakezdő fiatalok beilleszkedésének kérdései /Szerk: Veszely Tibor és Leölkes Lajos/ MÉM Információs Központja, Bp. 1981.
- 29 = Az agrárszakemberek feladatai... /Rendek/ i.m. 91-92. p.
- 30 = Andrásy Mária: A parasztság körében folyó népművelési munka. Válogatott ajánló bibliográfia. Népművelési Intézet, Bp. 1965 = Novák Irén: Válogatott irodalomjegyzék a parasztság kultúrájának tanulmányozásához. Gödöllő, 1966.
- 31 = Itt csak a következőket emeljük ki. Erdei Ferenc: Egy szocialista intézményünk tanulságos fejlődése. Kritika, 1968/2.
= Erdei Ferenc: Az átalakuló magyar falu. Társadalmi Szemle, 1969/12. = Sipos Zsuzsa: A népművelés társadalmi feladatai

- és a paraszti szakműveltség. Népművelési Értesítő, 1966/6. Gyenis János - Söptei János: Uj falu, új emberek. Kossuth, Bp. 1970.
- 32 = Nagy László: A szövetkezeti alapszabály kultúrális vonatkozásai. Népművelés, 1968/2.
- 33 = Németi László: A szövetkezetek közművelődési helyzete és a fejlesztés lehetőségei. Tudomány és Mezőgazdaság, 1976/5. 24. p.
- 34 = Itt csak a következő publikációkat emeljük ki. Kamarás István - Polónyi Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár. Népművelési Propagandairoda, Bp. 1970. = Pártos Judit: Demográfiai hatások a művelődésben. A Népeségtudományi Kutatócsoport kiadványai 15. sz. KSH. Bp. 1967 = Akszentievic György: Az értelmiségi tevékenység és a munkahely főbb kérdéseinek megítélése a vidéki értelmiség körében. Társadalomtudományi Közlemények, 1972/4. = Garami László: Fiatal diplomások falun. FPK. Bp. 1973.
- 35 = A legjelentősebb vizsgálatot a Társadalomtudományi Intézet végezte. A sokszorosított zárótanulmány címe: A vidéki értelmiség helyzete. Szociológiai vizsgálat, Bp. 1971. A tárgykörrel kapcsolatban látsd még a 34. hivatkozást!
- 36 = A Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa Elnökségének és az Országos Népművelési Tanács felhívása. ONT. kiadv. 1968.
- 37 = Idézi Zsuffa Ervin: A mezőgazdasági szövetkezetek társadalmi-gazdasági fejlődése. Pártélet, 1977/2.
- 38 = Sárkány Pál: Tudomány, közművelődés és szakirodalom a mezőgazdaságban. Tudomány és Mezőgazdaság, 1976/5. 25. p.
- 39 = Forrásunk : Cseh-Szombathy László: A családdal foglalkozó szociológiai-demográfiai kutatások eredményei. In: A szocialista életmód kérdései 4. TIT kiadv. Bp. 1977.
- 40 = V.ö: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MÉM Információs Központja, Bp. 1982. 24-25. p.
- 41 = H. Sass Judit: Életmód és család. Az emberi viszonyok alakulása a családban. Akadémia, 1976. Bp.

- 42 = Miklós Pál: Axióma a tudományos-technikai forradalomról. Uj Irás, 1971/4. Látsd még: Vita a tudományos-technikai forradalomról. Társadalmi Szemle 1971. és 1972. évi számait.
- 43 = Ágh Attila: T.T.F. Uj Irás, 1971/4.
- 44 = Ágh Attila: A társadalomtudományok közvetlen termelőerővé válása. Szociológia, 1977/1. = Ágh Attila: Tudományos-technikai forradalom és művelődés. Magvető, Bp. 1977.
- 45 = Hankiss Elemér: Társadalmi csapdák. Diagnózisok. Bp.
- 46 = Az MSZMP XI. kongresszusa. Kossuth, 1975. 117. p.
- 47 = Gramsci, A: Marxizmus - kultúra - művészet. Kossuth, Bp. 1965. 99. p.
- 48 = Tóth János: A kistermelők és a művelődés. Módszertani Műhely, 1981/2. TIT, 1981.
- 49 = Forrásunk: Művelődési Minisztérium Statisztikai tájékoztató Felsőoktatás. 1981/82. Bp. 1983.
- 50 = Forrásunk: látsd 49.
- 51 = Példaként az utóbbi évek két fontos intézkedését, "Az agrárfelsőoktatási intézmények oktatáson kívüli nevelőmunkájának irányelvei és stratégiája /Bp. 1981./ és a "Közéletiségre nevelés az agrárfelsőoktatási intézményekben /Bp. 1982./" c. felsőoktatáspolitikai dokumentumok kiadását említjük.
- 52 = Az eredményekről, többek között a következő publikációk tájékoztatnak: Vörös Imre: Feladatlapok, a filozófia kezdő szintű oktatásának segédeszközei. Felsőoktatási Szemle, 1983/5. 275-278. p. = Fodor Ferenc - Győri Józsefné - Jávorszky Andrásné: Az önálló munkára nevelés a politikai gazdaságtan oktatásában. Felsőoktatási Szemle, 1983/1. 10-14. p.
- 53 = Fehér György: Az oktatás helyzete és korszerűsítésének lehetőségei az Állatorvostudományi Egyetemen. In: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MEM Információs Központja, Bp. 1982. 80. p.
- 54 = Birkás Márta: Hallgatóink közéleti felfogása. In: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MEM Információs Központja, Bp. 1982. 210. p.

- 55 = Maróti Andor: Közművelődés az egyetemen. Felsőoktatási Szemle, 1983/12. 742. p.
- 56 = Sugarak 71. Gödöllő, 1972. = Sugarak 72. Gödöllő, 1973. = Sugarak 73. Gödöllő, 1974.
- 57 = A fogalomrendszert itt Kozma Tamástól kölcsönöztük. /K.T.: A nevelésszociológia alapjai. Tankönyvkiadó, Bp. 1977.
- 58 = Goslin, D.A: Bevezetés a szocializáció kutatásába. Pedagógiai szociálpszichológia. Godolat, Bp. 1976. 33-35. p.
- 59 = Tömpe Ferenc: Hallgatóink véleménye néhány, mezőgazdaságunkra vonatkozó gazdasági-politikai kérdésről. In: Zárójelentés a GATE Hallgatói körében 1977-79-ben végzett nevelésszociológiai felmérések eredményeiről. Gödöllő, 1981.
- 60 = Fehér György: Az agrárértelmség helyzete és szerepe az agrártermelésben. In: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MÉM Információs Központja, Bp. 1982.
- 61 = Tömpe Ferenc: Néhány információ a szakmáról és az egyetemmel való hallgatói megelégedettség megítéléséhez. In: A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. MÉM Információs Központja, Bp. 1982.
- 62 = Fehér György i.m. 25-26. p.
- 63 = Fehér György i.m. 24. p.
- 64 = Tóth Lajos: A világnézeti nevelés helyzete és időszerű feladatai a DATE Mezőgazdasági Főiskolai Karán. Kari Közlemények 6 sz. Szarvas, 1982.
- 65 = Tóth Lajos: Főiskolai hallgatóságunk pályaképének néhány jellemző vonása. Kőrösparti Gazdászélet, IX. évf. 2. sz. 1984. február
- 66 = Zárójelentés a GATE hallgatói körében 1977-79-ben végzett nevelésszociológiai felmérések eredményeiről. Gödöllő, 1981.
- 67 = Tóth Lajos: A világnézeti nevelés helyzete és időszerű feladatai a DATE Mezőgazdasági Főiskolai Karán. Kari Közlemények 6. sz. Szarvas, 1982.

- 68 = Birkás Márta: A hallgatók közéleti felzárkózása. In: Zárójelentés a GATE hallgatói körében 1977-79-ben végzett nevelés-szociológiai vizsgálat eredményeiről. Gödöllő, 1981.
- 69 = Demjén Imre: Közélet - közérdek. Mezőgazdasági Mérnök, XX. évf. 17. sz. 1979. XII. 10.
- 70 = Sipos Istvánné: Egyetemi, főiskolai hallgatók társas kapcsolatai /Kézirat/ FPK. Bp. 1976.
- 71 = S. Faragó Magdolna: Az egyetemi, főiskolai hallgatók beilleszkedése a felsőoktatásba. FPK. Bp. 1979.
- 72 = Fehér György: Az oktatás hatékonysága és javításának lehetőségei az agrárfelsőoktatásban. Kutatási jelentés. /Kézirat/ Bp. 1979. Állatorvostudományi Egyetem
- 73 = A szerzők a következő dimenziókat jelölik meg: a. Az alapvető társadalmi tevékenységek: tanítás-tanulás; a közügyek intézése; szabadidő-tevékenységek; a fizikum fejlesztésére irányuló tevékenységek. B. Az alapvető társadalmi szerepek: az állampolgár társadalmi szerepe; a dolgozó társadalmi szerepe; az eszmei-politikai élet aktív résztvevőjének szerepe; a kultúra alkotójának szerepe; a fogyasztói szerep; a csoport tagjának szerepe; a család tagjának szerepe. C. Az alapvető viszonyulások, magatartások: az értékek világához való viszony; a társadalomhoz való viszony; a másik emberhez való viszony; az egyén önmagához való viszonya; a kultúrához való viszony; a természet világához való viszony; a technika világához való viszony. D. Az általános műveltség tartalmi irányai: nyelvi-kommunikációs nevelés? természettudományi nevelés; matematikai nevelés; esztétikai nevelés; történeti-társadalmi és politikai nevelés; szomatikus nevelés; technikai nevelés. V.ö: Mihály Ottó - Lóránd Ferenc: Az iskola általános nevelőfunkciója és az általánosan képző iskola fejlesztése. In: Vázlat a szocialista nevelőiskoláról. OPI, 1983. Bp. 58-81. p.
- 74 = Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelés célrendszere. Akadémiai Kiadó, Bp. 1976.
- 75 = Erről részletesebben tájékozódhatunk "A kultúra fogalmáról. Vélemények-viták. Kossuth, Bp. 1980% c. kiadványból.

- 76 = Az OPI közoktatásfejlesztési koncepciója. Országos Pedagógiai Intézet, Bp. 1983.
- 77 = Pataki Ferenc: Vázlat a szerkesztőség kérdéseire. Magyar Tudomány, 1976/4-5. im. 264. p.
- 78 = V.ö: 104/1976. /M.K.1./OM. sz. utasítás
- 79 = Utmutató a közművelődési ismeretek fakultatív oktatásához az agrárfelsőoktatási intézmények számára. MÉM Szakoktatási és Kutatási Főosztály megbízásából szerkesztette dr. Balla G-Tamás. Gödöllő, 1977.
- 80 = Balla Gábor Tamás: Közművelődési ismeretek. Egyetemi jegyzet. Gödöllő, 1974.
- 81 = Az elkészült dokumentum címe: "Az agrárfelsőoktatás távlati fejlesztési terve. MÉM Szakoktatási és Kutatási Főosztály, Budapest, 1974.

F Ü G G E L É K

1. Az oktatott szakok és a nappali tagozatos hallgatók száma az agrárfelsőoktatási intézményekben. 1981/1982.

Rövidítések: N = hallgatók száma; mg. = mezőgazdasági;
EK = egyetemi kar; FK = főiskolai kar; Üm. = üzemmérnök

<u>Megnevezés, székhely</u>	<u>Szak</u>	<u>N</u>
1. Agrártudományi Egyetem Gödöllő /GATE/	Általános agrármérnök Üzemszervező agrármérnök Mg. gépészmérnök	1.252
2. GATE FK Gyöngyös	Mg. szervező Üm.	199
3. Agrártudományi Egyetem Debrecen /DATE/	Általános agrármérnök	451
4. DATE FK Szarvas	Növénytermesztő Üm. Öntözéses-meliorizációs Üm.	335
5. DATE FK Mezőtúr	Mg. gépész Üm.	248
6. Agrártudományi Egyetem Keszthely /KATE/	Általános agrármérnök Agrárkémikus agrármérnök Növényvédelmi Üm.	476
7. KATE EK Mosonmagyaróvár	Általános agrármérnök	263
8. Kertészeti Egyetem Budapest /KE/	Kertészmérnök Kert-tájrendező mérnök Tartósítóiipari mérnök Tartósítóiipari Üm.	815
9. KE EK Kecskemét	Szőlőtermesztő Üm. Gyümölcsstermesztő Üm. Zöldségtermesztő Üm.	336

10. Erdészeti és Faipari Egyetem Sopron /EFE/	Erdőmérnök Faipari mérnök Faipari üm.	509
11. EFE FK Székesfehérvár	Földmérési üm. Földrendező üm	173
12. Állatorvostudományi Egyetem Budapest /ÁTE/	Állatorvos doktor	576
13. ÁTE FK Hódmezővásárhely	Állategészségügyi üm.	222
14. Élelmiszeripari Főiskola Szeged /ÉF/	Élelmiszeripari üm. Élelmiszergépészeti üm.	347
15. Mezőgazdasági Főiskola Kaposvár /KMGF/	Állattenyésztő üm. Kisállattenyésztő üm.	301
16. Mezőgazdasági Főiskola Nyíregyháza /NYMGF/	Mg. gépész üm. Növényvédelmi repülőgép- vezető ü.	208

2. Az agrárértelmiség körében végzett kérdőíves vizsgálatok

I. szakasz

Szinhely: Gödöllői járás

Időpont: 1978. április-május

A feldolgozott kérdőívek száma: 110 db.

II. szakasz

Szinhely: az ország 48 települése

Időpont: 1980/81 tele

A feldolgozott kérdőívek száma: 63 db.

III. szakasz

Szinhelye: 6 mg. tsz /Pest, Nógrád, Tolna megye/

Időpont: 1981/82 tele

A feldolgozott kérdőívek száma: /itt csak az x-el jelölt kérdéseket adjuk meg/ 42 db.

Minta a kérdőívről

Neve:

Életkora

Beosztása: x

Szakképzettsége: x

Családi állapota: x

Gyermekei száma:

Házastársa iskolai végzettsége: x

foglalkozása: x

Lakása: családi ház, öröklakás, szövetkezeti lakás, szolgálati lakás, főbérlet, albérlet, egyéb /Aláhuzandó!/
Lakóhelye: a munkahelyével azonos településen van, más köz-

ségben van, más városban van, Budapesten van

Naponta mennyi időt tölt el munkahelyén

főidényben órát

holtidényben órát x

Milyen napilapokat, folyóiratokat járát otthon?

Családi könyvtára hány kötetből áll?

Általában hol és mivel tölti el nyári szabadságát? /Gyakorisági sorrendben számozza az alábbi tényezőket!/ x

- többmire otthon, családdal, pihenéssel
- többnyire otthon, munkával
- országjáró túrával, üdüléssel
- külföldi utazással
- rokonok, ismerősök meglátogatásával
- más módon, a következőképpen:

Van-e valamilyen hobbija és mi az?

Mivel tölti el hétköznapi és hétvégi szabad idejét: A= a legszivesebben, B = a leggyakrabban? /Sorrendben számozza!/ x

A...	B...
	pihenéssel, könnyű kikapcsolódással
	olvasással
	TV-nézéssel
	valamilyen hobbi tevékenységgel
	sportolással, kirándulással
	kártyázással, sakkozással, más társasjátékkal
	színház, mozi, hangverseny, múzeum látogatással
	a családdal, gyermekneveléssel
	otthoni munkával
	egyéb módon a következőképpen:

Kikből tevődik össze baráti társasága? /Sorrendben számozza!/ x

- munkatársakból, kollégákból
- más szakmabeli ismerősökből
- házastársa munkatársaiból, kollégáiból
- szomszédokból
- nincs baráti társasága
- egyéb módon a következőkből:

Mivel foglalkoznak a baráti összejöveteleken? /Abeszélgetések témája és az egyéb elfoglaltságok felsorolása a gyakoriság sorrendjében!/
.....

A munkavégzés során találkozott-e olyan problémákkal az alábbiakban felsoroltak közül, amelyek megoldásra az egyetem kellőképpen nem készítette fel, s Ön számára konfliktust okozott?

/Válaszát a megfelelő számokkal jelezze!/
x

- Jelzés: 1 = soha nem fordult elő
2 = többször előfordult
3 = ritkán fordult elő
4 = igen gyakran fordult elő

- a szakmai munkavégzés vonatkozásában /szakmai problémák/
..... A beosztottak irányításával kapcsolatban
..... A felettesekhez való alkalmazkodásban
..... Az alacsonyabb szintű szaktudással rendelkezőkkel való
..... kapcsolatokban
..... Az alacsonyabb műveltséggel rendelkezőkkel való kapcsolatban

Tapasztalatai szerint a mezőgazdaság termelékenységét milyen mértékben befolyásolják az alábbi tényezők? x

- Jelzés: 1 = nem befolyásolja
2 = kis mértékben befolyásolja
3 = jelentős mértékben befolyásolja
4 = döntő mértékben befolyásolja

- A fizikai dolgozók szaktudása
..... A fizikai dolgozók műveltsége
..... A fizikai dolgozók szemlélete, hozzáállása
..... Az agrárértelmiség szaktudása
..... Az agrárértelmiség műveltsége
..... A fizikai és szellemi dolgozók kapcsolata

Véleménye szerint szükséges-e, hogy egy agrárértelmiségi a szaktudásán túl művelt is legyen? /Válaszát számokkal jelölje!/
x

1. Nem feltétlenül szükséges, a szakismeretek fontosabbak.
2. Nem szükséges, de hasznos, mert a műveltség elősegíti a munkából való kikapcsolódást.
3. Szükséges, mert a művelt agrárértelmiségi könnyebben illeszkedik be a jó társaságokba.
4. Szükséges, mert a műveltség a munkavégzést is elősegíti.

5. Szükséges, mert a kultúra boldoggá teszi a magánéletet.
Leginkább egyet ért a sz. indokkal
Legkevésbé ért egyet a sz. indokkal

Mivel egészítené ki az agrárfelsőoktatási intézményekben folyó képzést, hogy a pályakezdők jobb szakemberek legyenek. / A megadott tényezőket fontossági sorrendben számozza! /

- Több speciális szakmai ismeret oktatásával
- Több ideológiai és politikai ismeret oktatásával
- Vezetéstudományi, pszichológiai ismeretek oktatásával
- Az általános műveltséget gyapapító ismeretek oktatásával
- Több üzemi gyakorlattal

Ön szerint az alábbi tényezők milyen mértékben határozzák meg az agrárértelmiség közművelődési aktivitását?

Jelzés: 1 = kis mértékben; 2 = jelentős mértékben; 3 = nagy mértékben; 4 = döntő mértékben

- A nagy munkahelyi elfoglaltság, a kevés szabad idő
- A tájékozatlanság, a módszertani ismeretek hiánya
- A hivatásos népművelők nem aktivizálják őket kellőképpen
- Szemléletbeli tényezők, az agrárértelmiségiek nem tartják fontosnak, hogy közművelődési munkát is végezzenek.

A helyi művelődési otthon melyik rendezvényén vett részt utoljára?

A rendezvény megnevezése:

A rendezvény időpontja:

3. Az agrárértelmiség körében készült mélyinterjúk

A felvétel színhelye: az ország 32 különböző mezőgazdasági üzeme

A felvétel időpontja: 1977. tavasza

Az elkészült interjúk száma: 32

Vezérfonal

I. kérdéscsoport: származása, gyermekkora

Szülei foglalkozása az interjúalany születésekor és jelenleg. Szülei lakóhelye, vagyoni helyzete. Jellemző családi szokások. Melyek voltak az interjúalany legkedvesebb gyermekkori élményei? Jelenleg milyen a viszonya szüleihez?

II. kérdéscsoport: iskoláskor

Hol végezte az általános és a középiskolát? Milyen tanuló volt? Melyek voltak a legkedveltebb tantárgyai? Melyek a legkedvesebb élményei ebből a korból?

III. kérdéscsoport: pályaválasztás

Mikor és milyen indítékok alapján választotta az agrár pályát? Voltak-e ezzel kapcsolatban korábbi élményei? Választásával meg van-e elégedve?

IV. kérdéscsoport: egyetemi, főiskolai évek

Milyen tanuló volt? Milyen tantárgyakat kedvelt? Kikből tevődött össze baráti társasága? Utólag visszatekintve, hogyan ítéli meg az egyetemi, főiskolai képzést? Melyek voltak a legkedvesebb élményei ebből a korból?

V. kérdéscsoport: pályakezdés

Hol kezdte a pályáját, hogyan került erre a munkahelyre? Mint pályakezdőt munkatársai és felettesei hogyan fogadták? Pályakezdéskor milyen tényezők jelentették számára a legnagyobb nehézségeket? Melyek voltak az első sikerélményei és kudarcélményei?

VI. kérdéscsoport: jelenlegi munkakör, munkahely, hivatás

Meg van-e elégedve munkakörével, beosztásával, jövedelmével? Mi a véleménye feletteseiről? Hogyan tud kijönni a beosztottjaival? Van-e lehetősége szakmai ambíciói kiélésére? Hogyan ítéli meg az agrárértelmiség társadalmi presztizsét?

VII. kérdéscsoport: család, életmód, szabad idő

Mikor házasodott meg? Házastársa iskolai végzettsége, munkahelye, beosztása. Vannak-e gyermekeik? Látogatják-e a szülőket, rokonokat? Gyermekekkel kapcsolatban mik a terveik? Hogyan minősíti életkörülményeit? Milyen a kapcsolatuk a helyi lakossággal és a helyi értelmiséggel? Kikből tevődik össze baráti társasága? Mivel foglalkoznak a baráti összejöveteleken? Házastársával megbeszéli-e a munkahelyi problémákat? Szokott-e házastársával olvasási élményeiről, mozirol, színházról, zenéről, tudományról beszélgetni? Milyen közös művelődési szokásaik vannak? Mivel töltik szabad idejüket?

VIII. kérdéscsoport: műveltség, művelődés

Hogyan értelmezi a műveltség fogalmát? Magát művelts embernek tartja-e? véleménye szerint növekedne-e a termelékenység, ha a dolgozók szaktudását és műveltségét fejlesztenék? Mi a véleménye arról, hogy az agrárértelmiségiek nem olyan műveltek, mint a más szakmabeli értelmiségiek? Mi a véleménye az agrárértelmiség közművelődési feladatairól? Miképpen lehetne az agrárértelmiség közművelődési aktivitását fokozni?

Pontosan meg kell jelölni a következő adatokat:

Életkor:

Képesítés:

Munkahely:

Beosztás:

Családi állapot:

Gyermekek száma:

Társadalmi funkciók:

4. Fókuszinterjúk agrárértelmiségek viszonyulásairól

A felvétel helye: az ország különböző mezőgazdasági üzemei

A felvétel időpontja: 1979. október - december /16 db/
1980. október - december /31 db/
1981. március - május /22 db/
1982. március - május /17 db/

Az elkészült interjúk száma összesen: 86 db.

Vezérfonal

I. kérdéscsoport: Gyermekkor, pályaválasztás

Hol született, milyen családból származik? Hol végezte a középiskolát? Milyen indítékok alapján választotta az agrár pályát? Voltak-e olyan gyermekkori élményei, amelyek erre ösztönözték?

II. kérdéscsoport: A képzés időszaka

Hol végezte az egyetemet, főiskolát? Milyen tanuló volt? Az oktatáson kívül milyen akciókban vett részt, milyen társadalmi munkát végzett? Hogyan ítéli meg az egyetemi, főiskolai képzést, ha rajta múlha miben változtatna rajta?

III. kérdéscsoport: Munkahely, munkakör, hivatás

Hol kezdte a pályáját? Pályakezdekéskor milyen konfliktusai voltak? Jelenlegi munkahelyével és jövedelmével meg van-e elégedve? Van-e lehetősége a szakmai ambíciói megvalósítására? Milyen a viszonya munkatársaival? Hogyan ítéli meg az agrárértelmiség társadalmi presztizsét?

IV. kérdéscsoport: család, életmód, szabad idő

Mikor házasodott meg? Házastársa iskolai végzettsége, munkahelye, beosztása. Vannak-e gyermekeik? Melyek számára azok a fő problémák, amelyek a gyermeki nevelésével járnak? Milyen a kapcsolatuk a helyi lakossággal? Kikből tevődik össze baráti társaságuk? Mivel foglalkoznak baráti összejöveteleiken? Melyek a családjuk legjellemzőbb művelődési szokásai? Mivel töltik el szabad idejüket? Szokott-e házastársával az olvasási

élményeiről, kulturális, illetve tudományos témákról beszélgetni? Megbeszélük-e egymással a munkahelyi, illetve szakmai problémákat?

V. kérdéscsoport: közélet, művelődés

Milyennek itéli meg munkahelye és lakóhelye közéletét? Milyen közéleti feladatokat vállal? Mi a jellemzője a település kulturális életének? Véleménye szerint növekedne-e a termelékenység, ha a mezőgazdasági dolgozók műveltségét növelnék? A szakmai, vagy az általános műveltségük fejlesztését tartja-e fontosabbnak? Mi a véleménye az agrárértelmiség közművelődési feladatairól? Miképpen lehetne ezen a téren aktivitásukat növelni?

Posztos adatokat kérünk a következőkről

Az interjúalany életkora; képesítése; munkahelye; beosztása; családi állapota; a házastárs iskolai végzettsége és beosztása; a gyermekek száma.

5. Az agrárértelmiségi családok művelődési szokásairól készült esettanulmányok

Az adatfelvétel helye: 4 esetben Budapest
11 esetben valamelyik megye székhelye
118 esetben kisebb település

Az adatfelvétel ideje: 1977/78 - 61 db.
1980/81 - 29 db.
1981/82 - 43 db.

A feldolgozott esettanulmányok száma összesen: 133 db.

A családok kiválasztásának fő szempontjai: a férj olyan agrárértelmiségi, aki diplomáját agrárfelsőoktatási intézményben szerezte meg; a feleség lehet más szakmabeli is, de szintén felsőfokú képesítéssel rendelkezik.

Vezérfonal

I. rész: előzmények

Mindkét házastárs származásának megjelölése a szülők társadalmi státusa és eredeti lakóhelyük szerint. A férj pályaválasztási indítékainak és egyetemi, főiskolai éveinek rövid jellemzése a visszaemlékezései alapján. /Amennyiben a feleség szintén agrárértelmiségi ez rá is vonatkozik!/ Megismerkedésük és házasságkötésük története.

II. rész: jelenlegi körülményeik

A házastársak munkahelye, beosztása. Lakáskörülményeik. Gyermekek száma, életkora. A gyermekek neveltetésével kapcsolatos aspirációik, gondjaik. A munkahelyi és családi körülmények összefüggései. A férj /és agrárértelmiségi feleség/ meg van-e alégedve beosztásával, jövedelmével, szakmai kibontakozásának lehetőségeivel. Milyen a kapcsolatuk a helyi lakossággal? Milyen mértékben vesznek részt a családtagok a közéletben?

III. rész: művelődési szokásaik

A családtagok mivel töltik el szabad idejüket? Végeznek-e a hivatalos munkájuk mellett egyéb jövedelemkiegészítő munkát? Kikből tevődik össze baráti társaságuk? Milyen rendszeresen tartanak baráti összejöveteleket, s ezeket milyen tartalommal töltik meg? Mit szeret olvasni a férj és mit a feleség? Családi könyvtáruk kötetszáma hozzávetőlegesen. Milyen újságokat folyóiratokat járatnak? Milyen időközönként járnak moziba, színházba, hangversenyre, kiállításra? Va-e valamilyen kulturális jellegű hobbijuk? A házastársak közül melyik az aktívabb a művelődésben? Hogyan ítélik meg saját művelődési szokásaikat?

Adatok:

A házastársak életkora

Iskolai végzettségük, szakmájuk, beosztásuk

A következő művelődési tevékenységek gyakoriságának pontos megjelölése: TV-nézés, napi sajtó olvasása, szakirodalom olvasása, szépirodalom olvasása, ismeretterjesztő irodalom

olvasása, kirándulás, országjárás, színházlátogatás, mozilátogatás, múzeumlátogatás, a művelődési otthonok programjain való részvétel, az egyéb kulturális elfoglaltságok.

6. A GATE hallgatói körében végzett kérdőíves vizsgálatok

Az adatfelvétel időpontja: 1978. március-április

A vizsgálat helye: Gödöllői Agrártudományi Egyetem

Nyisztor György Kollégium

A feldolgozott kérdőívek és időmérlegek száma: 404 db.

A/ Minta a kérdőívről

Név:

Kar:

Évfolyam:

Szülei lakóhelye. A következő számokkal jelölje: 1 = tanya; 2 = falu; 3 = kisváros; 4 = város; 5 = Budapest

Születésekor:

Jelenleg:

Apja foglalkozása. A következő számokkal jelölje: 1 = magán gazdálkodó; 2 = kisiparos; 3 = mezőgazdasági fizikai dolgozó; 4 = fizikai dolgozó más szektorban; 5 = alkalmazott mezőgazdaságban; 6 = alkalmazott máshol; 7 = értelmiségi, vezető mezőgazdaságban; 8 = értelmiségi, vezető más szektorban; 9 = egyéb

Születésekor:

Jelenleg:

Hol végezte a középiskolát:

Milyen tömegszervezet tagja:

Milyen mozgalmi funkciót tölt be:

Milyen lapokat, folyóiratokat olvas rendszeresen? Sorolja fel a gyakoriságot is feltüntetve!

Milyen témájú könyveket olvas rendszeresen? Válaszát a megadott műfajok mellett tüntesse fel!

Szakirodalom

Szépirodalom

Tudományos ismeretterjesztő művek

Mivel tölti el szabad idejét legszivesebben /A/ és leggyakrabban /B/? Fontossági sorrendben számozza 1-től 10-ig!

A	B
	pihenéssel, könnyű kikapcsolódással
	olvasással /ami nem tanulmányi jellegű/
	TV-nézéssel
	sportolással, kirándulással
	valamilyen hobbi üzésével
	mozilátogatással
	színházlátogatással, komolyzenei koncertlátogatással
	egyéb kulturális elfoglaltsággal
	kártyázással
	udvarlással
	társastáncsal, discoval

Milyen időközönként látogatja a felsorolt kulturális programokat? A következő számokkal jelezze: 1 = havonta többször; 2 = félévenként 1-2 alkalommal; 3 = évenként 1-2 alkalommal; 4 = ritkábban, soha

- az egyetemi pinceszobák rendezvényei
- kollégiumi rendezvények
	a gödöllői művelődési ház rendezvényei
	más közművelődési intézmények rendezvényei
	színházi előadások
	komolyzenei koncertek
	filmszínházak
	múzeumok, tárlatok
	táncos, zenés szórakozóhelyek

Véleménye szerint a felsorolt tényezők milyen mértékben befolyásolják a hallgatók kulturális aktivitását az egyetemen? A következő számokkal jelezze: 1 = nem befolyásolja; 2 = kis mértékben befolyásolja; 3 = jelentős mértékben befolyásolja; 4 = döntő mértékben befolyásolja

- A kevés szabad idő
- Az egyetemi kulturális műsorok színvonala
- A megfelelő propaganda hiánya
- Az aránytalan nemi megoszlás
- A megfelelő szemlélet hiánya a hallgatók részéről

Véleménye szerint szükséges-e, hogy egy agrárértelmiségi a szaktudásán túl művelt is legyen? /Számokkal jelölje választát/

- 1 = Nem feltétlenül szükséges, a szakismeretek a fontosak.
- 2 = Nem szükséges, de hasznos, mert a műveltség elősegíti a munkából való kellemes kikapcsolódást.
- 3 = Szükséges, mert a művelt agrárértelmiségi jobban illeszkedik be a jó társaságokba.
- 4 = Szükséges, mert a műveltség a munkavégzést is elősegíti.
- 5 = Szükséges, mert a kultúra boldogabbá teszi a magánéletet.

Leginkább egyet ért a sz. indoklással

Legkevésbé ért egyet a sz. indoklással

Véleménye szerint az alábbi tényezők milyen mértékben határozzák meg a korszerű műveltség tartalmát? Válaszát számokkal 1-től 10-ig fontossági sorrendben jelölje!

- A szakmai felkészültség
- Politikai, ideológiai ismeretek
- Természettudományi ismeretek
- Gyakorlati ismeretek, készségek
- Az izlészint
- A művészeti tájékozottság
- A kultúrált magatartás
- Az önkifejezési készség
- Az olvasottság
- A társadalomtudományi ismeretek

7. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem hallgatóival készült fókuszinterjúk

A felvétel helye: Gödöllői Agrártudományi Egyetem
Nyisztor György Kollégium

A felvétel időpontja: 1978. április-május
1979. október-november

A feldolgozott interjúk száma: 42

Vezérfonal

Az interjúalany neve:

Kar: Évfolyam:

I. kérdéscsoport: származás, gyermekkor

Szülei foglalkozása és lakóhelye az interjúalany születésekor és jelenleg. Hol töltötte gyermekkorát? Melyek a legkedvesebb gyermekkori élményei?

II. kérdéscsoport: pályaválasztás

Hol végezte el a középiskolát? Milyen megfontolások alapján döntött úgy, hogy erre az egyetemre jelentkezik? Korábban kötődött-e valamiképpen a mezőgazdasághoz? Jelenleg miben látja a mezőgazdasági termelés jelentőségét, s véleménye szerint a köztudat elismeri-e kellőképpen?

III. kérdéscsoport: egyetemi oktatás

Elégedett-e az egyetemi oktatás színvonalával? Véleménye szerint milyen tantárgyakat kellene eltörölni, illetve bevezetni? Milyennek itéli meg a hallgatók és oktatók viszonyát?

IV. kérdéscsoport: egyetemi közélet

Milyen társadalmi munkát végez, milyen klubnak, körnek, együttesnek a tagja. Mi a véleménye a KISZ szervezet és az aktívák tevékenységéről?

V. kérdéscsoport: művelődés

Hogyan értelmezi a korszerű műveltség tartalmát? Véleménye

szerint szükséges-e, hogy egy agrárértelmiségi a szakmai felkészültsége mellett művelt ember legyen? Indokolja meg! Hogyan itéli meg az egyetemi közművelődési munkát? A hallgatók kihasználják-e az adott lehetőségeket, s ha nem miért?

VI. kérdéscsoport: a jövővel kapcsolatos elképzelések

A diploma átvétele után hol szeretne dolgozni, s erre milyen esélyei vannak? Leendő munkahelyétől mit vár? Vannak-e sajátos tervei a szakmai munkavégzéssel kapcsolatban? Milyen házastársat szeretne választani? Hány gyereket vállalna szívesen? Milyen lakáskörülményekre vágyik, s erre milyen esélyei vannak? Hogyan tervezi családjá életvitelének a megszervezését? Vanak-e továbbtanulási tervei az egyetem elvégzése után?

8. Adatok az agrárfelsőoktatási intézmények kulturális nevelőmunkájáról

Az adatfelvétel helye: A MÉM-hez tartozó felsőoktatási intézmények.

Az adatfelvétel időpontja: 1982. június-szeptember

A feldolgozott adatlapok száma: 16

Minta

Intézmény:

A hallgatók száma: fő. Ebből kollégista: fő, nő: fő.

A kulturális kiadásokra fordított összeg /Ft/

Ebből HKT-alap: KK-alap: Külső támogatás:

Bevétel: Egyéb:

A rendezvények száma

a. Ismeretterjesztő

Ezek közül

 hagyományos előadás: természettudományi:

 ankét, vita : társadalomtudományi:

 élménybeszámoló : szakmai :

b. Művészeti

színházi bemutató :
irodalmi előadásst :
komolyzenei koncert:
könnyűzenei koncert:
néptánc bemutató :
tánc ház :
filmbemutató :
egyéb :

c. Könnyű szórakoztató rendezvények

Hagyományos bál :
Egyéb, tánc est :
disco rendezvény :
egyéb :

d. Író-olvasó találkozók :

e. Vetélkedők :

f. Kiállítás

képzőművészeti :
fotóművészeti :
népművészeti :
egyéb művészeti :
ismeretterjesztő :
politikai :
vegyes :

2. Kultúrális jellegű tartós kisközösségek /klubok, körök,
szakkörök, amatőr művészeti csoportok/

Megnevezés

A tagok
száma

A szakmai
vezető
képesítése,
alkalmazása^x

/A szakmai vezető alkalmazási minőségének jelölése: FF = főfoglalkozású; M = mellékfoglalkozású; T = társadalmi munkában látja el a kör vezetését. Hallgató szakmai vezetőként nem tüntethető fel!/
X

A közművelődési titkárság felépítése

A vezető neve: Hivatali besorolása: ^x

Képzettsége:

A dolgozók neve, hivatali besorolásuk, képzettségük

/x = a hivatali besorolásnál fel kell tüntetni, hogy főfoglalkozású: FF, mellékfoglalkozású: M; vagy társadalmi munkában: T dolgozik-e! /

Az oktatók részvétele az intézmény kultúrális rendezvényein

Rendszeresen látogatja	:	%-uk
Gyakran látogatja	:	%-uk
Alkalomszerűen látogatja	:	%-uk
Igen ritkán látogatja	:	%-uk
Nem látogatja	:	%-uk

9. Oktatói típusok az agrárfelsőoktatási intézményekben

Az adatfelvétel helye: 9 agrárfelsőoktatási intézmény

Az adatfelvétel időpontja: 1979. tavasza

Az elkészült típusrajzok száma: 47

Utmutató a típusrajzok elkészítéséhez

I. Az oktatók kiválasztásánál kerülni kell az egyedi példákat és a különleges eseteket. Jellemzésüknél a közvetlen környezetük és az intézmény közvéleményét célszerű alapul venni, de sokat segíthet az intézményben tanuló hallgatók észrevételeinek felhasználása is.

II. Első lépésként a kiválasztott oktatóról a következőket kell megállapítani

a/ Regresszív, vagy kreatív

Regresszív = csak a már többször bebizonyított és a

gyakorlatban is bevált ismeretekben, elvekben, eljárásokban bizik. Az oktatásban az ismeretközlésre és a sztereotip tudás kialakítására helyezi a súlyt. A hallgatóktól a tananyag lexikális elsajátítását követeli meg az "egyénieskedést" nem kedveli.

Kreatív = Minden új iránt fogékony. Az oktatásban a nyitott kérdések megismertetésére helyezi a súlyt, problémamegoldó gondolkodásra ösztönöz. A tananyag elsajátítását nagyvonalúan értelmezi, kedveli az önálló kezdeményezéseket, s az egyéni véleményeket.

b/ Racionális, vagy emócionálizáló

Racionális = Mindenben ésszerűsége törekszik. Pedagógiai felfogására jellemző, hogy a hallgatóknak elsősorban az értelmükre próbál hatni, érzelmiproblémáikkal szemben közömbös.

Emócionálizáló = Magatartását főleg az érzelmek szabályozzák, néha az ésszerűség rovására. A hallgatókat is elsősorban az érzelmeiken keresztül próbálja megfogni és nevelni.

c/ Szervezeti, vagy interperszonális

Szervezeti = Igyekszik mindenben a szabályokat betartani, s ezt tanítványaitól is megköveteli. A kritikus pedagógiai szituációkat általában hivatalos úton, gyakran adminisztratív eszközökkel próbálja megoldani.

Interperszonális = A hivatali megkötöttségeket tehernek érzi, s ezt a tanítványaival való kapcsolatában is igyekszik kifejezésre juttatni. A pedagógiai problémákat a személyes kapcsolatok útján igyekszik megoldani.

d/ Arisztokratikus, vagy plebejus

Arisztokratikus = Viselkedése kimért és tartózkodó. A hallgatókkal szemben fölényes, mindenáron megköveteli tőlük, hogy tiszteljék.

Plebejus = Viselkedése közvetlen és néha fesztelen. A hallgatókkal szívesen barátkozik, s megpróbál a szószólójuk lenni. Mindenáron népszerűsége törekszik.

III. Második lépésként a következő tulajdonságokat kell

jelezni:

- a/ Óráira alaposan, vagy felületesen készül.
- b/ A szakmai tartalomra, vagy a hallgatók nevelésére helyezi a nagyobb súlyt.
- c/ Mereven ragaszkodik a tananyaghoz, hogy a hallgatóktól is ezt követelje meg, vagy szívesebben integrál más tudományterületekre történő kitekintéssel.
- d/ Milyen aktív az oktatáson kívüli nevelőmunkában, milyen feladatokat vállal?
- e/ Magatartását a hallgatók példaképnek tekintik-e?

IV. A megjelölt jellemvonásokat konkrét példákkal kell alátámasztani.

10. Oktatói szerepek és beállítódások az agrárfelsőoktatási intézményekben

A felvétel helye: 14 agrárfelsőoktatási intézmény

A felvétel ideje: 1981. február-március
1982. február-március

A feldolgozott jellemzések száma: 345

A jellemzéshez magadott indtрукció

A jellemzések készítői ne csak a saját véleményükre, hanem a közvéleményre is támaszkodjanak! Ha e kettő eltér jelezzék! Vegyék figyelembe, hogy az itt megjelölt tulajdonságok tisztán csak nagyon ritkán fordulnak elő, az ellentétes beállítódások nem minden esetben zárják ki egymást. Ezért a besorolásnál azt a beállítódást jelöljék meg, amely az egyén tevékenységében dominál!

Első lépésként azt kell meghatározni, hogy a jellemzésre kiválasztott oktató az agrárfelsőoktatási intézmények három fő munkaterülete közül melyikhez vonzódik jobban, magára

vonatkoztatva melyiket tartja fontosabbnak, saját érvényesülése érdekében melyiket helyezi előtérbe. Eszerint kell megkülönböztetni: A. az oktató-nevelő munkára orientálódó; B. a tudományos munkára orientálódó és C. a szervező-vezető-irányító tevékenységekre orientálódó tipust.

Második lépésként a különböző oktatói szerepekhez kapcsolódó beállítódásokat kell megjelölni az alábbi szempontok szerint:

a/ A szakember szerep kapcsán

- Professzionizáló, vagy integráló

Professzionizáló = tudományos kutató tevékenységét egy adott tárgykörre való koncentráció jellemzi.

Integráló = a kutatási témát szívesebben közelíti meg interdiszciplináris úton, illetve szívesebben vállal ilyen témát.

- Sztereotip, vagy kreatív

Sztereotip = elsősorban a már bizonyított tudományos eredmények alkalmazására törekszik, a bevált kutatási módszereket alkalmazza. Az újításokkal szemben gyanakvó.

Kreatív = elsősorban újításokra törekszik, szívesen kísérletezik, a már feltárt eredményeket nem mindig veszi figyelembe.

B/ A pedagógus szerep kapcsán

- Ismeretközlő, vagy komplex nevelésre törekvő

Ismeretközlő = elsősorban az ismeretek átadására helyezi a súlyt, hallgatóitól is főleg a tananyag elsajátítását követeli meg, képességeik fejlesztésére nem nagy figyelmet fordít.

Komplex nevelésre törekvő = a hallgatók tágabb értelemben vett nevelését tartja fontosabbnak, ezért az ismeretátadás mellett más pedagógiai szempontokat is figyelembe vesz.

- Autokrata, vagy laissez faire, vagy demokratikus

Autokrata = a pedagógiai irányításban az oktató felelősségét túlhangsúlyozza, szívesen alkalmazza az önkényes és didaktórikus módszereket is, a hallgatóktól ellenvetést nem tűr el, tekintélyére sokat ad.

Laissez faire = túlságosan engedékeny, a hallgatóktól a fegyelmet és a teljesítményt nem mindig követeli meg, a pedagógiai irányítás gyakran kicsúszik a kezévből.

Demokratikus = a hallgatókat az oktató-nevelő munkában partnereknek tekinti, gondjaikkal, problémáikkal szemben megértő, de a teljesítményt is megköveteli tőlük.

- Paternalizáló, vagy plebejus, vagy menedzser

Paternalizáló = a hallgatókkal leereszkedően atyáskodó, nem tekinti őket eléggé érettnek, ezért a fontosabb információkat elzárja előlük, jogaikat nem veszi komolyan, viszont néha a felelősségüket is magára vállalja.

Plebejus = a hallgatókat felnőttként kezeli, de meggondolatlanul igyekszik hozzájuk hasonlítani. Szívesen lép fel érdekeik képviselőjeként, néha kollégáival szemben is. Mindenáron népszerűsége törekszik, s ehhez vitatható módszereket is felhasznál.

Menedzser = a hallgatókat még nem kész felnőtteknek tekinti, s arra törekszik, hogy személyiségük kibontakozását tapintatosan segítse elő. Jogaikat és kötelességeiket egyaránt figyelembe veszi.

c/ A közéleti ember szerepe kapcsán

- Aktív, vagy passzív, vagy kiegyensúlyozott

Aktív = az intézmény közéletében az átlagosnál aktívabban vesz részt.

Passzív = közéleti munkát nem vállal

Kiegyensúlyozott = átmenet a két előző típus között

- A politikai, a tudományos, vagy a kulturális közéletre koncentráló

Politikai közéletre koncentráló = elsősorban a társadalmi tömegszervezetekben vállal munkát.

Tudományos közéletre koncentráló = az intézményben és az intézményen kívül elsősorban a tudományos közéletben vállal munkát.

Kultúrális közéletre koncentráló = elsősorban az intézmények oktatáson kívüli nevelőmunkájában, a tudományos ismeretterjesztésben és az intézményen kívül a közművelődés más területein vállal feladatokat.

d/ A művelt ember szerepe kapcsán

- A művelődést az anyagi érdekei elé helyező, vagy adott művelődési lehetőségekkel élő, vagy alkalmilag művelődő

A művelődést anyagi érdekei elé helyező = művelődése érdekében rendszeresen sok lemondást és anyagi áldozatokat is vállal. /Pl. rendszeresen jár színházba, hangversenyre, kiállításra, sokat költ könyvekre, folyóiratokra, kultúrális célú utazásokra stb./

Az adott művelődési lehetőségekkel élő = művelődéséért anyagi áldozatokat nem szívesen vállal, de az intézmény és a település művelődési lehetőségeit kihasználja.

Alkalomszerűen művelődő = az adott művelődési lehetőségeit kellőképpen nem használja ki.

- Practicista, vagy latainer, vagy szinkretizáló

Practicista = a szakmai műveltséget és a gyakorlati ismereteket az általános műveltség elé helyezi.

Latainer = a klasszikus humán műveltségeszmény hive, a szaktudást nem tekinti műveltségnek.

Szinkretizáló = a szakmai és az általános műveltség egységét vallja.

I R O D A L O M

- AGGOD József: Zárójelentés a GATE hallgatói körében
1977-79-ben végzett nevelésszociológiai felmérések
eredményeiről. Gödöllő, 1981.
- AGGOD József: Hallgatóink világnézeti-politikai arculatáról
In: A képzés célja... /Fehér - Dohy, 1983./
- ÁGH Attila: Tudományos-technikai forradalom és művelődés.
Magvető, 1977.
- ÁGH Attila: A társadalomtudományok közvetlen termelőerővé
válása = Szociológia, 1977/1. 11-27.
- ÁGH Attila: A marxista kultúraelmélet története = Kultúra
és Közösség, 1978/3. 38-52.
- AGÓCS József: A tantárgyi integráció alapja: megismerésünk
tárgyának integrálása = Felsőokt.Szle 1982/12. 736-741.
- ÁGOSTON György: Neveléselmélet. Tankönyvkiadó, 1970.
- ÁGOSTON György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelés cél-
rendszere. Akadémiai K. 1976.
- ÁGOSTON György: A felsőoktatási vizsgáztatásról. In: Beve-
zetés a felsőoktatásba /Szerk: Polovecz J. FPK. 1975./
- ÁGOSTON György: Az iskola funkciói és funkciózavarai az
össztársadalmivá szélesedő nevelésben = Ped.Szle 1982/4.
291-297.
- Az agrárfelsőoktatás távlati fejlesztési terve. MÉM Szakok-
tatási és Kutatási Főosztály, Bp. 1984.
- ALANEN, A: Lifelong Education - Permanent Education - Recur-
rent Education = Adult Education in Finland, 1982/2.
3 - 40. /Ford: OPKM./
- Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatai-
ról. Válogatott dokumentumgyűjtemény. Tankönyvkiadó, 1973.
- Állásfoglalás a felsőfokú szakoktatás fejlesztésének koncep-
ciójáról. MÉM Kutatási és Szakoktatási Főosztály, Bp. 1978.
- ANDOR Mihály: Dolgozat az iskoláról = Mozgó Világ. 1980/12.
5-21. p.
- ANDORKA Rudolf - FALUSSY Béla: A magyar társadalom életmódja
az 1976/77. évi felvétel alapján = Statisztikai Szle,
1980. nov. 12. 7.

- ANDORKA Rudolf - HARCSA István : A községekben zajló társadalmi változások az elmúlt másfél évtizedben = Társ. Szle. 1979/5. 68-78.
- ANDORKA Rudolf: A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon. Gondolat, 1982.
- BÁBOSIK István: A szocialista személyiségelmélet nevelésméleti konzekvenciái = Magy.Pedagógia, 1978/1. 15-26.
- BÁBOSIK István: A közvetlen és közvetett nevelési módszerek szerepe a személyiségformálásban = Ped.Szle 1981/5. 416-425.
- BÁBOSIK István: A személyiség irányultságának formálása, mint nevelési cél = Magy.Pedagógia, 1981/3.
- BÁBOSIK István: A közvetett ráhatás szerepe a nevelési folyamatban. In: Pedagógiai Közlemények 18. Az ELTE Neveléstudományi Tanszékének Kiadványai. Tankönyvkiadó, 1977.
- BABINSKI, G: Spoleczno-demograficzne determinanty glodow i postaw studentow = Zycie Szkoly Wyszzej 1975/9. 51-52.
- BAJOMI Iván - BESSENYEI István: Humán képzés és társadalom = Valóság, 1980/6. 62-72.
- BAKONYI Pál: Három vázlat a nevelő iskola tárgyköréből. OPI Műhelytanulmányok 10. Bp. 1978.
- BAKOS István: Éhe a kenyérnek. Gyorsuló idő. Magvető, 1976.
- BÁNLAJKY Pál: Kisváros - közélet - értelmiség = Forrás, 1979/4. 24-36.
- BÁNLAJKY Pál: Politikum és szakszerűség. /Változások a kisvárosi értelmiség tevékenység-szerkezetében/=Társ.Szle 1981/2. 24-36.
- BÁNLAJKY Pál: Az értelmiség a kisváros társadalmában = Forrás 1982/11. 43-55.
- BARABÁS János: Az értelmiségi pályakezdés gondjai = Pártélet 1981/8. 36-40.
- BÁTHORY Zoltán: A pedagógiai kutatás polgárjoga = Ped.Szle 1981/10. 952-955.
- BEARD, Ruth: Teaching and learning in hinger education /Tanítás és tanulás a felsőoktatásban/ FPK. 1975.
- BENCZE László: Világnézeti nevelés. In: Bevezetés a felsőoktatásba /Szerk: Polovecz J. 1975./ 319-331.

- BENKE Géza - KOÓS Mártonné - PARTI Mihály: A hallgatók világnézeti arculata és a világnézeti-politikai nevelőmunka hatékonyságának vizsgálata = Felsőok.Szle 1975/9.
- BERENCSI György: Az egyetemi és főiskolai oktatás szubjektív és objektív feltételei = Felsőokt.Szle 1981/12. 705-709.
- BEREND T. Iván: Gazdaság - műveltség - társadalomtudomány = Magyar Tud. 1976/7-8. 400-408.
- BEREND T. Iván: Öt előadás gazdaságról és oktatásról. Gyorsuló idő. Magvető K. 1978.
- BERÉNYI Dénes: Válságban az egyetem? = Magy.Tud. 1979/8-9. 667-669.
- BESSENYEI István:- NÉMEDI Dénes: Egyetemisták, egyetempolitika, cselekvés = Valóság, 1975/8. 36-44.
- Beszámoló az MTA Elnökségi Közoktatási Bizottságának munkájáról = Magyar Tud. 1976/4-5.
- Beszámoló a szocialista országok felsőoktatási miniszterinek XII. konferenciájáról = Felsőokt. Szle, 1981/1. 1-7.
- BETHLENDI László: Az agrárértelmiség társadalmi szerepe = Társas.Szle. 1982/8-9-
- BIACS Péter: A felsőoktatás az egész életen át tartó képzés szolgálatában = Felsőokt.Szle 1981/1. 1-7.
- BICSÓK Ferenc: A gyakorlat. In: Bevezetés a felsőoktatásba /Szerk: Palovecz, 1975./ 239-263.
- BIHARI Mihály: Elméleti és metodológiai előfeltevések a politikai magatartás elemzéséhez = Szociológia, 1980/2. 205-223.
- BIHARI Mihály: A felsőoktatás helyzete Magyarországon és fejlesztésének fő irányai = Felsőokt.Szle, 1983/3.130-39.
- BIRKÁS Márta: A diplomamunka készítés a hallgatók öznevelésének sajátos lehetősége = Felsőokt.Szle, 1984/3. 160-163.
- BIRKÁS Márta: Hallgatóink közéleti felfogása. In: A képzés célja... /Szerk: Fehér Gy. - Dohy J. 1983./
- BIRÓ Ferenc: Munkaerőgazdálkodás a mezőgazdaságban = Társas.Szle 1976/12. 14-56.

- BIRÓ Ferenc - RAÁTZ Elemér: Az egyetemi belső irányítás egyszerűsítésének néhány kérdése = Felsőokt. Szle 1984/3. 160-163.
- BISZTERSZKI Elemér: A szakmai szaktanárképzés fejlesztésének várható irányai = Magy. Pedagógia 1974/1. 60-65.
- BISZTERSZKY Elemér: Programozott oktatás és felsőoktatás = Bvezetés a felsőoktatásba /Szerk: Palovecz, 1975/347-61.
- BOCSÁRDI Albert: A felsőoktatási didaktika alapkérdései = Felsőokt. Szle, 1984/6. 361-365.
- BORECZKY Elemérné: A felsőoktatási intézmények 1977. évi meritési bázisának jellemzése = Tanulmányok a felsőoktatás köréből, 1978/2. Bp. 1979. FPK.
- BUKOVSKY Lászlóné: FEB tevékenység egy mezőgazdasági főiskolán = Felsőokt. Szle 1984/4. 228-235.
- BUJDOSÓ Dezső: A kultúrafogalom elméleteihez = Kultúra és Közösség, 1975/2-3. 68-79.
- CSÁKI Csaba: A KISZ szervezetk közművelődési tevékenysége a mezőgazdasági fiatalok körében = Tudomány és Mezőgazd. 1976/5. 13-44.
- CSÁKÓ Mihály - LISKÓ Ilona: A szakmunkástanulók pályaválasztásának szociológiájához = Szociológia, 1978/2. 173-196.
- CSÁKÓ Mihály - LISKÓ Ilona: A szakmunkástanulók viszonya a munkához = Valóság, 1982/8. 51-60.
- CSEH-SZOMBATHY László: A családdal foglalkozó szociológiai-demográfiai kutatások eredményei. In: A szocialista életmód kérdései 4. 1977. Bp. TIT
- CSOMA Gyula: /szerk/ Oktatási rendszerünkről. Vélemények viták. Kossuth K. 1982.
- DÉNES Lajos: Az agrárértelmiség és a mezőgazdasági haladás. Georgikon Napok kiadv. Keszthely, 1980.
- DÉRI Miklósné: /szerk/ Munkahelyválasztás előtt. Utolsó éves egyetemi hallgatók szociológiai és pszichológiai vizsgálata. FPK, Bp. 1980.
- DÉRI Miklósné: /szerk/ Pályakezdő diplomások négy szocialista országban. FPK, Bp. 1979.
- DÉRI Miklósné: Négy szocialista ország utolsó éves hallgatóinak pályaválasztási indítékai = Felsőokt. Szle, 1981/9. 513-520.

- DOBI Ferenc: Az agrárértelmiség a mezőgazdasági üzemekben = Pártélet, 1981/10. 35-38.
- DURKÓ Mátyás: A művelődés és a nevelés viszonya = Ped. Szle 1980/5. 386-397.
- DURKÓ Mátyás: Nevelői és önnevelői mozzanatok a nevelési folyamatban = Köznevelés, 1980/12. 27-29.
- ECHSTEIN, B: Tutorarbeit-Konzeptionen, Erfahrungen und Möglichkeinten. = Die Deutsche Universitätszeitung mit Hochschul-Dienst, 1975/4. 132-134.
- ENYEDI György: A magyar falvak helyzete és a jövő fejlődése = Társadalomtud. Közl. 1983/1. 36-49.
- EÖRSI Gyula: Értelmiségképzés - egyetemi törekvések = Pártélet, 1981/11. 45-47.
- ERDEI Ferenc: Parasztok. Összegyűjtött művei. Akadémiai K. Bp. 1973.
- ERDEY-Grúz Tibor: A tudományos kutatás és oktatás viszonya az egyetemi tanszékeken . In: Bevezetés a felsőoktatásba. /Szerk: Palovecz, 1975./ 373-383.
- FALUDI Szőlárd: Az előadás. In: Bevezetés a felsőoktatásba /Szerk: Palovecz, 1975./
- FALUSNÉ Szikra Katalin: A népgazdasági hatékonyság az európai szocialista országokban = Közgazd.Szle, 1974/10.
- FALUSSY Béla - ANDORKA Rudolf: A magyar társadalom életmódja az 1976/77. évi felvétel alapján = Statisztikai Szle, 1980. nov. 12. 7.
- FARAGÓ Magdolna: Az egyetemi, főiskolai hallgatók beilleszkedése a felsőoktatásba. FPK. Bp. 1979.
- FARKAS János: Az egyetemi hallgató szociológiai problémái In: Bevezetés a felsőoktatásba /Szerk: Palovecz, 1975./
- FEDOROVA, O.F - DUMCSENKO, N.I: Didaktika proizvodstvennogo obucsényija. Moszkva, 1973. /Ford: OPKM/
- FEHÉR György - DOHY Jánosné: /szerk/ A képzés célja, az oktatás tartalma és módszertana az agrárszakember képzésben. Pedagógiai tanulmányok. MÉM Információs Központja Bp. 1982.
- FEHÉR György: Az értelmiség helyzete és szerepe az agrártermelésben. In: A képzés célja... /Fehér-Dohy/
- FEHÉR György: A gyakorlati oktatás problémái, fejlesztésének

- lehetőségei az agrárszakember képzésben. = Felsőokt.
Szle, 1982/10. 577-581.
- FEHÉR György: Az agrárszakemberek beilleszkedése = Felsőokt.
Szle, 1984/5. 296-304.
- FEHÉR György - FÁNCSI Tibor: A hallgatók önálló munkáját
befolyásoló tényezők az agrárfelsőoktatásban. =
Felsőokt. Szle 1980/2. 76-85.
- FEHÉR György - FARAGÓ Magdolna: Oktatók az agrár szakem-
berképzésről. = Felsőokt. Szle, 1981/4. 193-199.
- FEHÉR Irén: A közéleti aktivitás tartalma, tényezőrendszere
- Ped. Szle, 1984/7-8. 679-686.
- FEHR, W: Zum studentischen Leben mit Widersprüchen eine
empirische Untersuchung an der FU Berlin. 1980.
/Ford: OPKM/
- FEIERBAND, G: Berufsausbildung - Bestandteil der sozialöko-
nomischen Planung im Betriebs und Territorium = For-
schung der sozialistischen Berufsbildung, 1983/3.
- FEJÉR László: A Moira és a Moirák. Végzetszerűség, vagy ki-
küzöbölhető realitás Földünkön az éhség? = Magy.
Filozófiai Szle, 1982/1. 73-83.
- FÉJJA Géza: Viharsarok. Magvető K. Bp. 1973.
- FEKETE György: Az integrációs szervezetek foglalkoztatási
sajátosságai és a továbbképzés igényei = Tudomány és
Mezőgazd. 1978/6.
- FEKETE József + JÁKI László: A felsőfokú szakoktatás néhány
kérdése. In: Tanulmányok a műszaki felsőoktatás köré-
ből 1. BME Bp. 1982. 20-49.
- FEKETE Sándor: Értelmiség, hatalom = Új Tükör, 1983/1. 10-23.
- FEKETE Tibor: Javaslatok az értelmiségi fiatalok KISZ-szer-
vezeteinek. Kézikönyv. Ságvári E. Könyvszerk. Bp. 1980.
Felsőoktatásunk távlati fejlesztési terve = Felsőokt. Szle
1983/ 4.5.6.7.8. számai
- FERENCZY József: Az oktató és nevelő munka módszereinek,
formáinak fejlesztése a mezőgazdasági mérnökképzésben =
Felsőokt. Szle, 1978/ 7-8.
- FERGE Zsuzsa: Társadalompolitikai tanulmányok. Gondolat 1980.
- FERGE Zsuzsa - GAZSÓ FERENC: A közoktatási rendszer társadalmi
funkciói és funkciózavarai = Társ.tud. Közl.1980/1. 45-58.

- Foglalkozások presztízse. Tanulmányok. Válogatta: LÉDERER Pál. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1969.
- FORRAI R. Katalin: A felsőfokú továbbtanulás iránti igények alakulása = Ped. Szle, 1983/6. 525-539.
- FULTON, O. - GORDON, A. - WILLIAMS, G: Felsőoktatás és munkaerőtervezés. In: Felsőoktatáspedagógiai szöveggyűjtemény. GATE Tanárképző Intézet, Gödöllő, 1981.
- FUKÁSZ György: Életmód, társadalmi aktivitás, művelődés = Népművelés, 1979/9. 3-5.
- FUKÁSZ György: A munka kultúrája. Kossuth, Bp. 1983.
- FÖLDI Jenő - SZABÓ Gyula: A szakképzési kutatások néhány eredménye = Ped. Szle 1981/4. 299-255.
- FÜSTÖS László: A tudományos diákkörök dimenziói = Felsőokt. Szle, 1977/1. 35-39.
- GAJSZIN, H: Rukovoditeljam hozjajsztv - upravlenceseszkije znaniya = Kadrü Szelszkogo Hozjajsztva, 1984/4. 66-70.
- GARAMI László: Falusi értelmiség - baráti kapcsolatok - kultúraközvetítés = Valóság, 1975/12. 48- 57.
- GARAMI László: Fiatal diplomások falun. FPK. 1973.
- GARAMI László: Struktúra és szervezet - oktatók és hallgatók. FPK. 1980.
- GARAMI László: Mi lesz veled universitás? Egy vizsgálat tényei = Köznevelés, 1981. június 19. 14-16.
- GÁL Róbert: A szakmai szocializáció néhány társadalmi és pedagógiai összefüggése = Ped. Szle 1976/9. 806-836.
- GÁL Róbert: Szakképzés és szocializáció. Ped. Szle 1984/7-8. 654-664.
- GÁSPÁR László: A társadalmi gyakorlat szükségletei és az általános nevelés tartalma. Akadémiai K. 1977.
- GÁSPÁR László: Hol tart a magyar neveléstudomány? = Ped. Szle, 1982/4. 320-328.
- GÁSPÁR László: A marxizmus reneszánsza és a neveléstudomány = Magyar Pedagógia, 1983/3. 223-233.
- GAZSÓ Ferenc: Felnőttoktatás és társadalmi mobilitás = Társadalomtud. Közl. 1978/2-3. 56-64.
- GAZSÓ Ferenc - FERGE Zsuzsa: A közoktatási rendszer társadalmi funkciói és funkciózavarai. Társadalomtud. Közl. 1980/1. 42-58.

- GMURMAN, V.E: A pedagógia fejlődésének néhány tendenciájáról
= Magyar Pedagógia, 1983/3. 223-233.
- GÖNCZI Iván: Mezőgazdaságunk a korszakváltás küszöbén. Mező-
gazdasági K. Bp. 1980.
- GÖNCZI Iván: A tudományos-technikai forradalom és a mezőgaz-
daság. = Közgazdasági Szle, 1979/9. 1051-1062.
- GORDOS István: Gondolatok az integrált oktatásról = Ped. Szle
1977/4. 291-300.
- GOSLIN, D.A: Bevezetés a pedagógiai szocializáció kutatásába.
Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat, 1976.
- GYARMATI Zoltán: A kollégiumok szabadidős tevékenysége =
Felsőokt. Szle, 1984/10. 615-622.
- GYENIS János - SÖPTEI János: Új falu, új emberek. Kossuth, 1970.
- HAAN István: A szemináriumvezetés módszertani kérdései. In:
Bevezetés a felsőoktatásba /Szerk:Palovecz, 1975./
- HAJDU Miklós: Az oktatástechnológia korszerűsítése az agrár-
felsőoktatásban. = Felsőokt. Szle, 1980/1. 670-676.
- HAJDU Miklós: Az alapképzés és a továbbképzés egysége az agrár-
felsőoktatásban. = Felsőokt. Szle, 1982/7-8. 444-449.
- HAJDU Miklós: A képzési létszám meghatározásának kérdései. =
Felsőokt. Szle, 1978/7-8.
- HAJDU Péter: Filozófiaoktatás - módszertani vázlatok. OPKM.1975.
- HAJDU Tibor: Az értelmiség számszerű gyarapodásának következmény-
nyei a második világháború előtt és után = Valóság, 1981/7.
1-22.
- HAJNAL József: Az egyetemi nevelőmunka kérdése. Felsőokt. Szle
1978/3. 161-168.
- HANTOS Gáborné /szerk/: Ifjúság - társadalom. Különös tekintettel
a felsőoktatásban folyó kutatásokra. Tallózás az OPKM magyar
nyelvű anyagában. OPKM, Bp. 1981.
- HECKENAST József: A mezőgazdasági szaktanárképzés kialakulása
és fejlődése = Tudomány és Mezőgazd. 1976/4.
- HECKENAST József: Az agrárszakoktatás-történeti kutatás elvi
és módszertani problémái = Tudomány és Mezőgazd. 1979/2.
- HILLER István: Az agrártörténet című tantárgy bevezetése az
Erdészeti és Faipari Egyetemen = Felsőokt. Szle. 1981/4.
205-211.

- HORÁNSZKY Nándor: A szakoktatás nevelési cél és feladatrend-
szerének alakulása = Magyar Pedagógia, 1984/1. 35-46.
- HORVÁTH Endre + DEME Mihály: A tudományos-technikai haladás
és a képzés néhány összefüggése = Ped.Szle 1978/11. 977-85.
- HORVÁTH György: Személyiség és öntevékenység. Tankönyvkiadó,
Bp. 1978.
- HORVÁTH József: A Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola hallgatói-
nak ismeretterjesztő tevékenysége = Felsőokt. Szle 1979/5.
310-315.
- HORVÁTH József - PRACK Éva: Felkészítés a társadalmi öntevé-
kenységre. = Felsőokt. Szle, 1984/6. 372-376.
- HORVÁTH Lajos: A közéletiségre nevelés fogalmáról = Ped. Szle
1977/7-8. 616-623.
- HORVÁTH Lajos - PETRIKÁS Árpád: A neveléstudományi kutatások
hazai és nemzetközi törekvéseiről, feladatairól, távlatai-
ról. = Magyar Pedagógia, 1977/1. 90-96.
- HORVÁTH Márton: Szakképzés és társadalom. Pedagógiai füzetek.
TIT, Bp. 1980.
- HORVÁTH Márton: A köznevelés fejlesztésének néhány elméleti
problémája = Magyar Pedagógia, 1977/3-4.
- HORVÁTH Márton: Kutatási irányaink és eredményeink az MTA
Pedagógiai Kutató Csoportjában = Magyar Pedagógia, 1981/3.
223-230.
- HUSZÁR Tibor: Szakemberképzés - értelmiségnevelés = Valóság,
1980/6. 46-61.
- HUSZÁR Tibor: Szellemi munkások, értelmiségiek, diplomások.
= Társ. Szle, 1977/1. 36-41.
- HUSZÁR Tibor: Falu a társadalomban - társadalom a faluban. =
Valóság, 1983/4. 26-37.
- HUSZÁR Tibor - LÉDERER Pál: Az értelmiség rekrutációja és
funkciói. In: Társadalmi struktúránk fejlődése 2. /Szerk:
Halay Tibor/ MSZMP KB. Társadalomtud. Int. Bp. 1981.
- HRAVOVA, B: Pedagogicseskaja kultura rukovoditelja = Kadri
szelszkogo hozjajsztva, 1982/2. 39-42.
- HÜVELY István: Az életmódról és az életmód-elvárások társadalmi
összefüggéseiről. In: A szocialista életmód kérdései 4.
TIT, Bp. 1977.

- Illner, M: Az életmód operacionalizálása statisztikai adatok segítségével = Szociológia, 1976/2. 36-44.
- ILLÉS István: A hatékonyság és a felsőoktatás = Felsőokt.Szle 1976/11. 673-677.
- INKEI Péter: A továbbtanulási esélyek területi eloszlása = Felsőokt. Szle, 1980/4. 193-203.
- JASKOT, K: Uszlovija aktivnoj dejatelnoszti vuzovszkoj molodjozsi po szamovoszpitániju = Szovremennaja vüszsaja skola, 1983/4. 87-103.
- JÁKI László: Fiatal diplomások szakmai és társadalmi beilleszkedésének problémái. In: Bevezetés a felsőoktatásba /Szerk: Palovecz, 1975./
- Javaslat a közoktatás távlati fejlesztésére = Köznevelés 1981. nov. 20.
- JOÓ Kálmán: A gyakorlati oktatás szerepe az agrárfelsőoktatásban. = Felsőokt. Szle, 1980/3. 168-175.
- JÓSA Zoltán: A hallgatók bevezetése a tudományos munkába a tudományos diákköri foglalkozásokon = Felsőokt Szle 1978/1.
- JOURDAN, M: What is recurrent education? = Western European Education, 1980/1. 38-44. p.
- KAHULITS László: Felsőoktatásunk fejlődésének fő irányai = Felsőokt. Szle, 1981/6. 321-330.
- KATA Mihály - REGDAN Géza: A nevelőmunka eredményei és időszzerű feladatai = Felsőokt. Szle, 1977/1. 33-35.
- KÁDÁR Béla: Az agrárszakember-szükségletet befolyásoló tényezők vizsgálata = Felsőokt. Szle, 1981/2. 65-72.
- KELEMEN László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Bp. 1970.
- KELEMEN László: A felsőfokú oktatás korszerűsítésének pszichológiai alapjai. IN: Bevezetés a felsőoktatásba /Palovecz 1975/
- KENDE László /szerk/: Az értelmiség a szocialista országokban Tanulmányok. K^Ussuth K. 1980.
- KLEMENT Tamás+ SZÉNDRŐ Péter: A fizikai dolgozók gyermekeinek felkészítése az agrárfelsőoktatásra. = Felsőokt. Szle, 1978/12.
- KNOPP András: Felsőoktatásunk fejlesztéséről = Társ. Szle 1981/5. 23-28.
- KNOPP András: A párt értelmiségi politikájáról = Társ. Szle, 1984/1. 53-65.

- KOCSIS Sándor: Az agrárfelsőoktatási intézmények kapcsolatai = Felsőokt. Szle, 1980/7-8. 480-486.
- KOCSONDI József: Hivatásra nevelés a KESZTHELYI Agrártudományi Egyetemen. In: A modern mezőgazdaság, a pályaválasztás és az iskola. MAE, Bp. 1984.
- KOLKOWSKI, L: Nauczanie problemowe w szkole zawodowej. WSiP. Warszawa, 1974. /Ford: OPKM/
- KOLESZÁR István: A mezőgazdasági munkás és az agrárértelmisség a modern állami gazdaságban. In: A modern mezőgazdaság, a pályaválasztás és az iskola. MAE, Bp. 1984.
- KOLOSI Tamás: Az értelmiségről vitatkozva = Társ. Szle, 1981/8-9. 119-128.
- KORMOS Sándor: Falusi településviszonyok - életmódváltozás falun. = Társadalomtud. Közl. 1983/1. 61-66.
- KORNIDESZ Mihály: A felsőoktatás a társadalmi célok szolgálatában = Társadalmi Szle, 1977/2. 38-49.
- KRONSTEIN Gábor: A közösségi emberfogalom válsága. Széljegyzet néhány pedagógiai műhöz = Valóság, 1979/1. 78-85.
- KRONSTEIN Gábor: Pedagógiánk és a türelmetlen társadalom = Köznevelés, 1980. december 19. 13-14.
- KOVÁCS József: Az agrármérnökképzés és a szakosodás kérdései = Felsőokt. Szle, 1984/4. 193-198.
- KOVÁCS Lajos: Miből merit a felsőoktatás = Köznevelés 1979.IV.20.
- KOVÁCSNÉ Virág Márta: Tanulás- tanulócsoporthoz - hivatástudat = Felsőokt. Szle, 1982/7-8. 427-433.
- KOZMA Mihály - MIHÁLY Otto: Művelődésünk távlati fejlesztése = Társ. Szle, 1978/11. 79-84.
- KOZMA Tamás: A nevelésszociológia alapjai. Tankönyvkiadó 1977.
- KOZMA Tamás: Társadalmi tervezés és művelődéstervezés = Szociológia, 1979/1. 19-34.
- KÖPECZI Béla: Műveltség és minőség. Kossuth K. Bp. 1983.
- KÖVÉR András: A nevelőmunka hatékonyságának növelése és új formái = Felsőokt. Szle, 1978/12
- KULCSÁR Dezsőné - POGÁNY Béla: Orosz nyelvi versenyek az agrárfelsőoktatási intézményekben = Felsőokt. Szle, 1980/5. 306-12.
- KULCSÁR Kálmán: A mai magyar társadalom. Kossuth K. 1980.
- KULCSÁR László - LENGYEL Zsuzsa: Szakmunkások a mezőgazdaságban Kossuth, 1979.

- KUTAS János: A felsőoktatás és a munkaerőtervezés kapcsolata = Felsőokt. Szle, 1976/12.
- KUTAS János: Innováció, társadalmi környezet, személyi tényezők = Közgazdasági Szle, 1983/7-8. 848-858.
- LADÁNYI Andor: A felsőoktatás intenzív fejlesztéséről = Valóság, 1979/9. 21-35.
- LADÁNYI Andor: Az európai KGST-országok felsőoktatásának fejlődése = Statisztikai Szle, 1980. FPK.
- LAKATOS Dénes: A szakemberellátottság az élelmiszer és fagazdaságban. = Felsőokt. Szle, 1977/9.
- LEHOCZKI Mihály - CSÁKI Csaba: A mezőgazdasági értelmiség a termelésben és a közéletben = Pártélet, 1984/3. 65-71.
- LADONOV, J: Pedagogicseszkije aspektü upravlenyija = Kadru Szelszkogo Hozjásztva, 1982/4. 77-80.
- LÉNÁRT Ferenc: Emnerismeret a pedagógiai munkában. Tankönyvkiadó, Bp. 1981.
- LENGYEL Zsuzsa: A szövetkezeti parasztság életmódját alakító tényezőkről. = Magyar Filozófiai Szle, 1977/5. 560-568.
- LEONTYEV, N.A: Tevékenység, tudat, Személyiség. Gondolat - Kossuth, 1979.
- LENZ, W: Recurrent Education und Universität = Österreichische Hochschulzeitung, 1976/10. 14-15.
- LÉVAI Zoltán: A deduktív és induktív tanterv néhány sajátossága. BME Bp. 1983.
- LEWIN, A: A nevelési mikrorendszerek kialakulása, fejlődése és működésük folyamatának elemzése = Magyar Pedagógia, 1977/1. 16-23.
- LISZOVSKIJ, V. T: Aktualnye problemü teorii i praktiki nravsztvennogo voszpitánia sztudentov. Izd: Ministersztvo vüszsego i szrednego szpecialnogo obrazovanija SZSZSZR. Lningrad, 1978.
- LÓRÁND Ferenc: A szocialista nevelőiskola egy lehetséges modelljének kutatásáról = Ped. Szle, 1984/11. 1045-1052.
- LÓVEY Imre: A tekintélyelvű gondolkodás vizsgálata és néhány mérési eredménye a vezetők köréből = Szociológia, 1982/3. 351-372.
- A Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásai és ajánlásai a távlati műveltség tartalmára és az iskolai nevelőtevékeny-

- ség fejlesztésére. MTA Bp. 1976.
- MARÓTI Andor/szerk/: Forrásmunkák a kultúra elméletéből. Tankönyvkiadó, Bp. 1975.
- MARÓTI Andor: Művek, műveltség, művelődés = Köznevelés, 1978. 44.sz. 9-10.
- MARÓTI Andor: A munkahelyi művelődés alapjai = Szakszervezeti Szle, 1983/5. 58-67.
- MARÓTI Andor: Közművelődés az egyetemen = Felsőokt. Szle 1983/12. 739-749.
- A mezőgazdasági szakoktatás fejlesztésének időszzerű kérdései II. sz. Az agrárfelsőoktatás kérdéseivel foglalkozó speciális válogatás az 1978. szept. 13-15-én rendezett nemzetközi tudományos tanácskozás anyagából. ATE Gödöllő, 1979.
- MÉSZÁROS József: Politikai befolyás és szervezettség az értelmiség körében = Pártélet, 1982/4. 26-29.
- MIHÁLY Otto: A nevelési cél- és értékrendszer újrafogalmazásának igénye és egy lehetséges megoldás vázlata. = OPI Műhelytanulmányok I. 1982.
- MIHÁLY Ottó:/szerk/ Vázlat a szocialista nevelőiskoláról. OPI, 1983.
- MIHÁLY Ottó - Kozma Mihály: Művelődésünk távlati fejlesztése = Társadalmi Szle, 1978/11.
- MIHÁLY Ottó - SZEBENI Péter - VAJO Péter: Az OPI közoktatásfejlesztési koncepciója. OPI, Bp. 1983.
- MILTÉNYI Károly: Az értelmiség mobilitása, rétegeződése és helyzete 1945. után. = Társadalmi Szle, 1981/8-9. 129-133.
- MISÓCZKI Lajos /szerk/: Agrárértelmiség - közösségek - művelődés. Agrárfelsőoktatási Intézmények Közművelődési Bizottsága kiadv. Gödöllő, 1983.
- MOHÁS Livia: Metakommunikációs hatás - személyiségfejlődés = Köznevelés, 1979. február 16.
- MONTÁGH Imre: A kifejezőképesség kultúrája = Köznevelés, 1979. február 16.
- MÜLLER, P: Die Verantwortung der leitenden Kader der Landwirtschaftlichen in der DDR für die Aus- und Weiterbildung der Werktätigen. Humboldt Universität Berlin 1983.

- MURÁNYI Gábor: Adjunktusok, docensek, tanárok. Vélemények a felsőoktatásról = Magyar Nemzet, 1982. február 10.
- MURAI György: Ifjúságpolitika a felsőoktatási intézményekben = Pártélet, 1982/2. 19-24.
- Műveltségkép az ezredfordulón. Összeállította: RÉT Rózsa. Kossuth K. 1980.
- MYSZYNSKI, H: Ideal i cele wychowania. Warszawa, 1974.
/Ford: OPKM/
- NAGY Andor: Közművelődés a főiskolán = Felsőokt. Szle 1983/12. 739-751.
- NAGY Gyula: A mezőgazdasági és élelmiszeripari szakképzés helyzete és a fejlesztés feladatai = Tudomány és Mezőgazdaság, 1978/5.
- NAGY Gyula /szerk/: Felsőoktatáspedagógiai szöveggyűjtemény GATE, Gödöllő, 1981.
- NAGY Gyula: A mezőgazdasági szakképzésben végzett fiatalok szakmai, társadalmi beilleszkedését befolyásoló tényezők. A modern mezőgazdaság, a pályaválasztás és az iskola. MAE kiadv. Bp. 1984.
- NAGY Gyula - SZILÁGYI Klára - VÖLGYESY Pál: Pedagógiai kísérletek a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen = Felsőokt. Szle, 1984/2. 113-119.
- NAGY Katalin /szerk/: Szocializáció. Szöveggyűjtemény pályaválasztással foglalkozó pedagógusok, pszichológusok számára. OPI, 1982.
- NAGY László: A Tsz-alapszabály kulturális vonatkozásai. = Népművelés, 1968/2. 5-6.
- NAGY Miklós: Pillantás a jövő mezőgazdaságába. Kritérion K. Bukarest, 1976.
- NAGY Sándor - HORVÁTH Lajos /szerk/: Neveléstudomány. Tankönyvkiadó, Bp. 1976.
- NEMES Nagy József: /szerk/ A felsőoktatás területi kapcsolatai. FPK. Bp. 1980.
- NEMES Nagy József - BIKÁ Julianna: Települési társadalmi környezet és a fiatal vidéki értelmiség = Szociológia, 1981/3_4. 411-429.

- NÉMETH G. Béla: Értelmiség, műveltségintegráció, művelődés-
történet = Valóság, 1981/4. 13-21.
- NÉMETH József: Az agrárfelsőoktatás külföldi tapasztalatai
I-II. Felsőokt. Szle, 1980/ 8. és 9.
- NÉMETHI László: A szövetkezetek közművelődési helyzete =
Tudomány és Mezőgazdaság, 1976/5.
- NEUER, G: A szocialista általános képzés elmélete. Tankönyv-
kiadó, Bp. 1977.
- NOWACZKI, T: Podstawy dydaktyki zawodowej. PNW. Warszawa, 1971.
- NYÁRI János: Mezőgazdasági üzemmérnökök képzése és munkahelyi beilleszkedése = Felsőokt. Szle 1984/7-8. 499-504.
- ORBÁN Sándor: Átalakuló parasztság - változó parasztpolitika
= Társadalomtudományi Közl. 1983/1. 36-49.
- OROS István: A mezőgazdasági kistermelés = Statisztikai Szle
1983/12. 1216-1238.
- PACEK, S: Z problematyki Samowychowania = Zycie Szkoły
Wyzszej, 1975/9. 63-68.
- PACH Éva: A nevelés marxi elméletéről = Valóság 1979/4. 25-40.
- PALOVECZ János: /szerk/ Bevezetés a felsőoktatásba. FPK-MPT.
Bp. 1975.
- PALOVECZ János: /szerk/ Tanulmányok a felsőoktatás köréből
FPK. Bp.
- PATAKI Ferenc: Nevelés és társadalom. Válogatott tanulmányok
Tankönyvkiadó, Bp. 1982.
- PÁL István: Az agrárfelsőoktatás fejlesztésének irányelvei és
feladatai a VI. ötéves tervben = Felsőokt. Szle, 1980/11.
641-648.
- PÁLVÖLGYI Endre: A felsőoktatási intézmények belső szerveze-
tének korszerűsítése = Felsőokt. Szle, 1978/7-8. 398-403.
- PÁLVÖLGYI Endre: A felsőoktatási intézmények belső szervezete
az egyes intézményekben készült helyzetfeltáró tanulmányok
tükrében, /Kutatási beszámoló/ FPK. Bp. 1980.
- PALOVICS Béláné: Mezőgazdasági termelésünk a hetvenes évti-
zedben. = Közgazdasági Szle, 1981/4. 426-438.
- PATZOLD, G: Erziehungswissenschaftliche Analyse schulisch
organisierter beruflicher Lehr- und Lehrprozesse = Die
berufshildende Schule, 1981/3. 143-152.

- Pedagógiai kézikönyv /Szerk: BÁTHORY Zoltán és GYARAKI Frigyes/ Tankönyvkiadó, Bp. 1980.
- Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat K. Bp. 1976.
- PELLE János: Az értelmiség autonómiája vagy egy illúzió realitása. = Szociológia, 1982/3. 86-94. p.
- PELLE János: A diplomák inflációja = Kultúra és Közösség 1983/2. 52-69.
- PETRASOVITS Imre: Az oktatás-korszerűsítés és a szervezeti integráció elvi és gyakorlati kérdései = Felsőokt. Szle, 1977/1. 10-16.
- PETRIKÁS ÁRPÁD: A személyiség mindenoldalú fejlesztésének világnézeti dimenziói = Magyar Pedagógia, 1981/3. 284-294.
- PETRIKÁS ÁRPÁD: A neveléstudományi kutatások fejlesztésének feltételei = Ped.Szle, 1981/9. 797-812.
- PILISHELYI József: A politikai gazdaságtan és a szaktárgyak viszonya = Felsőokt. Szle, 1980/3. 138-143.
- POZSGAI Ottó: A mezőgazdasági nagyüzemek szakember-struktúrája és a további feladatok = Felsőokt.Szle, 1978/7-8.
- POZSGAY Imre: A magyar társadalom és kultúra a hetvenes években = Tiszatáj, 1981/4. 426-438.
- PRIEGER Károly - Balla G. Tamás: Kollégiumi nevelés és közművelődés = Felsőokt. Szle, 1976/7-8.
- PUSZTAI Ede: A mezőgazdasági mérnök, mint a szocialista kultúra "emelői" falun. = Felsőokt. Szle, 1975/2.
- RAJNAI Nadinka: A komplex pályaválasztási körök szerepe a gimnazisták pályaválasztási döntéseiben. FPK. Bp. 1980.
- REISZ Béla: A főiskolai nevelési program realizálódása a Felsőokt. Szle, 1978/9.
- RENDEK László: Tangazdasági gyakorlatok.= Felsőokt. Szle 1977/10
- RENDEK László: /szerk/ Az agrárszakemberek feladatai a vállalati és állami irányításban, a kutatásban és a közéletben. MÉM Információs Központja, Bp. 1980.
- RITOÓK Pálné: A szakmai képzés fejlesztésének feltételei a társadalmi tervezés és művelődés fejlesztésének folyamatában. MTA OKSC Pedagógiai Kutatócsoport, Bp. 1978.

- RITÓÓK Pálné /szerk/ Munkára és pályára nevelés. Tankönyvkiadó, Bp. 1979.
- RÓKUSFALVY Pál: A pedagógusszerep paradoxonai = Ped. Szle 1984/7-8. 613-619.
- ROMÁNY Pál: Néhány agrárpolitikai kérdés. = Tudomány és Mezőgazdaság, 1976/5.
- ROMÁNY Pál: Korunk agrárviszonyai = Valóság, 1979/4. 25-40.
- ROMÁNY Pál: Agrárviszonyaink, falvaink szocialista átalakulása = Társadalmi Szle, 1983/1. 27-41.
- RÓTH Tiborné: A felsőoktatási intézmények nappali tagozatára irányuló továbbtanulási igény. FPK, Bp. 1980.
- RÖHLIG, E: Ergebnisse der Ziel-Inhalt-Forschung auf dem Gebiete der landwirtschaftlichen Berufsbildung = Hochschulstudium Agrarpädagogik, 1980. KMU Leipzig
- SÁNTA Pál: Az iskola szerepe a diákok művelődési szokásainak kialakításában. MTA PKCS /Kutatási Beszámoló/ Bp. 1979.
- SÁRKÁNY Pál: Tudomány, közművelődés és szakirodalom a mezőgazdaságban = Tudomány és Mezőgazd. 1976/5. 24-29. p.
- SÁRKÖZI Péter: A kertészeti továbbképzés helyzete és feladatai = Felsőokt. Szle, 1979/7-8. 28-32.
- SÁRKÖZI Péter: A tanfolyamos továbbképzés helyzete és módszerei az élelmiszergazdaságban. In: A képzés célja... /Szerk: Fehér - Dohi, 1983/
- H.SASS Judit: Életmód és család. Az emberi viszonyok alakulása a családban. Akadémiai K. 1976.
- SÁSDI Imréné: A családalapítás problémái a főiskolai hallgatóknál = Felsőokt. Szle, 1977/4. 202-208.
- SCHALE, D: Probleme der Präzisierung im Weiterbildung von Zielen der sozialistischen Allgemeinbildung auf der Grundlage von Analysen der Berufsbildung. KMU Leipzig 1976.
- SCZEPANSKI J: A felsőoktatás szociológiája. FPK. Bp. 1969.
- SEMJÉN András: Diplomák és jövedelmek. Az oktatás gazdaságtana = Figyelő, 1983. nov. 10.
- SIEGMUND, CH: FDU-Anwendung zur Strukturierung von Ziel-Inhalt-Komplexen für die Berufsbildung. Leipzig, KMU 1978.
- SIMÓ Tibor: Az értelmiség és a közművelődés * Munka 1977/4. 6.

- SIPOS Istvánné /szerk/: Egyetemi és főiskolai hallgatók élet- és munkakörülményei. Az 1973/74-ben végzett követe-
teses vizsgálat eredményei. FPK. Bp. 1980.
- SIPOS Istvánné: Az egyetemi és főiskolai hallgatók véleménye
a felsőoktatási intézményekben folyó nevelőmunkáról. =
Felsőokt. Szle, 1979/6. 343-352.
- SOÓS Gábor: A szakoktatás-fejlesztési kutatás és az intéz-
ményfejlesztési koncepciók kapcsolata = Felsőokt. Szle,
1978/4. 221-227.
- SOÓS Károly + BARTHÁ Dénes: Pályakezdő mezőgazdasági gépész
üzemmérnökök elvárásai = Felsőokt. Szle, 1978/9.
- SOÓS Pál: Az egyetemen folyó kutatások tudománypolitikai
vonatkozásai = Felsőokt. Szle, 1981/11. 653-659.
- SOÓS PÁL: A szovjet művelődéstudományi kutatásokról = Magyar
Tudomány, 1975/8-9.
- SÜVEG József - VARGÁNÉ F. Hajnalka - VARGA Mihály: Képes-
ségvizsgálatok az agrárfelsőoktatásban = Felsőokt. Szle
1977/9.
- SZABÓ Árpád: A vezetéselmélet oktatása = Felsőokt. Szle
1982/5. 288-294.
- SZABÓ Gyula - FÖLDI Jenő: A szakképzési kutatások néhány
eredménye = Felsőokt. Szle, 1981/4. 299-336.
- SZABÓ József - BETHLENDI László: A mezőgazdaság és az élel-
mipar a fejlődés új szakaszában = Társadalmi Szle,
1981/12. 17-30.
- SZABÓ László: A felsőoktatás fejlesztési terve és a közmű-
velődés = Felsőokt. Szle, 1984/10. 583-589.
- SZABÓNÉ Dér Ilona: Néhány megfigyelés a diplomás pályakezdők
érdeklődési struktúrájáról = Felsőokt. Szle, 1981/5. 252-7.
- SZAKÁCS Sándor: A falusi társadalom átalakulása = História
1981/3. 300-331.
- SZÁNTÓ Györgyné: Az extenzív és intenzív gazdasági fejlődés
főbb jellegzetességei = Közgazd. Szle, 1974/11.
- SZÁNTÓ Miklós /szerk/: Életmódkutatás a szocialista orszá-
gokban + Kossuth K. Bp. 1978.
- SZATMÁRI Béla: Az elméleti és gyakorlati oktatás pedagógiai
rendszere, folyamata, didaktikai és metodikai kérdései.

- MŰM Szakoktatási és Továbbképzési Intézet, Bp. 1979.
- SZATMÁRI Béla: A gyakorlat az elmélet ismeretforrása = Szakmunkásnevelés 1983/1. és 2.
- SZEBEN Éva: Értelmiségi túlképzés, előrelátás vagy alulképzés = Magyar Tudomány, 1984/6. 471-478.
- SZEBENYI Péter - MIHÁLY Ottó - VAJÓ Péter: Az OPI közoktatásfejlesztési koncepciója. OPI, Bp. 1983.
- SZEBENYI Péterné: A pedagógiai célrendszer és a köznevelés fejlesztése = Magyar Pedagógia, 1977/3-4.
- SZÉCHY Éva: Egy budapesti kerület felsőoktatási intézményei nevelőmunkájának tapasztalatai = Felsőokt. Szle, 1977/5. 300-307.
- SZÉCHY Éva: A szocialista értelmiség nevelése korszerűsítésének néhány vonásáról = Felsőokt.Szle, 1981/2. 87-95.
- SZÉKELY Endréné - SZOBOSZKI ISTVÁN: Didaktika. Műszaki pedagógusok számára. Egyetemi Tankönyv. Tankönykiadó Bp.1975.
- SZÉKELY Endréné: A nevelés szerepe a társadalom szocialista átalakulásában-átalakításában = Magyar Filozófiai Szle 1977/5.
- SZENTIRMAI László: Egyetemi hallgatók olvasási szokásai egyhetes időmérleg-vizsgálat tükrében, OSZK-KMK, Bp.1974.
- SZENTIRMAI László: Az olvasó egyetemi hallgató, OSZK-KMK 1981.
- SZÉPHALMI Ágnes: A felsőoktatási szak választását meghatározó tényezők. In: Tanulmányok a felsőoktatás köréből 1978/1. /Szerk: Lapovecz J./ Bp. 1978. 203-221. p.
- SZERDAHELYI István: A magyar kultúra-és művészetelmélet néhány időszerű kérdése = Társadalmi Szle, 1978/2.
- SZERDAHELYI István /szerk/: A kultúra fogalmáról. Vélemények viták. Kossuth K. 1980.
- A szocialista országok fiatal pedagógiai kutatóinak III. nemzetközi szemináriuma = Magyar Pedagógia 1978/3-4. 430.
- SZŐLLŐSI Dezső: A növényvédelmi szakoktatás helyzete és fejlesztésének feladatai = Tudomány és Mezőgazdaság, 1979/3.
- SZÖVÉNYI Zsolt: Gondolatok a Kiváló Kollégiumok munkájáról = Felsőokt. Szle, 1981/1. 12-20.
- SZÜCS Anna: Közművelődési feladatok az agrárvezető képzésben = Tudomány és Mezőgazdaság, 1978/6.

- SZÜCS Kálmán: Az agrárfelsőoktatás fejlődése és a szocialista mezőgazdaság = Felsőokt. Szle, 1975/4. 232-238.
- SZÜCS Kálmán: A továbbképzés szerepe a termelési rendszerek fejlődésében = Tudomány és Mezőgazdaság, 1978/6.
- Tanácskozás az értelmiség helyéről és szerepéről a mai magyar társadalomban. /NYITRAI Ferencné, MILTÉNYI Károly, BÁNLAKI Pál, FERGE Zsuzsa, ANTAL Gyula irásai/ = Társadalomtud. Közl. 1981/3. 346-396.
- TÓSZEGI Péter: Agrármérnök jelöltek műszaki képzésének illesztése a reformtörékvésekhez = Felsőokt. Szle 1984/10.602-8.
- TÓTH Gábor: A fizikai dolgozók gyermekeinek helyzete, tanulásuk feltételei = Felsőokt. Szle, 1977/3. 172-177.
- TÓTH István: A felsőoktatás fejlesztésének feladatai = Pártélet, 1981/4. 9-14.
- TÓTH János: A kistermelés és a művelődés. = Módszertani Műhely, 1981/2. TIT Bp. 1981.
- TÓTH Lajos: A világnézeti nevelés helyzete és időszzerű feladatai a DATE Mezőgazdasági Főiskolai Karán. Kari Közlemények 18. sz. Szarvas, 1982.
- TÓTH Lajos: Főiskolai hallgatóságunk pályaképének néhány jellemző vonása = Körösparti Gazdászélet, 1984. február
- TÓTH Lajos: Világnézeti nevelésünk eredményei és gondjai = Felsőokt. Szle, 1984/5. 288-295.
- TÓTH Mihály: Az agrárfelsőoktatási intézmények és a képzés = Felsőokt. Szle, 1980/9. 611- 616.
- TÓTH Olga: Státushierarchia és származás összefüggése = Szociológia, 1982/1. 13-22.
- TÖMPE Ferenc: Néhány információ a szakmáról és az egyetemmel való megelégedettség megítéléséhez. In: A képzés célja... /Szerk: Fehér- Dohy, 1983./
- TRÁSER László: Művelődés a szocialista társadalomban = Felsőokt. Szle, 1977/12. 703-709.
- Unterrichtsmethodik Tierproduktion. Herausgegeben von E. RÖHLIG. VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag Berlin, 1982. /Feldolgozva az 1.1, 1.2. és 1.3 rész/
- USZIJEVICS:N.A: Az extenzív és intenzív növekedési tényezők kapcsolata a szocialista országokban = Közgazd.Szle, 1973/10.

- VAJÓ Péter - Mihály Ottó - Szabenyi Péter: Az OPI közoktatásfejlesztési koncepciója. OPI, Bp. 1983.
- Válaszút előtt a tudományegyetem. Vita = Magyar Tudomány 1979/8-9. 10-12. 1980/1-4. 6-11. számaiban
- VÁNCSA Jenő: A legfiatalabb értelmiség. A mezőgazdaság diplomásairól. BEDŐ Ildikó interjúja. Magyar Nemzet 1983. aug. 20.
- VÁNCSA Jenő: Mire képes az élelmiszer-gazdaság? Társadalmi Szle, 1984/3. 16-27.
- VARGA Csaba: Értelmiség, kisváros, kötődések = Napjaink, 1984/2. 3-9.
- VARGA János - NAGY Gyula: A felsőoktatás és a közoktatás összefüggése = Felsőokt. Szle, 1979/9. 529-537.
- VARGA Lajos: Az általános műveltség és a szakmai képzettség közös tartalmára épülő tananyagtervezés lehetősége = Magyar Pedagógia, 1982/4. 353-359.
- VÁRADI János: Az oktatás korszerűsítésének követelményei és módszerei az agrármérnök-képzésben = Felsőokt. Szle, 1977/7-8. 396-402.
- VÁRADI János: A gyakorlati oktatás elvi problémái az agrárműszaki felsőoktatásban = Felsőokt. Szle, 1984/10.
- VARRÓ József: A szocialista mezőgazdaság agrárértelmisége kialakulásának forrásai = Tudomány és Mezőgazd. 1980/4.
- VASTAGH Zoltán: Az iskola nevelési rendszere = Ped. Szle 1984/9. 894-898.
- VENDÉGH Sándor: A pedagógiai kutatások jelentősége a szakképzésben = Ped. Szle, 1978/4. 291-295.
- VENDÉGH Sándor: A didaktika alapjai a szakmai képzést nyújtó iskolák számára = Tankönyvkiadó, Bp. 1979.
- VENDÉGH SÁNDOR: A szakképzés a közoktatás rendszerében. Tankönyvkiadó, Bp. 1983.
- VENDÉGH Sándor: A szakmai felkészítés és hivatásra nevelés a szakképzés intézményrendszerében. In: A modern mezőgazdaság, a pályaválasztás és az iskola. MAE, Bp. 1984.
- VERÓK István: A kertész üzemmérnök-jelöltek motivációjának vizsgálata = Felsőokt. Szle, 1984/7-8. 504-510.
- VESZELY Tibor: A pályakezdő agrármérnökök munkahelyi beilleszkedésének elősegítése = Felsőokt. Szle, 1980/9.

- VESZELY Tibor-LEÖLKES Lajos/*szerk*/: Pályakezdő fiatalok beilleszkedésének kérdései. MÉM Információs Központ, 1981.
- VÉSZI János: Gondolatok az intézményes művelődés fejlesztésének hosszú távú tervezéséről. *Ped.Szle*, 1984/7-8. 631-42.
- Vita a falvak helyzetéről. = *Uj Forrás*, 1984/ 1. és 2. sz.
- VITÁNYI Iván: Gondolatok a falu közművelődéséről. = *Társadalmi Szle*, 1979/10. 69-91.
- VITÁNYI Iván: Társadalom, kultúra, szociológia. Kossuth, 1981.
- VITÁNYI Iván: Vitairat a magyar művelődésről. Gondolat, 1983.
- VOIGT Vilmos: Kultúra és kommunikáció = *Alföld*, 1976/7-8.
- VÖLGYESY Pál: Pályakövetelmények kialakítása a felsőoktatás különböző ágazataiban = *Ped.Szle*, 1976/11.
- VÖLGYESY Pál: A felvétel problémái a felsőoktatásban = *Felsőokt. Szle*, 1979/3.
- VÖLGYESY Pál: */szerk/ A felsőoktatásban végzett képességvizsgálatok tapasztalatai. FPK, 1980.*
- ZAHAROV, Sz: Rol pedagogiki v individualnom voszpitanii = *Kadrü Szelszkogo Hozjajsztva*, 1983/3. 81-86.
- ZIBOLEN Endre: A felsőoktatás útjai. In: *Az alakuló ember /Szerk: LUX Alfréd/ Gondolat, Bp. 1976. 217-254.*
- ZIBOLEN ENDRE: Hagyományos és új a magyar neveléstudományban = *Magyar Pedagógia*, 1983/4. 351-354.
- ZIBOLEN Endre: Szerepember, vagy hivatás? *Ped.Szle*, 1983/6. 558-566.
- ZOLTAI Zoltán: A vállalkozás jellegű gazdasági vezetés kialakulása a mezőgazdaságban = *Vezetéstud.* 1983/11. 26-30.
- ZSUFFA Ervin: A mezőgazdasági szövetkezetek társadalmi-gazdasági fejlődése = *Pártélet*, 1977/2. 38-42.
- ZSUFFA Ervin: Élelmiszertermelésünk fejlesztése a VI. ötéves terv időszakában = *Társadalmi Szle*, 1981/1. 19-30.
- Zur Überzeugungsbildung bei Lehrlingen und Facharbeitern in volkseigenen Betrieben. 2. Aufl. Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin, 1980.